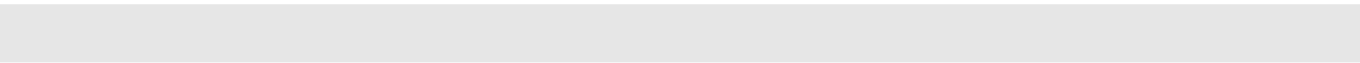

A SURVEY
OF MACROECONOMIC
VARIABLES
IN LITHUANIA
1997/1998

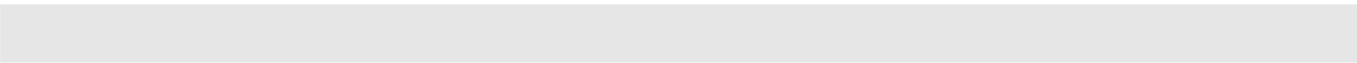
LIETUVOS
MAKROEKONOMINIŲ
RODIKLIŲ
TYRIMAS
1997/1998

**A SURVEY
OF MACROECONOMIC
VARIABLES
IN LITHUANIA
1998/1999**

Nb1

VILNIUS 1998

LIETUVOS
MAKROEKONOMINIŲ
RODIKLIŲ
TYRIMAS
1998/1999

Nr1

VILNIUS 1998

AUTORIAI/AUTHORS:

Guoda Steponavičienė

Ramūnas Vilpišauskas

© Lietuvos laisvosios rinkos institutas

ISBN 9986-824-28-1

PROJEKTĄ FINANSUOJA/THE PROJECT IS FUNDED BY:

Vilniaus bankas

Omnitel

Vilfima

Balticum Management

I

10	THE AIMS AND METHODS OF THE SURVEY
----	------------------------------------

II

20	VARIABLES (Estimates of 1998 and Forecasts for 1999)
----	--

CHAPTER 1.

22	THE NATIONAL ECONOMY
22	1.1. Gross Domestic Product
22	1.2. The Growth of GDP
28	1.3. The Shadow Economy
32	1.4. Unrecorded Imports and Exports
36	1.5. Inflation
42	1.6. Producer Price Indexe
44	1.7. Unemployment
50	1.8. The Exchange Rate of Litas to the US Dollar

CHAPTER 2.

54	HOUSEHOLDS
54	2.1. Personal Earnings
62	2.2. Household Income

I	
TYRIMO TIKSLAI IR METODIKA	11
II	
RODIKLIAI	21
(1998 m. bei 1999 m. prognozės)	
1. SKYRIUS	
ŠALIES EKONOMIKA	23
1.1. Bendrasis vidaus produktas	23
1.2. BVP augimas	23
1.3. Šešėlinė ekonomika	29
1.4. Neapskaitytas importas ir eksportas	33
1.5. Infliacija	37
1.6. Gamintojų kainų indeksas	43
1.7. Nedarbas	45
1.8. Lito kursas su JAV doleriu	51
2. SKYRIUS	
NAMŲ ŪKIAI	55
2.1. Darbo užmokestis	55
2.2. Namų ūkių pajamos	63

70	2.3. Personal Earnings as Share of Household Income
74	2.4. Household Savings
78	2.5. Household Investments

CHAPTER 3.

86	ENTERPRISES
86	3.1. Profit Margin
92	3.2. Return on Equity
98	3.3. Invested Profits

CHAPTER 4.

102	THE PRICE OF MONEY
102	4.1. Interest on Loans
108	4.2. Interest on Deposits

III

114	CONCLUDING REMARKS
124	<i>Bibliography</i>
125	<i>Survey Participants</i>
126	<i>Summary of Survey Variables</i>

2.3. Darbo užmokesčio dalis namų ūkių pajamose	71
2.4. Namų ūkių santaupos	75
2.5. Namų ūkių investicijos	79
3. SKYRIUS	
ĮMONĖS	
3.1. Įmonių pelningumas	87
3.2. Nuosavybės grąža	93
3.3. Investuojamas įmonių pelnas	99
4. SKYRIUS	
PINIGŲ KAINA	
4.1. Paskolų palūkanos	103
4.2. Indėlių palūkanos	109
III	
BAIGIAMOSIOS PASTABOS	115
<i>Literatūros sąrašas</i>	124
<i>Apklausoje dalyvavę ekspertai</i>	125
<i>Rodiklių sąvadas</i>	127

**THE AIMS
AND METHODS
OF THE SURVEY**

TYRIMO TIKSLAI

R

METODIKA

In this publication the Lithuanian Free Market Institute (LFMI) continues to report on its research into macroeconomic variables in Lithuania and presents the results of the second phase of the project. The project was launched in 1997. Released in May of 1998, the results of the first survey received a notable response from the business community, economists, the media, and officials. The first study covered twelve economic indicators, with their estimates for 1997 and forecasts for 1998. Forty eight experts participated in the first survey.

¹ Steponavičienė,
Vilpišauskas,
1998, pp. 12-19.

The conception, goals and methodology of the LFMI's survey were discussed in the first publication.¹ Briefly, the survey is based on the expert consensus paradigm which originates from the rational expectations theory. The basic assumption behind the theory is that if a connection has been observed between an economic variable and certain processes in the economy, rational individuals will use all information available to them to form expectations and forecasts. Most information about the economic indicators analysed in this study can be supplied by individuals who use this kind of data in their day-to-day business activities.

The primary objectives of the survey are: (i) to obtain, based on the opinions of market participants (experts), alternative estimates of main economic variables necessary in planning business activity; (ii) to compare the estimates obtained with official statistics; and (iii) to interpret differences and similarities between these data. The LFMI's methodology of data gathering and generalisation differs from that used by the Lithuanian Department of Statistics (LDS). However, our aim is not to defy official statistics but to present alternative estimates based on a different approach to the object under analysis. Under Lithuania's rapidly changing economic conditions, estimates of market participants are significant insofar as institutions that collect and release official statistics are not able to respond to economic changes in due time nor to assess them properly. Since absolutely precise and exhaustive information about economic processes is practically unavailable, the use of different sources and methodologies is crucial in collecting as reliable and comprehensive information as possible.

In the second phase of the project the participants estimated economic variables for the first half of 1998 and made forecasts for the period from July 1, 1998 to July 1, 1999. The survey questionnaire was somewhat modified to handle certain problems which evolved in the first survey. Due to ambiguities in estimating economic processes in rural areas, the questions about average rural earnings and rural unemployment were eliminated.

Šiame leidinyje Lietuvos laisvosios rinkos institutas (toliau – LLRI) tęsia 1997 m. pradėtą Lietuvos makroekonominių rodiklių tyrimą ir pristato tyrimo antrojo etapo rezultatus. 1998 m. gegužės mėnesį paskelbti pirmojo tyrimo etapo rezultatai susilaukė nemažo atgarsio visuomenėje – tiek tarp verslininkų, tiek tarp šiais klausimais besidominčių specialistų, žiniasklaidos bei valdžios atstovų. Pirmojoje studijoje buvo pateikti dvylikos ekonominių rodiklių vertinimai 1997 metams bei 1998 metų prognozės. Pirmajame tyrimų etape dalyvavo 48 ekspertai.

LLRI vykdomo tyrimo pagrindimas, tikslai ir metodologija yra aptarti pirmajame leidinyje¹. Šį kartą vertėtų tik priminti, jog tyrimas remiasi *ekspertų sutarimo* paradigma, kurios pagrindas yra *racionalių lūkesčių teorija*. Jos esminė prielaida – jei ekonominio kintamojo (rodiklio) dydis gali būti siejamas su pastebimais procesais, racionalūs asmenys suformuos savo lūkesčius bei prognozes, susijusius su šiais procesais, panaudodami visą jiems prieinamą informaciją. Daugiausia informacijos apie ekonominius rodiklius, analizuojamus šioje studijoje, turi asmenys, nuolatos naudojantys tokio pobūdžio informaciją tiesioginėje savo veikloje.

¹ Steponavičienė G. Vilpišauskas R., Lietuvos makroekonominių rodiklių tyrimas 1997/1998, 1998, p. 12–19.

Pagrindiniai tyrimo tikslai yra pateikti alternatyvius pagrindinių ekonominių rodiklių, reikalingų verslui planuoti, vertinimus, grindžiamus rinkos dalyvių (ekspertų) nuomonėmis; palyginti šiuos vertinimus su prieinamais oficialiais statistiniais duomenimis ir pateikti skirtumų ar panašumų interpretacijas. LLRI tyrimas grindžiamas kitokia metodologija, nei Lietuvos statistikos departamento duomenų rinkimo ir apibendrinimo būdai, tačiau juo siekiama ne paneigti oficialiuosius statistinius duomenis, o pateikti kitokius vertinimus, remiantis kitokiu požiūriu į tiriamą objektą. Sparčiai besikeičiančioje Lietuvos situacijoje rinkos dalyvių vertinimai yra svarbūs ir tuo, jog oficialią statistiką renkančios ir teikiančios institucijos nespėja taip greitai reaguoti į pokyčius ekonomikoje ir atitinkamai juos įvertinti. Kadangi absoliučiai tiksli ir išsami informacija, charakterizuojanti ekonomiką, apskritai nėra galima, tai skirtingi šaltiniai bei taikomos metodologijos yra realus kelias patikimesnei bei įvairiapusei informacijai gauti.

Antrajame tyrimo etape ekspertai vertino ekonominius rodiklius 1998 metų pirmam pusmečiui bei prognozavo jų dydžius sekančiam metų laikotarpiui: nuo 1998 liepos iki 1999 m. liepos. Atsižvelgus į pirmajame tyrimo etape išryškėjusias problemas buvo pakoreguoti kai kurie klausimai. Dėl didelio ekonominių procesų kaime neapibrėžtumo ir vertinimo sunkumų buvo atsisakyta vidutinio darbo užmokesčio kaime bei nedarbo lygio kaime vertinimų. Atsižvelgiant į tokių rodiklių kaip namų ūkių santaupos ir

Recognising the importance of such indicators as household savings and investments, we split the question about the average share of income allocated to investment and savings into two.

Also, we removed from the questionnaire household expenditures, as this indicator may be derived from indicators on income, investment, and savings. Analysis of interest rates on direct lending was abandoned on the ground that the terms and conditions of direct lending are very diverse. Finally, we decided to ask the experts to estimate nominal annual interest rates not only for the future but also for the current period. The results of the first survey showed that average interest rates as reported by the Bank of Lithuania do not necessarily reflect the interest rates charged on normal commercial (non-soft) loans. Another reason why interest rates were estimated for the current period is of methodological nature: In assessing the forecasts reported it is necessary to know what interest rates the experts used as a base point. Other indicators and definitions are the same as in survey I.

The survey questionnaire covers the following indicators: the growth of gross domestic product, the share of shadow economy in GDP, inflation, Producer Price Index, unemployment, wages and salaries, household income, investment as a share of household income, savings as a share of household income, earnings as a share of household income, unrecorded import and export, enterprises' profit margin, return on equity and invested profits, nominal interest rates, and the exchange rate of litas to U.S. dollar.

The experts were not asked to assess their own companies, organisations or sectors. They estimated indicators reflecting the general economic reality in the country based on all information available to them. We would like to draw your attention to the fact that the survey is not representative, that is, our aim was to identify experts from prospering businesses rather than representatives of different business categories, different companies in terms of size or different regions.

The composition of this study is similar to that of the first publication. Analysis of each economic variable begins with a brief definition and goes on to present official statistics, if available, and the results of the LFMI's survey. As official sources provide forecasts only for main macroeconomic indicators (GDP and GDP growth, inflation and unemployment), we were not able to compare all of the prognoses reported by LFMI's respondents with official expectations. Besides, official forecasts are usually made for a

investicijos svarbą, buvo atskirai išskirtos vidutinė pajamų dalis, skiriama investicijoms, bei vidutinė pajamų dalis, skiriama santaupoms. Taip pat atsakyta nagrinėti namų ūkio išlaidas, kurias galima nustatyti turint pajamų, investicijų bei santaupų vertinimus. Nagrinėtos palūkanų normos, asmenims skolinantis tiesiogiai, kadangi susidurta su per didele paskolų trukmės ir sąlygų įvairove. Galiausiai, nuspręsta prašyti ekspertų įvertinti metines nominalias palūkanų normas ne tik prognozuojamam, bet ir esamam laikotarpiui, kadangi pirmojo etapo rezultatai parodė, jog Lietuvos banko skelbiamos vidutinės palūkanų normos nebūtinai atitinka palūkanas, už kurias normaliomis sąlygomis galima gauti komercinį (nelengvatinį) kreditą. Kita palūkanų normų vertinimo esamam laikotarpiui įtraukimo priežastis yra metodinė: vertinant prognozes reikia žinoti, kokią palūkanų normą kiekvienas ekspertas ėmė kaip atskaitos tašką. Kiti rodikliai ir jų formuluotės, siekiant palyginamumo, nebuvo keisti.

Taigi, atliktos apklausos anketoje prašoma įvertinti šiuos ekonominius rodiklius: bendro vidaus produkto (BVP) augimą, šešėlinės ekonomikos dalį BVP, infliaciją, gamintojų kainų indeksą, nedarbo lygį, darbo užmokestį, namų ūkių pajamas, jų dalį skiriamą investicijoms, namų ūkių pajamų dalį skiriamą santaupoms, darbo užmokesčio dalį namų ūkių pajamose, neapskaiytą importą ir eksportą, įmonių pelningumą, nuosavybės gražą bei investicijas, nominalias palūkanų normas bei prognozuojamą lito kursą su JAV doleriu.

Kaip ir anksčiau, ekspertai buvo prašomi nurodyti ne atstovaujamos įmonės, organizacijos ar šakos, bet bendras šalies realijas atitinkančias reikšmes, remiantis visa jiems prieinama informacija. Norime atkreipti skaitytojų dėmesį į tai, kad ekspertų apklausa nėra reprezentacinė, t.y. tyrime dalyvauti buvo kviečiami sėkminguose versluose dirbantys asmenys, o ne skirtingų veiklos rūšių, skirtingo dydžio įmonių ar skirtingų regionų reprezentantai.

Ši studija yra sudaryta pagal panašų planą kaip ir pirmoji. Kiekvieno rodiklio analizė pradedama jo trumpu apibrėžimu, pateikiami oficialių šaltinių duomenys (jei jų yra) bei LLRI tyrimo rezultatai. Kadangi oficialiai prognozuojami tik pagrindiniai makroekonominiai rodikliai – BVP, jo augimas, infliacija, nedarbo lygis – ne visus ekspertų prognozuojamus rodiklius yra su kuo lyginti. Be to, dažniausiai prognozuojami kalendorinių metų rodikliai, o pusmečių prognozės yra gana retos. Kai kurie rodikliai, pavyzdžiui, gamintojų kainų indeksas, lygintini tik atsižvelgus į jų apibrėžimų skirtumus. Beje, ši kartą jau nebuvo reikalingi papildomi skaičiavimai, norint palyginti darbo užmokesčio ar namų ūkių rodiklius su oficialiaisiais

whole year. Half-year forecasts are fairly rare. Distinctions in the definitions of certain indicators, e.g. Producer Price Index, should also be kept in mind. In addition, this time we did not have to make additional calculations in order to compare expert and official earnings and household indicators in cities, towns and rural areas: In 1998 the Department of Statistics split cities and towns into two separate groups as well.

In our study newly obtained estimates are compared with those reported in the first survey. True, the periods under analysis differ, and 1998 forecasts will be compared with their *post factum* estimates only in the third phase of the project. It should be noted that respondents in the U.S.-based Livingston survey are requested to report quarterly estimates and annual means for two years ahead.² To avoid complexity, our survey has been limited to forecasts for only one period. Long-term forecasts may have unacceptably large discrepancies due to rapid economic and political developments in Lithuania. LFMI's surveys thus cover half-year periods on a rolling basis. The forecasts obtained from the first survey will be cross-checked in the third phase; those released in the second survey will be verified in the fourth, etc. Although our surveys cover different periods, and it would be somewhat incorrect to compare them directly, the indicators obtained do reflect general trends in the country's economy.

The second survey took place in June, when Russia's economy was only beginning to show signs of distress. It would have been natural if part of the respondents had overlooked this factor. On the other hand, if the survey had been carried out in September, the effects of the crisis in Russia would very likely have been overestimated. Regrettably, the survey is not conducted, say, quarterly (as in the U.S.). This would have helped us track changes in experts' estimates depending on the situation in the troubled regions (Asia, Russia).

In this respect, statistical data are completely, so to speak, "insensitive," for they reflect the past without any assessments of the future. Changes occurring in the market may be taken into account only by adjusting forecasts of specific indicators. For example, recognising the influence of Russia's crisis on the Lithuanian economy, the Lithuanian government announced³ in early September that the annual GDP growth would be lower by 2 to 3 percentage points than expected in the spring.

Fifty five experts participated in the present survey. Three values were used to generalise the estimates obtained: *the arithmetic mean, the median,*^{*} and

² See the website of the Philadelphia Federal Reserve <http://www.phil.frb.org>

³ Vž, Pagaliau ..., 1998, p. 3.

* Median – in a set of variables arranged in increasing or decreasing order of value, the value of the variable in the middle, i.e. that divides the set into two equal parts.

didmiesčio–miesto–kaimo, o ne miesto–kaimo pjuviais, nes Lietuvos statistikos departamentas 1998 metais taip pat pradėjo išskirti didmiesčius į atskirą grupę.

Analitiniu požiūriu esminis skirtumas tarp pirmojo ir antrojo tyrimo etapų yra galimybė lyginti naujus ekspertų vertinimus su ankstesniais. Tiesa, dabar skiriasi tiriami laikotarpiai, ir, pavyzdžiui, lyginti prognozes 1998 metams su jų *post factum* vertinimu bus galima tik trečiojo etapo metu. Pažymėtina, jog JAV vykdomame Livingston tyrime ekspertai prašomi pateikti savo vertinimus ketvirčiais ir metinius vidurkius dviems metams į priekį². Mūsų apklausoje buvo apsiribota vieno laikotarpio prognoze, siekiant kad apklausa netaptų per daug sudėtinga. Be to, ilgalaikis prognozavimas galėtų turėti nepriimtinais didelės paklaidas dėl sparčiai vykstančių ekonominių ir politinių procesų Lietuvoje. Tokiu būdu LLRI tyrime vertinami laikotarpiai „pasistumia“ per pusę metų, ir pirmojo etapo prognozės bus tikrinamos trečiojo etapo metu, antrojo prognozės tikrinamos ketvirtojo etapo metu ir t.t.

Nors paeiliui tiriami skirtingi laikotarpiai ir jų rodiklius tiesiogiai lyginti būtų nevisai korektiška, tačiau bendras ekonomikos tendencijas šie rodikliai atspindi.

Antrojo tyrimo etapo apklausa vyko birželio mėnesį, tuomet, kai buvo vos apčiuopiami pirmieji Rusijos krizės požymiai. Natūralu, jei dalis ekspertų būtų šio faktoriaus neįvertinę. Kita vertus, jei apklausa būtų vykusį rugsėjo mėnesį, labai tikėtina, kad Rusijos krizės įtaka būtų pervertinta. Galima tik apgailestauti, kad toks tyrimas nebuvo vykdomas dažniau, pvz., kas ketvirtį (kaip daroma JAV). Tokiu atveju būtume turėję galimybę stebėti, kaip kinta ekspertų pateikiami įverčiai, priklausomai nuo situacijos krizinės ekonomikos šalyse (Azija, Rusija).

Šiuo požiūriu statistiniai duomenys yra apskritai „nejautrūs“ – jie atspindi jau įvykusį reiškinį be jokio perspektyvos vertinimo elementų. Į pasikeitimus rinkoje gali atsižvelgti tik institucijos, pateikdamos atskirų rodiklių prognozes. Pavyzdžiui, pripažindama Rusijos krizės įtaką Lietuvos ekonomikai, Lietuvos Vyriausybė rugsėjo pradžioje paskelbė³ 2–3 procentiniais punktais mažesnę numatomą metinį BVP augimą, nei buvo prognozuota pavasarį.

Antrajame tyrimo etape dalyvavo 55 ekspertai. Apibendrinant jų vertinimus naudojami trys vidurkiai: *aritmetinis vidurkis*, *mediana*^{*} ir *moda*^{**}. Lentelėse bei grafikuose naudojami aritmetiniai vidurkiai (toliau tekste – *vidurkiai*). Visi ekspertai skirstomi pagal veiklos sritį – *gamybos*, *finansų*, *prekybos*,

² Žr. Filadelfijos Federalinio Rezervo puslapį Internete <http://www.phil.frb.org>

³ VŽ, Pagaliau ..., 1998, p. 3.

* mediana – suranguotos įverčių eilės vidurinė reikšmė. Tai reikšmė, nuo kurios kiti įverčiai yra mažiausiai nutolę.

** moda – įverčių eilės dažniausiai pasitaikanti reikšmė. Moda nusako tipinį vertinimą.

** Mode – in a set of variables, the value that happens most frequently.

the mode. ** The arithmetic mean (hereafter also called *average*) is used in tables and figures. All participants are divided into four categories by type of activity, including *production, finances, commerce, and services*, as well as two categories by location of activity, *Vilnius* and *other*. We would like to stress that in selecting respondents, we placed value not on sectoral or territorial representativeness but on competence and experience. The groups of respondents by category of activity are approximately equal in number. Only financiers constitute a somewhat larger group. It should be noted that we ask our experts to report only those variables which they think they are competent enough to estimate.

More than two thirds of the respondents in the second survey took part in the first project. The remaining experts were new to the survey. The list of experts is appended to the study.

The authors of the survey wish to express their thanks to the survey participants and funders as well as all those who have contributed valuable comments and remarks.

paslaugų – bei pagal veiklos vietą. Dar kartą verta pažymėti, jog atrenkant ekspertus kriterijumi buvo kompetencija ir patirties įvairovė, o ne veiklos ar geografijos reprezentatyvumas. Beje, veiklos rūšies prasme respondentai yra pasiskirstę į maždaug vienodo dydžio grupes, išskyrus finansų sektoriaus atstovus, kurių grupė yra gerokai didesnė.

Ekspertai buvo prašomi nurodyti tik tuos rodiklius, kuriuos, jų nuomone, jie gali kompetentingai įvertinti. Daugiau nei du trečdaliai II etape dalyvavusių ekspertų sąrašo sudaro asmenys, dalyvavę ir pirmajame etape. Ekspertų sąrašas yra pateiktas leidinio pabaigoje.

Tyrimo autoriai dėkoja apklausos dalyviams, užsakovams bei visiems, suteikusiems vertingų pastabų.

VARIABLES

ESTIMATES OF

1998

AND FORECASTS

FOR 1999

RODIKLIAI

1998 METŲ

BEI 1999 METŲ

PROGNOZĖS

CHAPTER I. THE NATIONAL ECONOMY

11. GROSS DOMESTIC PRODUCT

Gross domestic product (GDP) is the total value of goods and services produced within a country for final consumption during a given period. GDP is expressed at current prices and at constant prices of the base year.

⁴ Lietuva: ataskaita apie nacionalines sąskaitas, 1998, pp. 46-60.

* The LDS most recent research into the shadow economy was conducted in 1995 and published in 1998.

⁵ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, no. 5, pp. 6.

⁶ Veidas, Vyriausybės planuoja ..., 1998, p. 14.

⁷ Vž, Pagaliau ..., 1998, p. 3.

⁸ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, no. 6, pp. 24; ELTA, BVP - ..., 1998, p. 2.

The Lithuanian Department of Statistics (LDS) uses three methods to calculate gross domestic product. These are production, income and expenditure methods. The production method is the main approach used by the LDS.⁴ Calculations of GDP by production method are based on the results of sixty four types of economic activity. Due to a lack of information, GDP as calculated by the income and expenditure methods is estimated at current prices only. GDP estimated by the production approach is adjusted to reflect the volume of (i) unrecorded and (ii) unreported economic activities. Adjustments for unrecorded activities are based on ratios derived by comparing the number of employed by type of activity. Adjustments for unreported activity are based on research into the shadow economy.*

According to preliminary data of the LDS,⁵ in 1997 Lithuania's GDP totalled 38.2 billion litas at current prices (37-38 billion litas was forecast in early 1997), or 26.7 billion litas at constant prices of 1995. Per capita GDP at current prices was 10,300 litas.

According to the forecasts released by the Lithuanian government⁶ in June this year, the 1998 GDP was expected to reach 43.7 billion litas, or 12,000 litas per capita. Due to the crisis in Russia, however, the forecast was lowered by 1.2 billion litas.⁷

As preliminary estimates of the LDS⁸ indicate, GDP totalled 20.2 billion litas at current prices in the first half of 1998.

12 THE GROWTH OF GDP

The growth of gross domestic product reflects a change in GDP at constant prices over a period of time expressed in percentage terms. The GDP growth is in most cases calculated on an annual basis.

1.SKYRIUS. ŠALIES EKONOMIKA

1.1.BENDRASIS VIDAUS PRODUKTAS

Bendrasis vidaus produktas (BVP) – tai galutiniam vartojimui šalies viduje pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų vertė rinkos kainomis per nagrinėjama laikotarpį. BVP išreiškiamas veikiančiomis ir palyginamosiomis bazinių metų kainomis.

Lietuvos statistikos departamentas (LSD) skelbia trimis metodais – gamybos, pajamų ir išlaidų – suskaičiuotą BVP. Šiuo metu pagrindinis LSD taikomas BVP skaičiavimo metodas yra gamybos⁴. Skaičiuojant BVP šiuo būdu, įvertinami 64 veiklos rūšių rezultatai. Dėl informacijos trūkumo pajamų ir išlaidų metodu skaičiuojamas BVP kol kas vertinamas tik veikiančiomis kainomis. Gamybos metodu suskaičiuotas BVP koreguojamas dėl (1) neapskaitytų ir (2) nuslėptų ekonominės veiklos apimčių. Koregavimas dėl neapskaitytų veiklos apimčių atliekamas naudojant koeficientus, gautus lyginant užimtųjų skaičių pagal veiklos rūšis. Koregavimas dėl nuslėptų veiklų atliekamas naudojantis šešėlinės ekonomikos tyrimais*.

Išankstiniais LSD duomenimis⁵ 1997 Lietuvoje sukurtas BVP veikusiomis kainomis siekė 38.2 mlrd. litų (metų pradžioje buvo prognozuota 37–38 mlrd.), palyginamosiomis 1995 m. kainomis tai sudaro 26.7 mlrd. litų. Vienam gyventojui 1997 m. veikusiomis kainomis teko 10.3 tūkstančio litų BVP.

Pagal ekonomikos prognozes⁶, Vyriausybės patvirtintas birželį, 1998 m. BVP turėjo siekti 43.7 mlrd. litų, kas būtų sudarę 12 tūkstančių litų vienam gyventojui. Tačiau rugsėjo mėnesį Vyriausybė prognozuoja⁷, kad dėl Rusijos krizės įtakos Lietuvos BVP bus iki 1.2 mlrd. litų mažesnis nei planuota. Išankstiniais LSD vertinimais⁸, 1998 m. pirmąjį pusmetį Lietuvoje sukurta BVP už 20.2 mlrd. litų (veikusiomis kainomis).

⁴ Lietuva: ataskaita apie nacionalines sąskaitas, 1998, p. 46–60.

* Paskutiniai LSD paskelbti šešėlinės ekonomikos tyrimai yra atlikti 1995 m., išleisti 1997 m.

⁵ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, nr. 5, p. 6.

⁶ Veidas, Vyriausybė planuoja ..., 1998, p. 14.

⁷ VŽ, Pagaliau ..., 1998, p. 3.

⁸ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, nr. 6, p. 24; ELTA, BVP – ..., 1998, p. 2.

1.2.BENDROJO VIDAUS PRODUKTO AUGIMAS

Bendrojo vidaus produkto augimas – palyginamosiomis kainomis išreikšto BVP pokytis per nurodytą laikotarpį, procentais. Dažniausiai skaičiuojamas metinis BVP augimas.

* For example, it is a fact that a given book costs 10 litas today, but it is only an assumption that it cost, say, 6 litas in 1993.

⁹ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, no. 5, pp. 6.

¹⁰ Steponavičienė, Vilpišauskas, 1998, pp. 25-27.

¹¹ BNS, Lietuvos BVP ..., 1998, p. 13.

¹² Europos dialogas, Pozityvi ..., 1998, p. 28.

¹³ Reuters-ELTA, Rytų ir vidurio Europai ..., 1998, p. 18.

¹⁴ ELTA, Atsargi prognozė, 1998, p. 2.

¹⁵ VŽ, Pagaliau ..., 1998, p. 3.

One should keep in mind that the growth of GDP is an artificial indicator: according to the definition, it is calculated at constant prices, prices which do not exist on the market as such. Constant prices are derived by converting current values into the past,* so they should be viewed not as facts but as relative values.

According to preliminary data of the LDS,⁹ GDP grew by 5.7 percent in 1997. This surpassed the forecasts of 4 to 5 percent as released by international organisations but did not reach the 6-percent level predicted by Lithuanian institutions. In the first survey conducted by LFMI the forecasts averaged 4.95 percent.¹⁰

In June of 1998, the government of Lithuania released economic prognoses projecting the GDP growth at 6.8 percent in 1998.¹¹ Foreigners were more moderate: The European Commission¹² estimated that Lithuania's economy would grow by 6.6 percent (in late 1997 the forecast was 5.8 percent). The IMF predicted¹³ a growth of 6 percent.

As preliminary data of the LDS¹⁴ show, in the first half of 1998, GDP, calculated at the 1995 prices, grew by a striking 9 percent as compared with the same period of 1997. In presenting the results of the first half of 1998, the LDS forecast an annual growth of 6 percent, which is below the government's projected level. After assessing the impact of the crisis in Russia, the government lowered the forecast to 4-5 percent.¹⁵

The experts polled by LFMI in June 1998 estimated the GDP growth in the first half of 1998 at an average of 5 percent, with a median of 5 percent, and a mode (in a set of variables, the value that happens most frequently) of 6 percent. The lowest value of 4.4 percent was reported by experts from production and commerce. Financiers produced the highest estimate, 5.5 percent. Services reported 5.1 percent. Experts from Vilnius think that GDP grew by 5.2 percent. Other respondents estimated the growth at 4.4 percent. The differences in the estimates by experts' activity location were much smaller than in the first survey.

The experts polled believe that GDP will grow faster by only about one percentage point from July 1998 to July 1999. The mean estimate was 5.7 percent, with a median of 5.5 percent and a mode of 5.0 percent. The experts do not seem to anticipate any watersheds in the country's economy in the near future.

Similarly to survey I, the highest rate of growth, 6.2 percent, was forecast by services. Financiers put it at 6.0 percent. The lowest forecast, 4.8 percent, was re-

FORECASTS

Operuojant BVP augimo skaičiais vertėtų nepamiršti šio rodiklio dirbtinumo: pagal apibrėžimą jis skaičiuojamas remiantis palyginamosiomis kainomis, kurios kaip tokios rinkoje neegzistuoja. Palyginamosios kainos yra dabartinės vertės perskaičiavimas į praeitį*, todėl priimtinas tik kaip sąlyginis dydis, o ne kaip faktas.

Išankstiniais LSD duomenimis⁹ BVP augimas Lietuvoje 1997 m. buvo 5.7 %. Tai pranoko išankstines tarptautinių organizacijų prognozes (pagal kurias Lietuvos BVP 1997 m. turėjo išaugti 4–5 procentais), bet nepasiekė Lietuvos institucijų prognozuoto 6 proc. lygio.

LLRI tyrimo pirmojo etapo metu vertinto 1997 m. BVP augimo vidurkis buvo 4.95 proc.¹⁰

Pagal 1998 birželį Vyriausybės patvirtintas ekonomikos prognozes per 1998 m. BVP turėjo išaugti 6.8 proc.¹¹ Užsienio vertintojai šiek tiek santūresni: Europos Komisija¹² nurodo 6.6 proc. (beje, 1997 m. pabaigoje Europos Komisija prognozavo 5.8 proc.), TVF¹³ – 6 proc. tikėtiną 1998 m. BVP augimą.

Išankstiniais LSD vertinimais¹⁴, 1998 m. pirmojo pusmečio BVP, palyginus su 1997 m. pirmuoju pusmečiu, 1995 m. kainomis išaugo net 9 proc. LSD, pateikdamas pusmečio rezultatus, prognozuoja ** 6 proc. metinį BVP augimą, t.y., kiek mažiau nei numatyta Vyriausybės patvirtintose ekonomikos prognozėse.

Rugsėjo mėnesį, Vyriausybė, įvertindama Rusijos krizės įtaką, planuojamą BVP augimą dar kartą sumažino¹⁵ – dabar iki 4–5 proc.

* Pavyzdžiui, šiandien knyga kainuoja 10 litų – tai faktas, kad 1993 m. ji kainavo, pvz., 6 litus – tik prielaida.

⁹ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, nr.5, p.6.

¹⁰ Steponavičienė G. Vilpišauskas R., Lietuvos makroekonominių rodiklių tyrimas 1997/1998, 1997, p. 25–27.

¹¹ BNS, Lietuvos BVP ..., 1998, p. 13.

¹² Europos dialogas, Pozityvi ..., 1998, p. 28.

¹³ Reuters-ELTA, Rytų ir vidurio Europai ..., 1998, p.18.

¹⁴ ELTA, Atsargi prognozė, 1998, p. 2.

** neoficialūs vertinimai.

¹⁵ VŽ, Pagaliau ..., 1998, p. 3.

1998-ųjų birželio mėnesį LLRI vykdytos ekspertų apklausos duomenimis 1998 metų pirmojo pusmečio BVP augimo vidurkis ir mediana lygūs 5 proc., moda (dažniausiai sutinkamas įvertis) – 6 proc.

Nagrinęjant pagal veiklos pobūdį, mažiausią įvertį – 4.4 proc. – nurodė gamybos bei prekybos paslaugų atstovai. Didžiausią – 5.5 proc. – finansų, 5.1 proc. – paslaugų sferos atstovai. Skirtumas tarp Vilniuje ir ne Vilniuje dirbančių respondentų vertinimų šiame tyrimo etape yra gerokai mažesnis, nei pirmajame: vilniečių nuomone BVP šį pusmetį išaugo 5.2 proc., ne vilniečių – 4.4 proc.

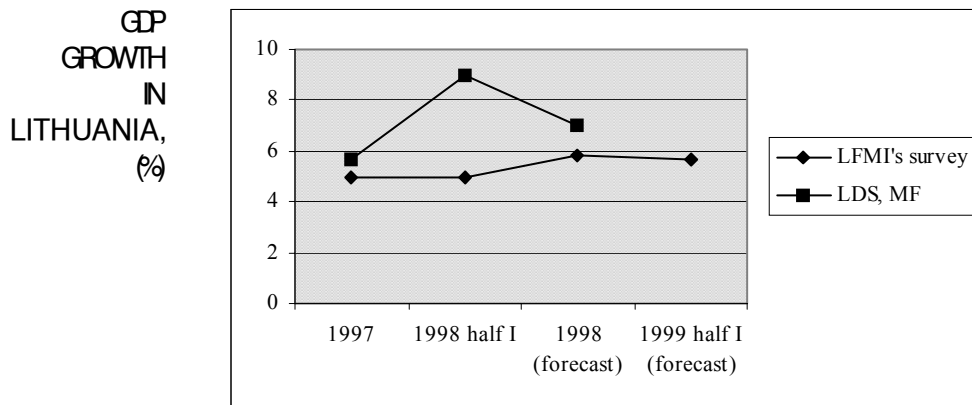
PROGNOZĖS

1998.07–1999.07 laikotarpiui ekspertai prognozuoja vieno procentinio punkto nesiekiantį BVP augimo paspartėjimą. Prognozuojamo BVP augimo įverčių vidurkis sudaro 5.7 proc., mediana – 5.5 proc., moda – 5.0 proc. Taigi, ekspertų nuomone jokių ekonominės plėtros lūžių artimiausias metais būti neturėtų.

ported by producers. Their views on the country's economic development appear to be particularly stable: They reported 4.8 percent in the first survey too. Representatives of commerce predict a growth of 5.1 percent. The estimates in terms of experts' activity location differ even less than by business category: Experts from Vilnius reported an average of 5.8 percent. Others indicated 5.2 percent.

¹⁶ Kaminskiene,
Misiunas,
Žvilgsnis ... ,
1998, p. 14.

In early 1998, a group of scholars announced¹⁶ economic forecasts produced according to a computerised mathematical model simulating economic developments, RMSM-X. This model is an *Equilibrium model*. It has been approved by the World Bank. The forecast of GDP growth estimated by this method is 5.5 percent. This is similar to the prognoses of LFMI's survey participants.

Sources: LFMI's survey, Lithuanian Department of Statistics, Ministry of Finance

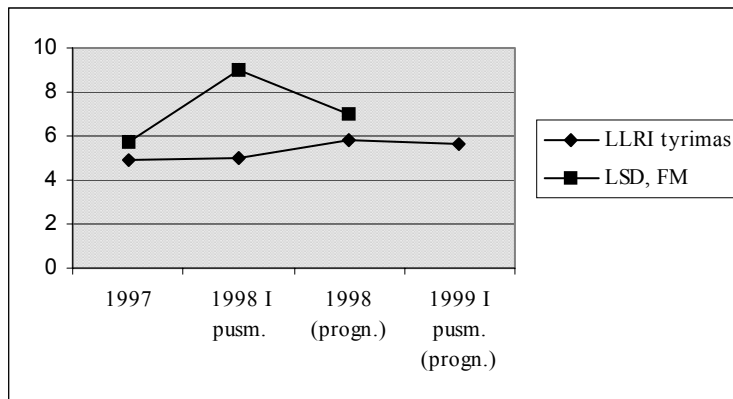
* Here, the LFMI's survey results are compared with official economic forecasts released in June on the ground that the expert survey was being conducted at that time.

The experts polled by LFMI produced lower estimates as compared with official sources* in Lithuania. The European Commission, whose estimates from the autumn of 1997 were similar to those of the LFMI's survey, raised its forecasts in the spring of 1998.

Kaip ir pirmajame tyrimo etape, didžiausią BVP augimą prognozuoja paslaugų – 6.2 proc. – ir finansų – 6.0 proc. – sferos atstovai, mažiausią – gamybos (4.8 proc.). Beje, gamybininkų nuomonė dėl šalies ekonominio augimo yra itin stabili: pirmajame tyrimo etape nurodytos jų prognozės (1998-iems metams) taip pat buvo lygios 4.8 proc. Prekyboje dirbantys ekspertai prognozuoja 5.1 proc. augimą. Ekspertų vertinimai gyvenamos vietos pjūvyje skiriasi dar mažiau nei skirtingų veiklos grupių pjūvyje: vilniečių vertinimų vidurkis lygus 5.8, ne vilniečių – 5.2 proc.

1998 m. pradžioje buvo paskelbti¹⁶ mokslininkų grupės prognozuojami metų rodikliai, gauti naudojantis Pasaulio banko patvirtintu matematinio kompiuterizuotu modeliu, imituojančiu šalies ekonomikos vyksmą, RMSM-X. Šis modeliavimas remiasi pusiausvyros principu (*Equilibrium model*). BVP augimo prognozė, gauta tokio modeliavimo būdu, lygi 5.5 proc. Tai labai artima LLRI tyrimo ekspertų prognozei.

¹⁶ Kaminskiene B., Misiūnas A., Žvilgnis ... , 1998, p. 14.

**BVP AUGIMO
LIETUVOJE
TENDENCIJOS,**
99

Šaltinis: LLRI tyrimas, Lietuvos statistikos departamentas,
Finansų ministerija

LLRI ekspertai ir toliau nurodo mažesnius BVP augimo įverčius negu oficialūs Lietuvos šaltiniai*. Europos Komisija, 1997 rudenį vertinusi panašiai kaip LLRI tyrimo ekspertai, 1998 pavasarį kilstelėjo savo vertinimus.

* Čia lyginama su oficialių šaltinių rodikliais, pateiktais ekonomikos prognozėse birželio mėnesį, kadangi tuo metu vyko ekspertų apklausa.

13 THE SHADOW ECONOMY

Shadow economy (also called informal, hidden or unrecorded economy) usually defines economic activities that either are illegal or, if legal, go partly unreported.

¹⁷ Neapskaitoma ekonomika: sampratos, tyrimai, problemos, 1997.

* In most cases companies fail to report to the LDS in order to avoid excessive work and not hide incomes.

Official data on informal activities have not been updated since 1997¹⁷ when the LDS announced the results of research into the country's shadow economy in 1995. The research showed that the informal sector accounted for 23.4 percent of GDP, of which 7.4 percentage points were due to statistical reasons. In the LFMI's survey, the so-called statistical shadow is not viewed as part of the shadow economy as it denotes the value created by economic entities who fail to report* to the Department of Statistics, but not to the Tax Inspection or the State Social Insurance Fund. On the other hand, the LDS does not investigate illegal activity, while LFMI in its survey subdivides illegal foreign trade into two indicators: illegal imports and illegal exports (see Part 1.4).

LFMI's respondents estimated Lithuania's shadow economy in the first half of 1998 at an average of 27.4 percent, with a median and mode of 25 percent. It is generally believed thus that one fourth of economic activity in Lithuania goes unreported. Financiers reported the highest value of 28.5 percent. Production and services put it at 27.2 and 27.5 percent respectively. Experts from commerce indicated 25.1 percent.

According to LFMI's survey participants, the informal sector will constitute on average 25.5 percent of the country's economy by July 1999 (a median of 24.5 percent, a mode of 20 percent). The biggest share of unrecorded economy, 27.2 percent, is forecast by financiers, while the lowest, 22.1 percent, by commerce. The mean estimates as reported by manufacturers and services are 25.5 and 25.2 percent respectively. The highest figure (26.1 percent) by experts' activity location was quoted by respondents from Vilnius. Others reported 23.6 percent.

FORECASTS

The estimates obtained from surveys I and II do not show any changes in the size of the shadow economy. The situations in late 1997 and in mid-1998 were almost the same, although it was believed at the end of 1997 that informal activity would decline by 5.6 percentage points in a year's time. In the second survey, the informal sector was expected to contract by moderate 1.9 percentage points.

13. ŠEŠĖLINĖ EKONOMIKA

Šešėline ekonomika paprastai vadinama ekonominė veikla, kuri yra arba nelegali, arba, būdama legali, nepateikia valdžios institucijoms visų duomenų apie save.

Po 1997 m. paskelbto LSD atlikto 1995 metų šešėlinės ekonomikos Lietuvoje tyrimo¹⁷, naujų oficialių duomenų apie šešėlinę ekonomiką nepasirodė. Šio tyrimo rezultatai skelbė, kad 1995 m. Lietuvoje šešėlinė ekonomika sudarė 23.4 proc. BVP, iš kurių 7.4 procentinius punktus sąlygojo statistinės priežastys. LLRI tyrime „statistinis šešėlis“ netraktuojamas kaip šešėlis, nes jį sudaro Statistikos departamentui (o ne Mokesčių inspekcijai ar Sodrai) neatsiskaičiusių* ūkio subjektų sukurta vertė. Tuo tarpu LSD tyrime neapimama nelegali veikla, kuri LLRI tyrime yra įtraukta į šešėlinės ekonomikos apibrėžimą. LLRI tyrime nelegali užsienio prekyba yra netgi išskirta į du atskirus rodiklius: nelegalų importą bei eksportą (žr. 1.4. poskyrį).

¹⁷ Neapskaitoma ekonomika: sampratos, tyrimai, problemos, 1997.

* Įmonės nepateikia ataskaitų Statistikos departamentui paprastai vengdamos papildomo darbo, o ne siekdamos nuslėpti pajamas.

LLRI vykdytos apklausos ekspertų nurodytų šešėlinės ekonomikos dalies 1998 m. pirmąjį pusmetį įverčių vidurkis yra 27.4 proc., mediana ir moda lygios 25 proc. Taigi, tipiška ekspertų nuomone, ketvirtis sukurtos šalyje vertės yra oficialiai neapskaitoma.

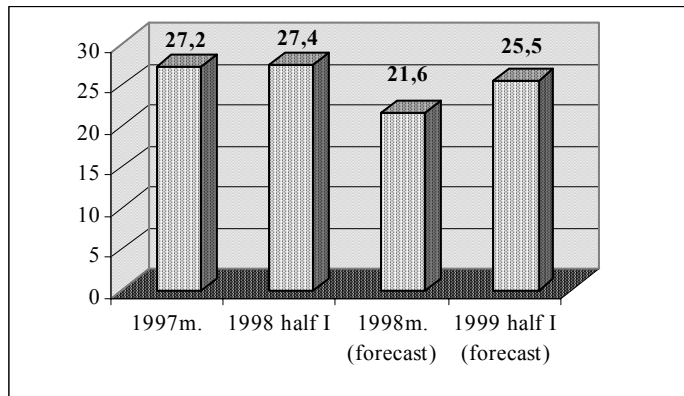
Pjūvyje pagal veiklos sritį didžiausias šešėlinės veiklos apimtis nurodo finansų sektorius – 28.5 proc. Gamybės ir paslaugų sektoriaus atstovai vertina šešėlinės ekonomikos apimtis 27.2 ir 27.5 proc. Mažiausią – 25.1 proc. – šešėlį įžvelgia prekybininkai.

PROGNOZĖS

Laikotarpiui nuo 1998 m. liepos iki 1999 liepos LLRI tyrimo ekspertai prognozuoja 25.5 proc. vidurkio šešėlinę ekonomiką. Įverčių mediana lygi 24.5 proc., moda – 20 proc. Didžiausios apimties šešėlinę ekonomiką nurodo finansų sektoriaus atstovai (27.2 proc.), mažiausią – prekybininkai (22.1 proc.). Gamybės ir paslaugų sektoriaus atstovų įverčių vidurkiai atitinkamai lygūs 25.5 ir 25.2 proc. Pjūvyje pagal miestus, didžiausią šešėlinę ekonomiką prognozuoja vilniečiai (26.1 proc.), ne vilniečių nurodytų įverčių vidurkis lygus 23.6 proc.

Apžvelgus dviejų tyrimo etapų metu gautus šešėlinės ekonomikos įverčius, jos apimties kitimo tendencijų neišryškėja. Esamos situacijos vertinimas 1997 m. pabaigoje ir 1998 m. viduryje beveik toks pat, nors 1997 m. pabaigoje buvo

SHARE OF
SHADOW
ECONOMY
IN GDP
(%)

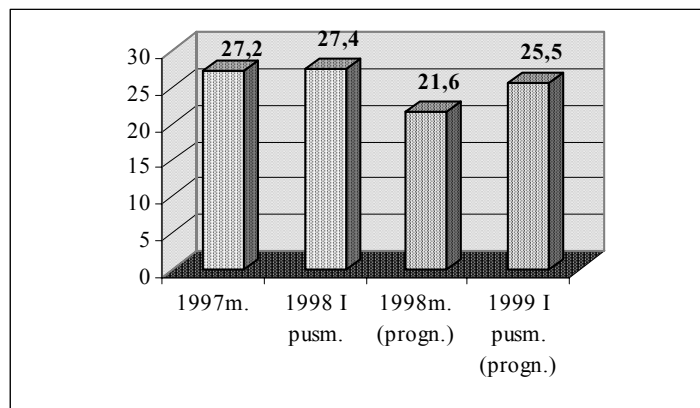
Source: LFMI's survey

The varying forecasts of changes in the shadow economy obtained from surveys I and II may be due to the fact that some experts participated only in one of the surveys. If so, assessments of the current situation should have differed to a greater degree as well. Most probably, the expectation in late 1997 was that the conditions for formal and informal undertakings would change. Such attitudes may have been prompted by the government's active actions in the area of tax administration. However, the forecasts reported in the second survey suggest that these expectations failed to materialise. In mid-1998 the government launched a new battle against the shadow economy. This time the efforts were targeted at marketplace retailers. The decisions to tighten up on the rules of marketplace retail trade were adopted in early July, so evaluations of their effectiveness will be reflected in the assessments of the shadow economy in subsequent surveys.

* The LFMI conducts opinion polls of opinion leaders—politicians, entrepreneurs, journalists, state officials, and scientists—designed to elicit their attitudes to political, economic and social affairs in Lithuania. The survey has been conducted since 1993. Seven surveys have been completed to date. The survey is headed by dr. Kęstutis Masiulis.

Lithuanian opinion leaders polled by LFMI in March/April 1998* believe that an average of 38 percent (42.5 percent in the autumn of 1995) of the country's economy is either totally or partly illegal. Informal activity is believed to be the most widespread in retail and wholesale trade (46.5 percent each), real estate (46.6 percent.), and financial intermediation (44.2 percent). The lowest figure was reported for education (10.1 percent). Ac-

tikimasi, jog po metų šešėlinė ekonomika sumažės 5.6 procentinio punkto. 1998 m. viduryje šešėlinės ekonomikos mažėjimo tempai metų laikotarpiui vertinami nuosaikiau – tikimasi tik 1.9 procentinio punkto šėšėlio sumažėjimo.

ŠEŠĖLINĖS
EONOMIKOS
DALIS BVP,
%

Šaltinis: LLRI tyrimai

Yra tikimybė, kad skirtingos prognozės dėl šešėlinės ekonomikos apimčių kitimo, nurodytos I ir II tyrimo etapų metu yra nulemtos tos dalies ekspertų, kurie dalyvavo tik viename iš etapų, nuomonių. Tačiau tokiu atveju turėtų labiau skirtis ir esamos situacijos vertinimas. Panašiau į tai, kad 1997 m. pabaigoje iš tiesų buvo tikimasi, kad pasikeis šešėlinės ir apskaitomos ekonomikos egzistavimo sąlygos. Tai galėjo būti susiję su aktyviais valdžios veiksmais mokesčių administravimo srityje. Tačiau, kaip rodo antrojo tyrimo etapo prognozės, šie lūkesčiai nepasiteisino. 1998 m. viduryje prasidėjo naujas etapas valdžios kovoje prieš šešėlinę ekonomiką. Šį kartą veiksmai nukreipti prieš turgaus prekeivius. Kadangi sprendimai dėl sąlygų turgaus prekybai sugriežtinimo buvo priimti liepos pradžioje, šių priemonių efektyvumo vertinimas per šešėlinės ekonomikos apimtį turėtų atsispindėti kitose ekspertų apklausose.

¹⁸ Neapskaitoma ekonomika: sampratos, tyrimai, problemos, 1997, pp. 44-45.

¹ Note that the notion of unrecorded economy as used by the LDS comprises, inter alia, the so-called statistical shadow which represents the value created by economic entities that fail to submit statistical reports to the LDS.

¹⁹ Smith, EU moves ... , 1998, p. 2.

²⁰ Vilks, Karnite, Tenevaja ekonomika v Latvii, 1998, p. 1.

ording to the LDS,¹⁸ however, informal activity occurs most frequently in education (83.3 percent),* health care and social safety (50.2 percent), and construction (46.3 percent), whereas in the energy sector it is the least common (1.3 percent).

In terms of size, shadow economies across Europe differ markedly. In the spring of 1998 the European Commission announced estimates of unrecorded (legal but unreported) economy¹⁹ in EU member states. The largest informal sectors appeared to be in Greece (29 to 35 percent of GDP), Italy (20 to 26 percent), Spain (10 to 23 percent), and Belgium (12 to 21 percent). The mean for EU member states is 7 to 16 percent of GDP. A reduction in taxes on labour and simplification of market entry procedures are viewed by the Commission as the main measures to combat informal economy. The Statistics Department of Latvia reports that hidden economy²⁰ accounts for 14 percent of the country's GDP. Experts put it at 30-32 percent.

Given that in the LFMI's survey illegal activity is viewed as part of the shadow economy, the estimates produced by the experts polled are consistent with the EU indicators.

14 UNRECORDED IMPORTS AND EXPORTS

Unrecorded foreign trade is a part of shadow economy. The reasons why trade flows are reported falsely or not reported at all are manifold. It may be done to avoid customs and excise duties, value added tax and other levies or to circumvent directly set customs prices of goods, established product quality standards and various other procedures. The share of unrecorded trade is further bolstered by the existing untransparent and unstable accounting system, changing methods of information gathering, and inefficient information management at customs. Official statistics thus fail to reflect all of Lithuania's foreign trade. In addition, different sources provide different figures about the volume and structure of foreign trade.

LFMI's survey participants estimated unrecorded imports at an average of 22.4 percent of the total import during the first half of 1998. The median was 21.5 percent, and the mode was 20 percent. Differences in the opinions by category of activity were quite negligible. Financiers believe that unrecorded imports

1998 kovo–balandžio mėnesiais atliktos *Elito apklausos** duomenimis, vidutiniškai 38 proc. (1995 rudenį buvo nurodyta 42.5 proc.) Lietuvos ekonomikos funkcionuoja nelegaliai arba pusiau legaliai. Daugiausia „šešėlio“, anot elito, yra mažmeninėje bei didmeninėje prekyboje (po 46.5 proc.), prekyboje nekilnojamu turtu (46.6 proc.), finansų tarpininkavime (44.2 proc.); mažiausia – švietime (10.1 proc.).

Pagal LSD šešėlinės ekonomikos tyrimo duomenis¹⁸, daugiausia jos yra švietime (83.3 proc.!)**, sveikatos ir socialiniame aprūpinime (50.2 proc.), statyboje (46.3 proc.); o mažiausia – energetikoje (1.3 proc.).

Šešėlinės ekonomikos dydžiai kitose Europos valstybėse skiriasi gana smarkiai. 1998 pavasarį Europos Komisija paskelbė savo vertinimus dėl ES šalių neapskaitomos ekonomikos¹⁹ (legalios, bet slepiamos nuo valdžios institucijų) apimčių. Didžiausia neapskaitomos ekonomikos dalis, Komisijos vertinimais, yra Graikijoje (29–35 proc. BVP), Italijoje (20–26 proc.), Ispanijoje (10–23 proc.), Belgijoje (12–21). Bendras ES šalių vidurkis – 7–16 proc. šalies BVP. Beje, Komisijos įvardinamos pagrindinės priemonės, nukreiptos prieš šešėlinę ekonomiką, yra mokesčių darbo jėgai sumažinimas ir procedūrų, reikalingų verslui įkurti, supaprastinimas.

Latvijos Statistikos departamento duomenimis šešėlinė ekonomika Latvijoje²⁰ sudaro 14 proc. BVP, ekspertų vertinimais – 30–32 proc.

Turint omenyje tai, kad LLRI tyrime į šešėlinės ekonomikos sąvoką įeina ir nelegali veikla, tyrimo ekspertų įverčiai nuosekliai dera su ES šalių rodikliais.

* Elito apklausa: LLRI vykdoma sociologinė apklausa, tirianti Lietuvos elito – politikų, verslininkų, žurnalistų, valstybės tarnautojų, mokslininkų – požiūrį į politinius, ekonominius, socialinius reiškinius Lietuvoje. Apklausa vykdoma nuo 1993 metų. Viso yra atliktos 7 apklausos. Apklausa atlieka specialistų grupė, vadovaujama dr. Kęstučio Masiulio.

¹⁸ Neapskaitoma ekonomika: sampratos, tyrimai, problemos, 1997, p. 44–45.

** Primename, kad į Statistikos departamento nagrinėjamos neapskaitomos ekonomikos sąvoką įeina ir taip vadinamas „statistinis šešėlis“, kurį sudaro statistinių ataskaitų nepateikusių ūkio subjektų sukurta vertė.

¹⁹ Smith M., EU moves ..., 1998, p. 2.

²⁰ Vilks A., Karnite R., Tenevaja ekonomika v Latvii, 1998, p. 1.

14 NEAPSKAITYTAS IMPORTAS IR EKSPORTAS

Neapskaityta šalies užsienio prekyba sudaro dalį šešėlinės ekonomikos. Pagrindinės nedeklaruojamų arba klaidingai deklaruojamų prekybos srautų priežastys – siekimas išvengti muitų, akcizo, PVM mokesčių bei kitokių rinkliavų, direktyvios prekių muitinės kainos nustatymo, produktų standartų ir įvairių procedūrų laikymosi. Neapskaitomos prekybos dalį didina ir neskaidri bei nestabili apskaitos sistema, kintantys informacijos rinkimo bei apskaitos metodai, neefektyvus informacijos valdymas muitinėse. Dėl to Lietuvos užsienio prekyba apskaitoma ne visa, o skirtingų šaltinių teikiami duomenys apie Lietuvos užsienio prekybos apimtį ir struktūrą dažnai nesutampa.

account for an average of 25 percent of the total. Commerce reported the lowest figure of 18.5 percent. No marked differences were observed in the estimates by experts' activity location.

The average estimate of unrecorded exports was 16.3 percent of the country's total volume of export. The median and the mode were 15 percent. Again, financiers reported the highest values, with an average of 19.1 percent, while producers quoted the lowest, 11.7 percent. Experts from Vilnius and those from other areas reported 17.4 and 12.8 percent respectively.

* According to preliminary data of the LDS, Lithuania's imports amounted to 11.9 billion litas and exports to 7.8 billion litas in the first half of 1998. (VŽ, Deficitas didėja, 1998, p. 8).

To generalise, the experts polled estimated unrecorded foreign trade at about one fifth of the total volume of foreign trade*. Unrecorded imports are believed to have exceeded exports by 6.1 percentage points in the first half of 1998. The same trends were observed in both surveys, but the difference was bigger in survey I (7.4 percentage points) due to a higher estimate of unrecorded imports.

FIGURE 1. **Share of unrecorded imports and exports, %**

	1997	1998 half I	1998 (forecast)	July 1998 – July 1999 (forecast)
Unrecorded imports	24.3	22.4	21.0	20.1
Unrecorded exports	16.9	16.3	14.3	14.5

Source: LFMI's survey

The experts predict that the share of unrecorded trade will shrink by about two percentage points for both imports and exports by July 1999. Unrecorded imports are expected to constitute an average of 20.1 percent (with a median of 20 percent and a mode of 15 percent). Financiers quoted the highest mean estimate of 22.6 percent, while commerce reported the lowest, 16.1 percent. Vilnius and non-Vilnius experts indicated 20.5 and 18.8 percent respectively.

FORECASTS

It is anticipated that unrecorded exports will comprise, on average, 14.5 percent of the total volume of exports over the year under analysis. The median of the values was 14 percent; the mode was 15 percent. The largest share of unrecorded exports, with an average of 17.1 percent, was forecast by financiers, while the lowest, 10.3 percent, by manufacturers. The estimates from experts from Vilnius differ markedly from those reported by other survey participants. The means were 15.3 and 11.8 percent respectively.

LLRI tyrimo dalyvių nuomone neapskaitomas importas Lietuvoje 1998 m. pirmąjį pusmetį sudarė vidutiniškai 22.4 proc. viso importo. Įverčių mediana lygi 21.5 proc., o moda – 20 proc. Nuomonės priklausomai nuo veiklos srities skiriasi nežymiai. Finansininkų nuomone neapskaitomas importas vidutiniškai sudarė 25 proc. bendro importo. Mažiausių neapskaitomo importo dalį nurodė prekybos atstovai – jų pateiktų įverčių vidurkis lygus 18.5 proc. Atsakymai priklausomai nuo veiklos vietos beveik nesiskiria.

Neapskaitomas eksportas, respondentų nuomone, 1998 m. pirmąjį pusmetį vidutiniškai sudarė 16.3 proc. viso Lietuvos eksporto. Atsakymų mediana lygi 15 proc., moda – taip pat 15 proc. Didžiausių neapskaitomo eksporto dalį, kaip ir importo atveju, nurodo finansininkai – jų įverčių vidurkis siekia 19.1 proc., mažiausių – gamybininkai – 11.7 proc. Vilniuje dirbančių pateikiamas atitinkamas rodiklis yra lygus 17.4 proc., ne vilniečių nuomone neapskaitomas eksportas sudaro vidutiniškai 12.8 proc. viso eksporto.

Taigi, respondentų vertinimais, neapskaitoma užsienio prekyba sudaro kiek mažiau nei penktadalį bendros užsienio prekybos*.

Kaip ir pirmajame tyrimo etape, neapskaitytas importas viršija neapskaitytą eksportą. Skirtumas tarp jų 1998 m. pirmame pusmetyje sudaro 6.1 procentinio punkto ir yra mažesnis nei 1997 m. (buvo 7.4 proc. punkto) dėl žemesnio neapskaitomo importo vertinimo.

* Išankstiniais LSD duomenimis 1998 m. I pusmečio Lietuvos importas buvo lygus 11.9 mlrd. litų, eksportas – 7.8 mlrd. litų. (VŽ, Deficitas..., 1998, p. 8)

1 LENTELE. Neapskaityto importo ir eksporto dalis, %

	1997 m.	1998 I pusm.	1998 m. (progn.)	1999 liepa–1999 liepa (progn.)
Neapskaitytas importas	24.3	22.4	21.0	20.1
Neapskaitytas eksportas	16.9	16.3	14.3	14.5

Šaltinis: LLRI tyrimai

PROGNOZĖS

Respondentų nuomone, neapskaitomos prekybos dalis 1998.07 – 1999.07 laikotarpyje turėtų šiek tiek sumažėti – maždaug dviem procentiniais punktais tiek importo, tiek eksporto atveju. Neapskaitomas importas minėtu laikotarpiu, atsakiusiųjų nuomone, sudarys 20.1 proc. (mediana – 20 proc., moda – 15 proc.). Vertinant atsakymus pagal veiklos sritį, didžiausius neapskaitomo importo įverčius pateikia finansininkai – jų vertinimų vidurkis lygus 22.6 proc., mažiausias įverčių vidurkis – 16.1 proc. – pateiktas prekybininkų. Vilniuje dirbančių ekspertų įverčių vidurkis lygus 20.5 proc., ne vilniečių – 18.8 proc.

To summarise, the experts polled believe that the shares of both unrecorded imports and exports in Lithuania's foreign trade will decline over the year by about two percentage points each. It should be noted that survey I participants anticipated a faster contraction of unrecorded trade. A slower decline in the scope of the shadow economy in general and of unrecorded trade in particular as reported in the current survey may be due to failed government policies. True, the altered composition of survey participants may also have influenced the results.

As Russia starts implementing restrictive market policies, unrecorded trade with this country will be likely to expand. Lithuania's official exports to Russia account for 21.4 percent²¹ of the total volume of export in Lithuania, and imports comprise 21.6 of the total. An increase in the unrecorded trade may result in a considerable rise in the volume of Lithuania's hidden imports and exports.

²¹ Data of January – June, 1998. (Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, no. 8, pp. 79.)

15. INFLATION

* GDP deflator is another tool of calculating inflation. In estimating the rate of inflation by this method, GDP at current prices of the reporting is compared with GDP at current prices of the base period, eliminating the growth of GDP. This method reflects a rise in prices of all, not just consumer, goods and services.

Inflation is usually defined as a continuous marked increase in the general level of prices of goods and services. The Lithuanian Department of Statistics calculates inflation based on the Consumer Price Index* by comparing prices of a fixed basket of goods and services during reporting and base periods.

The main distinction between the methods of estimating changes in prices as used by the LDS and LFMI is that the experts polled by LFMI were not asked to register changes in the average level of prices of a basket of goods and services. Rather, they were supposed to indicate, drawing on their personal experience and information derived from the market, a general change in the average level of prices of consumer goods and services.

LFMI's survey participants were requested to estimate changes in consumer prices for a half-year period, from January 1998 to July 1998. Yet, some of the experts reported estimates for the whole year of 1998. For this reason these estimates are presented separately.

According to the LDS, the rate of inflation was 2.6 percent during the first half of 1998.²² In June, a 0.5-percent deflation was recorded. The government's forecast for 1998 was 6.1 percent.²³ Based on the results of

²² Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, no. 6, pp. 10-11.

²³ Veidas, Vyriausybės planuoja ..., 1998, p. 14.

Neapskaitomas eksportas 1998.07 – 1999.07 laikotarpiu, respondentų nuomone, sudarys vidutiniškai 14.5 proc. viso eksporto; mediana – 14 proc., moda – 15 proc. Didžiausių neapskaitomo eksporto dalių nurodo finansininkai – įverčių vidurkis lygus 17.1 proc. viso eksporto, mažiausių – 10.3 – gamybininkai. Vilniečių nuomone pastebimai skiriasi nuo ne vilniečių, pirmuoju atveju įverčių vidurkis lygus 15.3 proc., antruoju – 11.8 proc.

Taigi, tiek neapskaitomo importo, tiek neapskaitomo eksporto dalys Lietuvos užsienio prekyboje, respondentų nuomone, per metus sumažės maždaug dviem procentiniais punktais. Pastebėtina, jog pirmojo tyrimo etapo metu ekspertai prognozavo šiek tiek spartesnę neapskaitomos prekybos mažėjimą. Tikėtina, jog šiame etape prognozuojamos visos šešėlinės ekonomikos apimčių bei neapskaitomos prekybos mažėjimas yra lėtesnis dėl nepasiteisinusios Vyriausybės politikos.

Rusijai imantis rinkos ribojimo priemonių, tikėtina, kad šešėlinė prekyba su šia šalimi išaugs. Kadangi legalus eksportas į Rusiją sudaro 21.4 proc.²¹ Lietuvos eksporto, o importas 21.6 proc. viso importo, tai išaugusi šešėlinė prekyba su Rusija gali lemti žymų Lietuvos neapskaityto eksporto bei importo apimčių padidėjimą.

²¹ 1998 sausio–birželio mėnesių duomenys. (Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, nr. 8, p. 79.)

15. INFLIACIJA

Infliacija paprastai apibrėžiama kaip žymus ilgalaikis prekių ir paslaugų kainų lygio kilimas.

Lietuvos statistikos departamentas infliaciją skaičiuoja *vartojimo kainų indekso metodu**, kuomet lyginamos fiksuoto prekių ir paslaugų krepšelio kainos ataskaitiniu ir baziniu laikotarpiu.

Pagrindinis šiame tyrime ir LSD naudojamų kainų pokyčių vertinimų skirtumas – LLRI tyrimo ekspertai prašomi nurodyti ne prekių ir paslaugų krepšelio vidutinio kainų lygio pokytį, bet remiantis savo patirtimi ir visa rinkos teikiama informacija nurodyti bendrą vartojimo paslaugų ir prekių kainų vidutinio lygio pokytį.

LLRI tyrimo ekspertai buvo paprašyti įvertinti pusės metų laikotarpio – 1998 sausio 1 d.– 1998 m. liepos 1 d. – vartojimo prekių ir paslaugų kainų kitimą.

* Egzistuoja ir kitas infliacijos skaičiavimo metodas – BVP defliatoriaus. Šiuo metodu skaičiuojant infliaciją lyginami ataskaitinio ir bazinio laikotarpio BVP veikiančiomis kainomis, eliminuojant BVP augimą. Taip apskaičiuota infliacija atspindi visų (ne tik vartojimo) prekių bei paslaugų kainų augimą.

the first half of the year, the LDS predicts a 5-percent annual rate of inflation. Both the forecasts of inflation and GDP growth have been adjusted to reflect downward trends, even though the projected GDP at current prices remains the same. Thus, the general increase in prices is higher than expected in the spring.

Lithuanian authorities have not adjusted the projected level of inflation in 1998 in light of the crisis in Russia. Overproduction of certain consumer goods triggered by the market instability in Russia may result in a decline in the inflation rate. If, however, the government adopts the promised protectionist measures (e.g., import restrictions), prices will not fall and inflation may even increase.

In addition to that, the level of inflation is affected by energy prices, which are controlled by the government. So at present inflation tendencies depend for the most part on government actions.

In the LFMI's survey, inflation during the first half of 1998 was estimated at an average of 4.6 percent, with a median of 4 percent and modes of 3 and 4 percent. The estimated rate of inflation was 1.8 times higher than reported by the LDS.

Experts from commerce provided the highest estimates, with an average of 6.3 percent. Services reported 4.7 percent. Financiers put it at 4.2 percent, and industrialists at 3.1 percent. The estimates obtained from experts from Vilnius were higher by 0.4 percentage point than those reported by other survey participants.

FORECASTS FOR 1998

The experts think that the rate of inflation in 1998 will average 9.3 percent. The median of the forecasts was 9 percent, while the mode was 10 percent. The estimates from financiers differ considerably from those reported by representatives of other business categories. Financiers think that inflation will average 8.5 percent. Producers and services indicated 9.7 percent. Commerce reported 9.3 percent. The estimates from Vilnius and non-Vilnius experts differed by 0.4 percentage points.

FOR JULY, 1998 – JULY, 1999

The average estimate for this period was 8.5 percent, with a median of 8 percent and a mode of 8 percent. The financial sector produced a distinct forecast of 7.5 percent. Higher figures were obtained from other survey par-

Tačiau dalis ekspertų vis dėlto nurodė ne pusės, o visų 1998 m. įverčius. Todėl toliau atskirai pateikiami infliacijos vertinimai pusei metų ir metams.

LSD duomenimis 1998 m. pirmo pusmečio infliacija buvo 2.6 proc.²². Pažymėtina, kad birželį užregistruota 0.5 proc. defliacija. Vyriausybės patvirtintose ekonomikos prognozėse 1998 m. nurodoma 6.1 proc. infliacija²³. Tačiau įvertinęs pirmojo pusmečio rezultatus, LSD prognozuoja dar mažesnę – 5 proc. – šių metų infliaciją. Įvertinus pirmojo pusmečio LSD duomenis, tiek infliacijos, tiek BVP augimo prognozės koreguojamos į mažesnę pusę, nors planuojamas BVP veikiančiom kainom išlieka toks pat, taigi bendrasis kainų augimas yra didesnis nei buvo tikėtasi pavasarį.

²² Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, nr. 6, p. 10–11.

²³ Veidas, Vyriausybė planuoja ... , 1998, p. 14.

Dėl Rusijos krizės įtakos planuojamas infliacijos dydis Lietuvoje 1998 m. oficialiai nebuvo koreguotas. Dėl Rusijos rinkos nestabilumo atsiradusi kai kurių vartojimo produktų perprodukcija Lietuvoje gali sąlygoti infliacijos sumažėjimą. Tačiau jei vyriausybė įgyvendins žadamas protekcionistines priemones (pvz., ribos importą), kainos nekris, todėl infliacija gali ir padidėti.

Be to, infliacijai didžiulę įtaką daro energetinių resursų kainos, kurios yra kontroliuojamos valstybės. Taigi, šiuo metu infliacijos kitimo tendencijos daugiausia priklauso nuo valdžios veiksmų.

Pirmąjį 1998 m. pusmetį, apklaustųjų nuomone, infliacijos vidurkis buvo lygus 4.6 proc., mediana – 4 proc., o dažniausiai nurodyta reikšmė – 3 ir 4 proc. Taigi, infliacija pirmąjį 1998 pusmetį, ekspertų nuomone, buvo 1.8 karto didesnė nei apskaičiuota LSD.

Didžiausius infliacijos įverčius nurodė prekybininkai – 6.3 proc. Paslaugų sferos atstovų pateiktų įverčių vidurkis lygus 4.7 proc., finansų – 4.2 proc., gamybos – 3.1. Vilniuje gyvenančių respondentų įverčių vidurkis viršija ne Vilniuje gyvenančių 0.4 procentinio punkto.

PROGNOZĖS 1998 METAMS

Atsakiusiųjų nuomone, 1998 m. infliacija vidutiniškai sieks 9.3 proc., įverčių mediana lygi 9 proc., o moda – 10 proc. Savo vertinimais pagal veiklos sritis išsiskyrė finansų sektoriaus atstovai. Jų nuomone, infliacija 1998 m. bus lygi vidutiniškai 8.5 proc., kitų sektorių atstovai prognozuoja didesnę kainų augimą: gamybos ir paslaugų sektorių atstovų nuomone infliacija bus lygi 9.7 proc., prekybos – 9.3 proc. Vilniuje ir ne Vilniuje gyvenančių respondentų įverčiai skiriasi 0.4 procentinio punkto.

participants: 8.3 percent from manufacturers, 9 percent from services, and 10 percent from commerce. The forecasts by experts' activity location differed by 0.4 percentage points.

FIGURE 2.

Inflation, %

	Half I of 1998	1998	July 1998 – July 1999 (forecast)
LFMI's survey	4.6	9.3	8.5
LDS	2.6	6.1	n/a
RMSM –X model	n/a	8.0	n/a
EU Commission	n/a	6.8	n/a
IMF	n/a	7.0	n/a

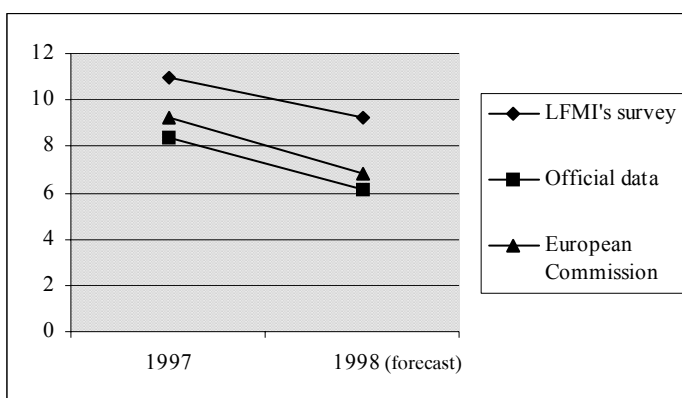
²⁴ Kaminskiienė, Misiūnas, Žvilgsnis ... , 1998, p. 14; Reuters-ELTA, Rytų ir ... , 1998, p. 18.

²⁵ Europos dialogas, Pozityvi ... , 1998, p. 28.

Sources: LFMI's survey, Lithuanian Department of Statistics, Verslo žinios business paper,²⁴ Europos Dialogas journal.²⁵

To summarise, official estimates and forecasts of inflation are much lower than that reported by LFMI's survey participants and lower, although not markedly, than the IMF's and the European Commission's. The same trends were observed in the first survey. Another pattern is that the financial sector reports lower indicators as compared to others.

**INFLATION
IN
LITHUANIA,
(%)**

Sources: LFMI's survey, Lithuanian Department of Statistics, Ministry of Finance, Europos Dialogas journal.

PROGNOZĖ 1998 M. LIEPA – 1999 M. LIEPA LAIKOTARPIUI

Atsakiusiųjų prognozuojamos infliacijos vidurkis yra 8.5 proc., mediana lygi 8 proc., dažniausiai nurodytas įvertis – 8 proc. Šių prognozių atveju vėl išsiskyrė finansų sektoriaus atstovai, kurių prognozuojamų įverčių vidurkis yra 7.5, tuo tarpu kitų sektorių atstovų vertinimai yra aukštesni: gamybininkų – 8.3, paslaugų sferos atstovų – 9, prekybininkų – 10 proc. Ekspertų nuomonės pagal veiklos vietą skiriasi 0.4 procentinio punkto.

2 LENTELE. Infliacija (%)

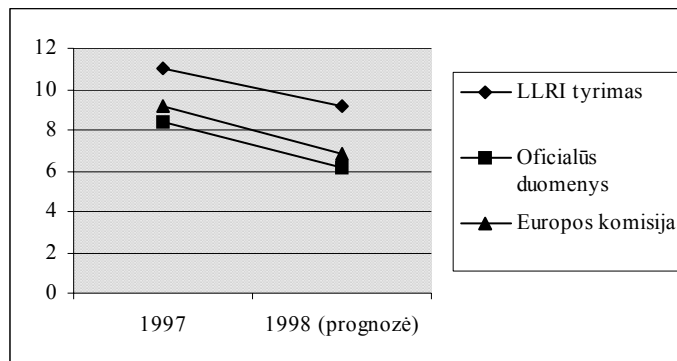
	1998 m. I pusmetis	1998 m.	1998.07– 1999.07 (progn.)
LLRI tyrimas	4.6	9.3	8.5
LSD	2.6	6.1	n. d.
Modelis RMSM -X	n. d.	8.0	n. d.
ES Komisija (DG II)	n. d.	6.8	n. d.
TVF	n. d.	7.0	n. d.

²⁴ Kaminskiėnė B., Misiūnas A., Žvilgsnis ... , 1998, p. 14; Reuters-ELTA, Rytų ir ..., 1998, p. 18.

²⁵ Europos dialogas, Pozityvi ..., 1998, p. 28.

Šaltiniai: LLRI tyrimas, Lietuvos statistikos departamentas, Verslo žinios²⁴, žurnalas „Europos dialogas“²⁵

Taigi, kaip ir pirmajame tyrimo etape, oficialūs infliacijos vertinimai ir prognozės yra žymiai mažesni, nei LLRI tyrimo ekspertų vertinimai, ir (nors ne taip smarkiai) nei TVF bei Europos Komisijos ekspertų vertinimai. Antras pastebimas dėsningumas – finansų sektoriaus atstovų nurodyti įverčiai yra žemesni, nei kitų veiklos sričių atstovų.

INFLIACIJA
LIETUVOJE,
99

Šaltiniai: LLRI tyrimai, Lietuvos statistikos departamentas, Finansų ministerija, žurnalas „Europos dialogas“

16 PRODUCER PRICE INDEX

The Producer Price Index (PPI) represents changes occurring over a period of time in prices of goods used in production. The concepts of the PPI as used by the LDS and LFMI differ: The LDS tracks changes in the prices of goods sold *by* producers, while LFMI focuses on changes in the prices of goods sold *to* producers. In addition, the LFMI's survey is not tied to a basket of goods and services. These distinctions should be kept in mind while analysing PPI indicators.

In the LFMI's survey, the average estimate of the PPI in the first half of 1998 was 103. The median was 103, and the modes were 102 and 103. The highest PPI estimates, with an average of 104.1, were reported by commerce. Finances and services indicated an average value of 102.7. Manufacturers reported 102.5. The average estimate from Vilnius experts was lower by 0.6 points than those reported by other respondents.

²⁶ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, no. 6, pp. 62.

The LDS reported a PPI of 95.3 for the first six months of 1998.²⁶ The difference between the LFMI's survey and official statistics is much bigger than in the case of changes in consumer prices. It is indicative even of opposite trends of changes in the PPI and may be determined by the varying concepts of the PPI used.

The results obtained from different treatments of the PPI do not contradict each other. If producers buy goods and services relatively dearly (as the experts think) and sell relatively cheaply (as the LDS reports), it means that other costs or (and) profitability of enterprises get relatively lower. The trends of declining profit margins were also reflected in the experts' estimates of profit margin itself (see Part 3.1). Besides, theoretically, as the economy stabilizes, profit margins should fall, and as innovations are implemented and Western management methods are adopted, production (service provision) costs should decline.

FORECASTS FOR 1998

According to those polled, the PPI will reach an average level of 106.8. Both the median and mode were 107. The opinion of financiers was quite distinct again. They forecast the PPI at 105.7, which is lower than the figures reported by other sectors. 106.2 was the average value from manufacturers, 107.4 from commerce, and 108.3 from services. The average estimate reported by Vilnius experts exceeded that from non-Vilnius respondents by 0.2 points.

16 GAMINTOJŲ KAINŲ INDEKSAI

Gamintojų kainų indeksas (GKI) – prekių, naudojamų tolesniame vertės kūrimo procese, kainų pokytis per nustatytą laikotarpį.

LLRI tyrime bei LSD naudojamo GKI samprata skiriasi: LSD tiria gamintojų parduodamų prekių kainų pokyčius, LLRI – gamintojams parduodamų prekių kainų pokyčius. Be to, LLRI tyrime neprisirišama prie prekių bei paslaugų *kreipšelio*. Toliau nagrinėjant GKI dydžius reikia atsižvelgti į šiuos apibrėžimų skirtumus.

Pirmąjį 1998 m. pusmetį, apklaustųjų nuomone, GKI buvo lygus vidutiniškai 103, įverčių mediana lygi 103, moda – 102 ir 103. Didžiausius GKI įverčius pateikė prekybininkai – vidurkis lygus 104.1. Finansų ir paslaugų sektoriaus atstovų nurodytų įverčių vidurkis 102.7, gamybininkų – 102.5. Ne Vilniuje gyvenančių respondentų įverčių vidurkis viršija vilniečių įverčių vidurkį 0.6 punkto.

Statistikos departamento vertinamas GKI dydis pirmųjų šešių 1998 m. mėnesių laikotarpyje lygus 95.3 proc.²⁶. Šis skirtumas tarp LLRI tyrimo ekspertų ir oficialios statistikos vertinimų yra pastebimai didesnis nei vartojimo kainų kitimo atveju, jis netgi indikuoja priešingas GKI kitimo tendencijas. Tikėtina, jog skirtingos GKI sampratos čia buvo lemiamos.

²⁶ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, p. 62.

Rezultatai, gauti skirtingai traktuojant GKI, vienas kitam neprieštarauja. Jeigu gamintojai perka prekes ir paslaugas santykinai brangiau (kaip indikuoja ekspertai), o parduoda santykinai pigiau (kaip skelbia LSD), tai reiškia, kad santykinai mažėja kiti įmonių kaštai arba (ir) pelningumas. Įmonių pelningumo mažėjimo tendencija pastebima ir ekspertams vertinant šį rodiklį atskirai (žr. poskyrį 3.1.). Be to, ir teoriškai stabilizuojantis ekonomikai pelningumas turėtų mažėti, o diegiant inovacijas bei pereinant prie vakarietiško valdymo metodų turėtų mažėti gamybos (paslaugos suteikimo) kaštai.

PROGNOZĖS 1998 METAMS

Atsakiusiųjų nuomone, GKI dydis bus vidutiniškai lygus 106.8, mediana lygi 107, moda – taip pat 107. Šių vertinimų atžvilgiu vėl išsiskyrė finansų sektoriaus atstovų nuomonė. Jų vertinimais GKI 1998 m. sudarys 105.7, o tai yra mažiau nei prognozuoja kitų sričių atstovai. Gamybininkų pateiktų įverčių vidurkis – 106.2, prekybininkų – 107.4., paslaugų sferos atstovų – 108.3. Vilniuje gyvenančių respondentų įverčių vidurkis viršija ne vilniečių įverčių vidurkį 0.2 punkto.

FOR JULY, 1998 – JULY, 1999

The forecasts of the PPI for this period averaged 106.2, with a median of 106 and modes of 105 and 106. This shows that the PPI forecast for the period under analysis is somewhat lower than that forecast for 1998. Services and commerce reported the highest values, with an average of 107.4 and 107.3 respectively. Producers and financiers indicated 105.5 and 104.9 respectively. The average reported by non-Vilnius experts is higher by 0.2 points than that from other survey participants.

FIGURE 3. Producer Price Index

	Half I 1998	1998	July 1998 – July 1999 (forecast)
LFMI's survey	103	106.8	106.2
LDS	95.3	n/a	n/a

Sources: LFMI's survey, Lithuanian Department of Statistics.

As the analysis shows, market participants believe that both inflation and Producer Price Indexes are much higher than announced by the LDS. In the case of inflation, this may be due to the composition of the basket of goods and services used for price indexation, which fails to reflect the actual structure of consumption. In calculating the rate of inflation, the LDS continues to use the structure of household expenditures composed in 1995.²⁷ Not surprisingly, the rate of inflation does not rise along with increases in telecommunication and other prices. As noted earlier, varying valuations of the PPI are due mainly to varying definitions used by the LDS and LFMI.

²⁷ Lietuva: ataskaita apie nacionalines sąskaitas, 1998, pp. 40.

17. UNEMPLOYMENT

Unemployment is defined by LFMI as a proportion of the number of unemployed to the labour force. The unemployed are jobless working-age individuals seeking employment but not necessarily registered with the Labour Exchange. Labour force embraces all working-age individuals. It should be noted that survey participants were asked to report their opinions not about the share of officially registered unemployed but about the actual level of unemployment in cities and towns. Unlike in the first survey, unemployment in rural areas was not investigated.

PROGNOZĖ 1998 M. LIEPA – 1999 M. LIEPA LAIKOTARPIUI

Atsakiusiųjų prognozuojamo GKI vidurkis lygus 106.2, mediana – 106, moda – 105 ir 106. Taigi, šiam laikotarpiui prognozuojamas GKI vidutiniškai yra truputį mažesnis, nei numatomas 1998 m. Didžiausias GKI vertes nurodė paslaugų ir prekybos sferos atstovai: vidurkiai lygūs atitinkamai 107.4 ir 107.3. Gamybininkų pateiktų įverčių vidurkis lygus 105.5, finansininkų – 104.9. Ne Vilniuje gyvenančių respondentų įverčių vidurkis viršija vilniečių 0.2 punkto.

3 LENTELE. **Gamintojų kainų indeksai**

	1998 m. I pusmetis	1998 m.	1998.07–1999.07 (progn.)
LLRI tyrimas	103	106.8	106.2
LSD	95.3	n. d.	n. d.

Šaltiniai: LLRI tyrimai, Lietuvos statistikos departamentas

Apibendrinant galima pastebėti, jog vertindami infliaciją bei gamintojų kainų indeksus, rinkos dalyviai mano, kad kainų kilimas Lietuvoje yra pastebimai didesnis nei indikuoja LSD pateikiami atitinkami rodikliai. Infliacijos atveju, viena iš nesutapimo priežasčių gali būti prekių krepšelio, naudojamo kainų indeksavimui, sudėtis, neatspindinti realaus vartojimo struktūros. LSD tebenaudoja 1995 m. namų ūkio tyrimo išlaidų struktūrą infliacijos skaičiavimui²⁷, todėl nenuostabu, kad kylant komunikacijų ir kai kurioms kitoms kainoms, infliacija nedidėja. Gerokai besiskiriantys GKI vertinimai, kaip jau buvo minėta, greičiausiai yra nulemti skirtingų jų apibrėžimų, naudojamų LSD skaičiavimuose ir pateikiamų ekspertams LLRI tyrime.

²⁷ Lietuva: ataskaita apie nacionalines sąskaitas, 1998, p. 40.

17. NEDARBAS

Nedarbo lygis LLRI tyrime apibrėžiamas kaip bedarbių skaičiaus ir darbo jėgos santykis. Bedarbiais laikomi darbingo amžiaus asmenys, neturintys darbo ir ieškantys jo, bet nebūtinai užsiregistravę Darbo biržoje. Darbo jėga – visi darbingo amžiaus gyventojai. Pažymėtina, jog apklausiant ekspertus, buvo siekiama sužinoti jų nuomonę ne apie oficialiai registruojamą bedarbių dalį, bet realų nedarbo lygį didmiestyje ir mieste. Skirtingai nuo pirmojo tyrimo etapo, šį kartą ekspertai nebuvo prašomi įvertinti nedarbo kaime.

According to the LFMI's survey, the level of unemployment averaged 8.6 percent in cities in the first half of 1998 (a median of 7.4 percent; a mode of 5 percent), and 12.5 percent in towns (a median of 10 percent; a mode of 10 percent). The level of unemployment in towns is believed to be much higher than in cities. Taking into account the proportions of population* residing in cities and towns, the general level of unemployment is 10.2 percent.

* According to the LDS, 0.58 percent of urban dwellers live in five largest cities, and 0.42 percent in other cities.

The highest estimates of city unemployment, with an average of 10.6 percent, were reported by producers. The lowest, with an average of 7.3 percent, were indicated by financiers. Services and producers reported the highest level of unemployment in towns, 15.9 and 14.7 percent respectively. Financiers estimated this variable at an average of 9.7 percent.

Similarly to survey I, the highest level of unemployment was reported by manufacturers, while the lowest by financiers. This may be due to the ongoing industrial restructuring and the resulting structural unemployment. On the other hand, such estimates may have been prompted by the fact that financiers use official information more frequently.

²⁸ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, no. 7, pp. 12.

²⁹ Gudas, Tikrasis nedarbas ... , 1998, p. 13.

**Excluding unemployment in rural areas

*** The Ministry of Social Security and Labour and anticipates that the level of unemployment will grow by two percentage points due the crisis in Russia.

Another interesting observation is that experts from Vilnius reported a lower level of unemployment, an average of 8.4 percent in cities and 12.3 percent in towns. Other survey participants indicated 9.5 percent for cities and 13.1 percent for towns.

The official rate of unemployment in Lithuania is calculated based on the data reported by the Labour Exchange. According to the Labour Exchange, unemployment was 5.5 percent at the end of June 1998.²⁸ The average rate of unemployment amounted to 6.9 percent in the first half of the year. Other surveys, including LDS-conducted opinion polls, have reported two to three times higher indicators. According to the results of the LDS survey which is conducted by the sample method,²⁹ the level of unemployment reached 14.3 percent in May 1998. The Labour Exchange estimated it at 6.2 percent.

FIGURE 4. Average level of unemployment in Lithuania, %

Source/Year	Half I of 1998 (forecast)	1998 (forecast)	Half I of 1999 (forecast)	1999 (forecast)
LFMI's survey**	10.2	9.6	10.5	n/a
Economic Ministry /LDS	6.9	6.6***	n/a	6.3

Sources: LFMI's survey, Lithuanian Department of Statistics, Ministry of Economy.

LLRI tyrimo duomenimis nedarbo lygis 1998 m. pirmąjį pusmetį didmiestyje vidutiniškai buvo lygus 8.6 proc. (mediana – 7.4 proc., moda – 5 proc.), mieste – vidutiniškai 12.5 proc. (mediana – 10 proc., moda – 10 proc.). Taigi, nedarbas mieste, ekspertų nuomone, yra gerokai didesnis nei didmiestyje. Bendras nedarbo lygis Lietuvos didmiestyje ir mieste, atsižvelgiant į juose gyvenančių gyventojų proporcijas, yra lygus 10.2 proc.*

* Lietuvos Statistikos departamento duomenimis 0.58 proc. miestų gyventojų gyvena 5-iuose didžiuosiuose, 0.42 proc. – kituose miestuose.

Vertinant nedarbo lygį didmiestyje, didžiausius rodiklius pateikė gamybos sektoriaus atstovai – jų nurodytų įverčių vidurkis lygus 10.6 proc., mažiausią – finansų sektoriaus atstovai – 7.3 proc. Vertinant nedarbo lygį mieste, didžiausias vertinimais išsiskyrė paslaugų sektoriaus atstovai – 15.9 proc. – bei gamybininkai – 14.7 proc. Tuo tarpu finansų sektoriaus atstovų nuomone, nedarbo lygis mieste buvo lygus vidutiniškai tik 9.7 proc.

Taigi, kaip ir pirmame tyrimo etape, didžiausią nedarbo lygį nurodyti linke gamybininkai, mažiausią – finansininkai. Tai galima sieti su vykstančia gamybos restruktūrizacija ir jos sąlygotu struktūriniu nedarbu bei dažnesniu oficialios informacijos naudojimu finansininkų tarpe.

Pastebėtina, jog vertinant respondentų nuomones pagal veiklos vietą, mažesnę nedarbą nurodo dirbantys Vilniuje – įverčių vidurkis didmiesčio atveju lygus 8.4 proc., miesto atveju – 12.3 proc., o didesnę – ne vilniečiai: didmiesčio atveju 9.5 proc., miesto atveju – 13.1 proc.

Lietuvoje oficialus nedarbo lygis yra nustatomas remiantis Darbo biržos pateikiamais duomenimis. 1998 m. birželio pabaigoje Darbo biržos duomenimis nedarbo lygis Lietuvoje buvo lygus 5.5 proc.²⁸, o vidutinis pirmojo pusmečio nedarbo lygis sudarė 6.9 proc. Tačiau kitokiais metodais atliekami tyrimai, tarp jų ir LSD vykdomų apklausų būdu, pateikia maždaug 2–3 kartais aukštesnius vertinimus. Pavyzdžiui, LSD imčių metodu paremtos apklausos duomenimis²⁹ nedarbo lygis Lietuvoje 1998 m. gegužės mėnesį sudarė 14.3 proc., Darbo biržos duomenimis – 6.2 proc.

²⁸ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, nr. 7, p. 12.

²⁹ Gudas V., Tikrasis nedarbas ..., 1998, p. 13.

4 LENTELE. Vidutinis nedarbo lygis Lietuvoje, proc.

Šaltinis/metai	1998 I pusm.	1998 m. (progn.)	1999 I pusm. (progn.)	1999 m. (progn.)
LLRI apklausa**	10.2	9.6	10.5	n. d.
Ūkio ministerija/LSD	6.9	6.6***	n. d.	6.3

** Neįskaitant nedarbo lygio kaime

*** Lietuvos Socialinių reikalų ir darbo ministerija prognozuoja, kad dėl Rusijos krizės įtakos nedarbas papildomai išaugs 2 procentiniais punktais.

Šaltiniai: LLRI tyrimas, Lietuvos statistikos departamentas, Ūkio ministerija

LFMI's survey participants reported a notably higher rate of unemployment than the Economic Ministry or the LDS. However, their estimates are lower than those obtained from other opinion polls. The latter difference is due to the fact that the LFMI's survey did not cover unemployment in rural areas. The results of the first survey imply that inclusion of rural areas would considerably increase the estimated general level of unemployment in Lithuania.

LFMI's survey participants predict only a slight increase in unemployment by July 1999. They think that the level of unemployment in cities will reach an average of 8.9 percent (a median of 8 percent, a mode of 12 percent). The forecasts of unemployment in towns averaged 12.7 percent, with a median of 11 percent and modes of 10 and 12 percent. The general average level of unemployment (excluding rural areas) is expected to constitute 10.5 percent.

FORECASTS

The forecasts by experts' type and location of activity are similar to those obtained during survey I. Manufacturers predict the highest level of unemployment in cities, while services anticipate the highest unemployment in towns. Financiers forecast the lowest rates. Experts from cities other than Vilnius also produced higher forecasts for both towns and cities than respondents from Vilnius.

Despite rapid economic restructuring, LFMI's survey participants do not anticipate a drop in the level of unemployment. Such forecasts are likely to have been influenced by government regulation-induced distortions in the free movement of labour resources, distortions that trigger a certain level of unemployment.

The official level of unemployment depends on enterprises' performance and government regulations. In Lithuania, official labour relationships (according to labour agreements) are being avoided due to mandatory requirements (e.g., minimum guaranteed wages, working hours, etc.) which the employer and employee must satisfy when concluding a labour contract. Due to the crisis in Russia, some companies are halting their activities and laying off workers. This may bolster unemployment. On the other hand, the government has pledged to fight shadow labour and to achieve that unofficial labour relationships be formalised. If this process goes smoothly, official unemployment should decrease.

LLRI tyrimo ekspertų vertinimais, nedarbo lygis Lietuvoje yra pastebimai didesnis, nei nurodo Ūkio ministerija ar LSD, kurie remiasi Darbo biržos duomenimis, tačiau mažesnis lyginant su kitų apklausos būdu atliktų tyrimų vertinimais. Pastarasis skirtumas aiškintinas tuo, jog šį kartą LLRI tyrimo dalyviai nebuvo prašomi įvertinti nedarbo lygio kaime. Remiantis pirmojo tyrimo etapo rezultatais, galima teigti, jog kaimo įtraukimas žymiai padidintų bendrą Lietuvos nedarbo lygį.

PROGNOZĖS

LLRI tyrimo ekspertų nuomone nedarbo lygis 1998.07 – 1999.07 laikotarpiu nežymiai padidės. Nedarbo lygis didmiestyje sieks vidutiniškai 8.9 proc. (mediana – 8 proc., moda – 12 proc.), nedarbo lygio mieste minėtu laikotarpiu įverčių vidurkis lygus 12.7 proc. (mediana – 11 proc., moda – 10 ir 12 proc.). Bendras vidutinis nedarbo lygis Lietuvoje (neįskaitant kaimo) bus lygus 10.5 proc.

Vertinimai priklausomai nuo veiklos srities ir veiklos vietos pasiskirstę taip pat kaip ir ankstesnių vertinimų atvejais. Didžiausią nedarbą prognozuoja gamybos sektoriaus atstovai bei, miesto atveju, paslaugų sektoriaus atstovai, mažiausią – finansininkai. Taip pat didesnę nedarbą tiek didmiesčio, tiek miesto atveju prognozuoja ne Vilniuje dirbantys ekspertai.

Taigi, nepaisant sparčios ir nuolatinės ūkio restruktūrizacijos, nedarbo lygio mažėjimo Lietuvoje LLRI tyrimo ekspertai neprognozuoja. Tikėtina, jog šias prognozes įtakoja valstybės reguliavimo nulemtas laisvo darbo išteklių judėjimo iškreipimas, sąlygojantis tam tikrą nedarbo lygį.

Oficialusis nedarbo lygis šalyje priklauso nuo įmonių veiklos sėkmės ir valdžios reguliavimų masto. Lietuvoje pastebimas darbo santykių (darbo pagal darbo sutartį) vengimas, dėl privalomų reikalavimų (pvz., privaloma minimali alga, privalomas darbo laikas ir pan.), kuriuos turi įvykdyti darbdavys ir darbuotojas sudarydami darbo sutartį. Dėl Rusijos krizės Lietuvoje kai kurios įmonės sustabdo veiklą ir atleidžia darbuotjus, taigi – nedarbo lygis turėtų augti. Kita vertus, vyriausybė žada griežtai kovoti su šešėliniu darbu ir pasiekti, kad žmonės, šiuo metu dirbantys nelegaliai, įformintų savo darbo santykius. Jei pastarasis procesas vyks sklandžiai, oficialusis nedarbo lygis turėtų mažėti.

18 THE EXCHANGE RATE OF LITAS TO US DOLLAR

Most of LFMI's survey participants—33 respondents, or 68 percent of those polled—predict that the litas-to-dollar exchange rate will not change by July 1999. The average estimate was similar to the forecasts for 1998, 4.2 litas for one US dollar. The median and the mode were 4. Similar opinions were expressed in the first survey.

The biggest drop in the value of litas against the US dollar was forecast by representatives of services. They believe that the exchange rate will reach 4.5:1 by July 1999. Financiers forecast a 3.98-to-1 rate of exchange.

Adopted in early 1997, the Bank of Lithuania's Monetary Policy Program for 1997–1999 is scheduled to be implemented in three phases. As officials of the Bank of Lithuania said, the tasks of phase I, which ended in late 1997, were accomplished by ninety percent. Phase II will involve replacing the Litas Credibility Law, providing for backing of litas in circulation not only with gold and foreign reserves but also with other assets of the central bank. The plan is to preserve a fixed exchange rate against the US dollar but to repeal a hundred percent backing and keep it at a "required" level. If these changes materialise, the orientation of Lithuania's monetary policy will be not toward a currency board but toward a fixed exchange rate. This means that Lithuania will maintain a fixed exchange rate of litas to US dollar without full backing with foreign currency and gold reserves.

Phase III will involve selecting a new anchor currency. The Bank of Lithuania's programme contemplates two alternatives: one of them is euro, and the other is a basket of euro and US dollar. If Lithuania opts for the former, the exchange rate of litas to US dollar will not be stable (e.g., as with Deutschmark today). In case of the latter alternative, the litas-to-dollar exchange rate will be stable to the extent of the share of US dollars in the basket. Since the programme is already under implementation, the main question regarding the litas-to-dollar exchange rate is when phase II of the programme, which projects dismantling of the currency board, will be launched. As Lithuania draws a lesson from the crisis in Russia and seeks to alleviate its effects on Lithuania's monetary system, the likelihood that the currency board will be preserved for some time is increasing. In this case, the exchange rate of litas to US dollar will remain the same.

18 LITO KURSAS SU JAV DOLERIU

Kaip ir pirmajame LLRI tyrimo etape, dauguma atsakiusiujų – 33 respondentai arba 68 proc. – prognozuoja, kad lito kursas su JAV doleriu 1998.07 – 1999.07 laikotarpiu išliks nepakitęs. Bendras kurso įverčių vidurkis lygus 4.2 lito už JAV dolerį. Vertinimų mediana lygi 4.

Didžiausią lito vertės JAV dolerio atžvilgiu sumažėjimą prognozuoja paslaugų sektoriaus atstovai. Jų nuomone lito kursas JAV dolerio atžvilgiu minėtu laikotarpiu bus lygus 4.5. Tuo tarpu finansininkai prognozuoja – 3.98 lito už JAV dolerį.

1997 metų pabaigoje paskelbta Lietuvos banko pinigų politikos programa įgyvendinama trimis etapais. Pirmojo etapo, pasibaigusio 1997 metų pabaigoje, uždaviniai Lietuvos banko atstovų teigimu įgyvendinti 90 procentų. Antrajame etape numatoma pakeisti Lito patikimumo įstatymą, numatant litų apyvartoje padengimą ne tik auksu ir užsienio valiutos rezervais, bet ir kitu banko turtu, o taip pat ne 100 procentų, o tiek, „kiek reikalinga“, tačiau išlaikant fiksuotą lito kursą dolerio atžvilgiu. Jei šie pakeitimai bus vykdomi, Lietuvos pinigų kurso politika bus nebe valiutų tarybos, o fiksuoto valiutos kurso, sistema. Tai reiškia, kad lito kursas bus fiksuotas JAV dolerio atžvilgiu, tačiau nebus šimtu procentu padengtas užsienio valiutos bei aukso rezervais.

Įgyvendinant pinigų politikos programos trečiąjį etapą, turės būti priimtas sprendimas, kokios naujos valiutos atžvilgiu bus fiksuotas lito kursas. LB pinigų politikos programa numato dvi alternatyvas: Euro ir Euro bei JAV dolerio krepšelį. Jei būtų pasirinkta pirmoji alternatyva, lito ir JAV dolerio kursas nebūtų pastovus (pvz., toks dabar yra lito ir markės santykis). Pasirinkus antrąją alternatyvą, lito ir JAV dolerio santykis būtų tuo pastovesnis, kuo daugiau krepšelyje būtų dolerio dalies.

Kadangi šias priemones numatanti Lietuvos banko pinigų programa yra patvirtinta ir vykdoma, tai pagrindinis klausimas kalbant apie lito ir JAV dolerio santykį yra toks: kada bus pereita prie antrojo programos etapo priemonių įgyvendinimo, t.y., panaikinta valiutų taryba. Tikimybė, kad pasimokius iš Rusijos krizės bei siekiant sumažinti jos įtaką Lietuvos pinigų sistemai, valiutų tarybos gyvavimas bus pratęstas, didėja. Tuomet lito ir JAV dolerio kursas išliktų toks pat.

LFMI's survey participants do not predict any changes in the exchange rate by the summer of 1999. This suggests that the measures slated for phase II are not expected to be launched by that time.

The popular belief that the current account deficit is a sign of a possible currency devaluation is not valid in Lithuania. With a currency board in effect, money flows even out not through fluctuations in the exchange rate but through prices. It should be noted though that government interventions in prices and other artificial modifications of the import-export ratio (by measures adopted by the government or the central bank) do not allow the mechanism to work smoothly and, instead of letting the current account to balance by itself, augment its deficit.

LLRI tyrimo ekspertai prognozuoja, kad 1999 vasarą lito ir JAV dolerio kursas dar bus nepakitęs, o tai reiškia, kad yra tikimasi, jog nebus imtasi Lietuvos banko pinigų politikos antrajame etape numatytų veiksmų.

Paplitusi nuomonė, kad einamosios sąskaitos deficitas signalizuoja apie galimą valiutos devalvavimą, Lietuvai netinka, nes esant valiutų tarybos modeliui, pinigų srautai susibalansuoja ne per valiutos kurso svyravimą, o per kainas. Tačiau reikia pastebėti, kad valdžios kišimasis į kainodarą bei kitoks dirbtinis importo-eksporto santykio keitimas (vyriausybės bei centrinio banko vykdomomis priemonėmis) neleidžia mechanizmui veikti sklandžiai ir užuot leidus einamajai sąkaičiai susibalansuoti, gilina jos deficitą.

CHAPTER 2 HOUSEHOLDS

2.1 PERSONAL EARNINGS

The definition of personal earnings presented to the experts polled was as follows: *net earnings* are the average monthly sum of money after tax earned by an individual and not necessarily reported.

The LDS calculates average earnings as a ratio of the total of the wage funds of selected enterprises to the total number of employees in these enterprises. The LDS investigates 4,432 enterprises selected according to types of economic activity and the number of employees. Sole proprietors are not included.³⁰ So the earnings calculated by the LDS cover only reported remuneration for work and do not include wages and salaries paid by sole proprietors/farmers to hired labour.

³⁰ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, no. 6, pp. 52.

*The public sector includes budgetary organisations and enterprises in which the state owns more than 51 percent of stock.

According to the LDS, average net earnings (after tax) were 747 litas in June 1998, with 780 litas in the public sector* and 700 litas in the private sector.³¹ As the LDS reports,³² 68.3 percent of the country's labour force worked in the private sector and 31.7 percent in the public sector in the first quarter of 1998. According to the LDS,³³ the rise in earnings recorded in July this year was mostly due to an increase in minimum wages and salaries (up to 430 litas) as of June 1.

³¹ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, no. 7, pp. 49.

³² Veidas, Lietuvos gyventojų ..., 1998, p. 14.

The gap between the LDS-reported earnings in the private and public** sectors remains, with the public sector being in the lead. From November 1997, the base month in survey I, to June 1998, the base month of survey II, this gap increased from 74 to 80 litas.

³³ ELTA, Vidutinė ..., 1998, p. 12.

The LDS attributes the gap between private and public sector earnings to the assumption that in filing their statistical reports, private entities tend to hold back more of their financial information than public entities. It is not clear, however, whether this means that private companies tend not to fill in their financial statements or that they tend to evade taxes. On the other hand, wages and salaries in most of the public entities under analysis may really be higher than in the private ones. This may be due to the fact that wages and salaries payable by the large monopolistic energy, oil and banking sectors account for the lion's share of these calculations.

2.SKYRIUS. NAMŲ ŪKIAI

21.DARBO UŽMOKESTIS

LLRI tyrime ekspertams buvo pateiktas toks darbo užmokesčio apibrėžimas: *neto darbo užmokestis* – tai vidutinis mėnesinis atlyginimas asmeniui už darbą atskaičius mokesčius, gautas pinigais ir nebūtinai deklaruojamas.

LSD skaičiuoja darbo užmokesčio vidurkį kaip įmonių imties darbo užmokesčio fondų sumos ir darbuotojų skaičiaus jose sumos santykį. Tiriama 4432 įmonių imtis, kuri sudaroma atsižvelgiant į ekonominės veiklos rūšis bei darbuotojų skaičių. Individualios įmonės į tiriamų ekonominių vienetų imtį neįtraukiamos³⁰. Tokiu būdu LSD suskaičiuotas darbo užmokestis apima tik deklaruojamą atlygį už darbą ir neapima individualių įmonių savininkų /ūkininkų samdomiems darbuotojams mokamo darbo užmokesčio.

LSD duomenimis, 1998 m. birželio mėnesio vidutinis neto (atskaičius mokesčius) darbo užmokestis buvo 747 Lt, iš jų valstybiniame sektoriuje* – 780 Lt, privačiame – 700 Lt³¹. Kaip skelbia LSD³² 1998 m. pirmąjį ketvirtį 68.3 proc. šalies užimtųjų dirbo privačiame, 31.7 proc. – valstybiniame sektoriuje. LSD teigimu³³, darbo užmokesčio padidėjimą birželio mėnesį iš esmės lėmė minimalios mėnesio algos padidinimas (iki 430 Lt) nuo birželio 1 d.

Ir toliau išlieka atotrūkis tarp LSD skelbiamų valstybinio** ir privataus sektorių darbo užmokesčių pirmojo naudai. Nuo pirmojo tyrimo etapo fiksuoto mėnesio – 1997 metų lapkričio – iki šio tyrimo etapo fiksuoto mėnesio – 1998 m. birželio – šis atotrūkis padidėjo nuo 74 iki 80 litų.

Skirtumą tarp valstybinio ir privataus sektorių darbuotojų darbo užmokesčių LSD aiškina prielaida, kad privataus sektoriaus įmonės, pildydamos statistines ataskaitas, daug didesniu mastu slepia savo finansinius duomenis, negu valstybinio. Ar čia turima omenyje, kad privataus sektoriaus įmonės labiau linkę nepildyti statistinių ataskaitų, ar, kad jos slepia mokesčius – neaišku. Kitas tikėtinas paaiškinimas gali būti, kad iš tiesų, daugumos tiriamų valstybinių įmonių darbuotojai gauna didesnę darbo užmokestį nei privačių. Taip yra todėl, kad „liūto dalį“ šiuose skaičiavimuose sudaro stambių monopolistinių energetinio, naftos, bankų sektoriaus darbuotojų atlyginimai.

³⁰ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, nr. 6., p. 52.

* Valstybiniame sektoriui priklauso biudžetinės organizacijos bei įmonės, kurių daugiau nei 51 proc. akcijų valdo valstybė. (LSD informacija).

³¹ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, nr. 7., p. 49.

³² Veidas, Lietuvos gyventojų ..., 1998, p. 14.

³³ ELTA, Vidutinė ..., 1998, p. 12.

** Beje, biudžetinio – kaip dalies valstybinio – sektoriaus darbuotojų darbo užmokesčio vidurkis žemesnis už bendrą šalies vidurkį.

³⁴ Papievis, Nusigriebia ... , 1998, p. 7.

Specialists of the State Social Insurance Fund believe³⁴ that public sector earnings will continue (until the year 2002) to rise more rapidly than private sector earnings. They contend that the difference is difficult to explain because the criteria used to increase wages and salaries in the public sector are unknown.

This implies, according to market laws, that the demand for employees in the public sector is too high whereas the supply is too scarce. This leads to an increase in the price (i.e. wages and salaries). It is hardly common to refuse to work in the public sector because of one's convictions. Therefore, the only reasonable explanation for the lack of employees in the public sector is that the size of this sector is much too big for its capabilities.

³⁵ Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės plėtros 1998-2000 prognozė, 1998, 1 Table.

The Ministry of Economy of Lithuania³⁵ has released the following forecasts of average monthly net earnings: 832 litas for December 1998, and 993 litas for December 1999. Specialists of the State Social Insurance Fund predict³⁶ that by the year 2002, earnings across the country will rise by 46 percent, and salaries of officeholders will increase by 45 percent.

³⁶ Papievis, Planuoja ... , 1998, p. 6.

In the LFMI's survey, earnings in cities were estimated at an average of 1,030 litas, with a median of 1,000 litas and a mode of 1,200 litas. Financiers think that average monthly net earnings in cities were 1,083 litas. Producers put them at 1,055 litas, services at 1,011 litas, and commerce at 925 litas. The estimates reported by Vilnius and non-Vilnius experts differed by more than one hundred litas: 1,053 litas and 946 litas respectively.

The estimates of earnings in towns averaged 759 litas, with a median and mode of 800 litas. The estimates by experts' type of activity came in the same order. The highest were reported by financiers (819 litas). Producers followed with 775 litas. The lowest estimates were reported by services (711 litas) and commerce (700 litas). Vilnius experts reported an average of 764 litas. Others reported 742 litas.

As the results of the survey show, the forecasts of average net earnings in cities from July 1998 to July 1999 averaged 1,154 litas, with a median of 1,120 litas and a mode of 1,100 litas. Financiers predict an average of 1,239 litas. Producers put it at 1,116 litas. The forecasts from services and commerce averaged 1,149 and 1,032 litas respectively. Similarly to the estimates for the first half of 1998, experts from Vilnius forecast higher earnings in cities (1,182 litas) than other respondents (1,032 litas).

FORECASTS

Sodros specialistų nuomone³⁴, valstybinio sektoriaus darbuotojų atlyginimai ir toliau (iki 2002 metų) didės sparčiau nei privataus. Anot analizavusiųjų atlyginimų skirtumą valstybiniame ir privačiame sektoriuose, šį skirtumą sunku paaiškinti, nes nėra žinomi kriterijai, kuriais remiantis valstybinėse įstaigose didinami atlyginimai.

³⁴ Papievis J., Nusigriebia ... , 1998, p. 7.

Pagal rinkos dėsnius tokia situacija reiškia, kad yra didelė paklausa darbuotojams valdiškame sektoriuje, o pasiūla – nepakankama, todėl tenka kelti kainą (algą). Vargu ar būdingas reiškinys yra neiti dirbti į valstybinį sektorių dėl įsitikinimų. Todėl vienintelis galimas darbuotojų stygiaus valdiškame sektoriuje paaiškinimas būtų ne pagal galimybes didelės šio sektoriaus apimtys.

³⁵ Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės plėtros 1998–2000 prognozė, 1998, 1 lentelė.

Lietuvos Ūkio ministerija pateikia³⁵ vidutinio mėnesinio neto darbo užmokesčio prognozes: 1998 m. gruodžiui 832 Lt, 1999 m. gruodžiui –993 Lt. Sodros specialistai prognozuoja³⁶, kad iki 2002 m. visų šalies gyventojų darbo užmokestis padidės 46 proc., o valdininkų atlyginimai – 45 proc.

³⁶ Papievis J., Planuoja ... , 1998, p. 6.

LLRI vykdytoje ekspertų apklausoje nurodytų darbo užmokesčio didmiestyje įverčių vidurkis lygus 1030 Lt, mediana – 1000 Lt, moda – 1200 Lt. Pagal respondentų veiklos pobūdį įverčių vidurkiai išsidėstę taip: finansininkai mano, kad didmiestyje pomokestinio darbo užmokesčio vidurkis yra 1083, gamybininkai mano, kad 1055 Lt, paslaugų sferos atstovai – 1011 Lt, prekybininkai – 925 Lt. Vilniečių ir ne vilniečių ekspertų nurodytų įverčių vidurkiai skiriasi daugiau nei šimtu litu: atitinkamai 1053 Lt ir 946 Lt.

Ekspertų nurodytų miesto gyventojų darbo užmokesčio įverčių vidurkis yra 759 Lt, mediana ir moda – 800 Lt. Pagal veiklos sferas įverčių vidurkiai išsidėstę ta pačia tvarka: didžiausius įverčius nurodė finansų sektoriaus atstovai (819 Lt), tada – gamybos (775 Lt), mažiausius įverčius nurodė paslaugų (711 Lt) ir prekybos (700 Lt). Vilniečių ekspertų nurodytų įverčių vidurkis lygus 764 Lt, ne vilniečių – 742 Lt.

PROGNOZĖS

Periodui nuo 1998 liepos iki 1999 liepos ekspertų prognozuojamų vidutinio neto darbo užmokesčio didmiestyje įverčių vidurkis lygus 1154 Lt, mediana – 1120 Lt, moda – 1100 Lt.

Finansininkų nurodytų įverčių vidurkis yra 1239 Lt, gamybininkų – 1116 Lt, paslaugų sektoriaus atstovų – 1149 Lt, prekybininkų – 1032 Lt. Kaip ir vertindami 1998 pirmąjį pusmetį, vilniečiai prognozuoja geresnius darbo užmokesčius didmiestyje (1182 Lt) negu ne vilniečiai (1032 Lt).

The forecasts of average monthly net earnings in towns averaged 843 litas, with a median of 900 litas and modes of 900 litas and 950 litas. The figure expected by financiers is 909 litas. Services predict 826 litas. Producers put it at 816 litas, and commerce at 769 litas. Experts from Vilnius believe that earnings in towns will average 854 litas. Other survey participants put them at 804 litas.

* Calculations based on the proportions of working population in cities, towns and rural areas would be more appropriate. However, we were not able to obtain this kind of data.

** According to preliminary data of the LDS, individual farms and other residents' farming activities produced 73 percent of grain and 85 percent of milk in 1997 (Lithuania in Numbers, 1998, pp. 27-30).

The present survey did not cover earnings in rural areas on the ground that hired labour in rural areas is very difficult to assess. Moreover, it is extremely difficult to find experts who are familiar with the situation in rural areas. Most people in rural areas are farmers who receive no income from hired labour. In the LFMI's survey, the country's average earnings are calculated based on the proportions of population* residing in cities, towns, and rural areas. Therefore, if earnings in rural areas are to be included, it is necessary to know how many rural residents receive income from hired labour. As we were not able to obtain such data, earnings indicators in the LFMI's survey cover only data about city and town dwellers.

The LDS makes no distinction between earnings with regard to the level of urbanisation of different areas (city, town, rural). The LDS investigates private earnings by enterprise and thus distinguishes between forms of corporate ownership and sectors of economic activity. The LDS survey covers individuals employed in agricultural companies and enterprises catering for agriculture (as a specific type of activity). However, it does not include those agricultural workers who are hired by individual farmers. Individual farms and household farming activities account for the bulk of agricultural output.** So if earnings received by hired workers in such farms are not included in the calculations, general average earnings are not estimated properly.

Thus, it is very likely that the LDS data do not reflect earnings in rural areas either. Therefore, the LFMI-released average earnings in cities and towns (weighted average earnings in cities and towns calculated according to respective proportions of population) may be compared, though with certain reservations, with general average earnings calculated by the LDS.

Vidutinio neto darbo užmokesčio mieste prognozės įverčių vidurkis lygus 843 Lt, mediana – 900 Lt, moda – 900 ir 950 litų. Finansų sektorius prognozuoja 909 Lt, gamybos – 816 Lt, paslaugų – 826, prekybos – 769 Lt. Ekspertų vilniečių prognozuojamų darbo užmokesčio mieste įverčių vidurkis lygus 854 Lt, ne vilniečių – 804 Lt.

Šiame ekspertų tyrimo etape buvo atsisakyta klausimo apie darbo užmokesčių kaime, kadangi samdomas darbas kaime yra gana sunkiai įvertinamas reiškinys. Juo labiau, kad surasti ekspertų, gerai pažįstančių situaciją kaime, yra ypatingai sunku.

Dauguma kaimo gyventojų – ūkininkai, ir pajamų iš samdomo darbo negauna. LLRI tyrime bendrą šalies vidurkį skaičiuojame pagal gyventojų proporcijas* didmiestyje, mieste ir kaime, todėl norint įtraukti darbo užmokesčių kaime, reiktų žinoti kaimo gyventojų, kurie gauna pajamas iš samdomo darbo skaičių. Kadangi mes neturime galimybių jį sužinoti, LLRI tyrimo darbo užmokesčio rodikliai lieka sudaryti tik iš mieste bei didmiestyje gyvenančių asmenų duomenų.

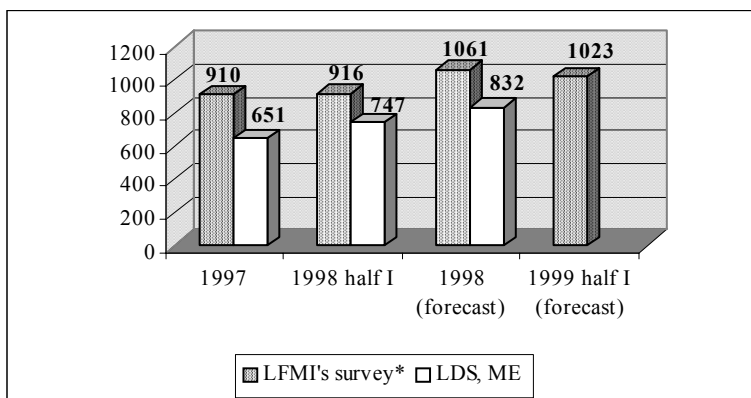
LSD nediferencijuoja skaičiuojamo darbo užmokesčio pagal žmonių gyvenamos vietos urbanizacijos lygį (didmiestis, miestas, kaimas). Kadangi LSD tiria darbo užmokesčių per darbovietės prizmę, jų skirstymas atliekamas pagal darbovietės požymius: nuosavybės formas bei ūkio šakas. LSD darbo užmokesčio tyrimas apima žemės ūkio bendrovių bei žemės ūkį aptarnaujančių įmonių (kaip vienos iš ūkio šakų) dirbančiuosius, tačiau neapima tų žemės ūkio darbuotojų, kuriuos samdo ūkininkų ūkiai. Kadangi ūkininkų ir kitų gyventojų ūkiai sukuria didžiąją dalį žemės ūkyje sukurtas vertės**, tai jų samdomų darbuotojų atlyginimų neįtraukus į skaičiavimą, visas darbo užmokesčio vidurkis taip pat lieka neįvertintas.

Taigi, labai tikėtina yra prielaida, kad ir LSD duomenys neatspindi darbo užmokesčio kaime, todėl, nors ir su išlygomis, galime lyginti LLRI didmiesčio ir miesto darbo užmokesčio vidurkį (svertinis miesto ir didmiesčio darbo užmokesčių vidurkis, paskaičiuotas pagal gyventojų proporcijas) su LSD skaičiuojamu bendru darbo užmokesčio vidurkiu.

* Tiksliau būtų skaičiuoti pagal užimtųjų (o ne gyventojų) proporcijas didmiestyje, mieste ir kaime, bet tokių duomenų nepavyko rasti.

** LSD preliminariais duomenimis, 1997 m. ūkininkų ir kitų gyventojų ūkiai išaugino 73 proc. grūdų, primelžė 85 proc. pieno. (Lietuva skaičiais, 1998, p. 27–30).

AVERAGE
MONTHLY NET
EARNINGS,
LITAS

* Average earnings excluding rural.

Sources: LFMI's survey, Lithuanian Department of Statistics, Ministry of Economy.

The results of surveys I and II show that earnings rose by 1.3 percent in cities and declined by 0.4 percent in towns over the first half of 1998. According to the LDS,³⁷ nominal net earnings rose by 4 percent, and real earnings (adjusted for inflation) by 1.6 percent over the first six months of 1998. Thus, changes in earnings, calculated based on the estimates obtained from LFMI's surveys I and II, occur more slowly than reported by the LDS.

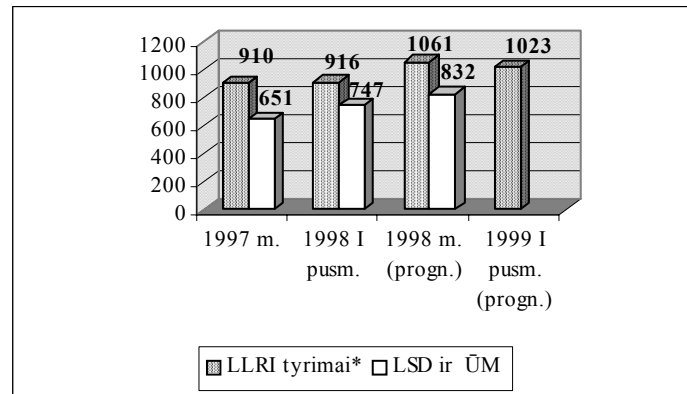
³⁷ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, no. 7, pp. 50.

On the other hand, the growth of earnings predicted by the experts polled by LFMI (calculated based on their forecasts) is much bigger than their estimated growth. In the first survey they expected earnings in cities to grow by 17.2 percent and those in towns by 15.5 percent over 1998. In the second survey, the forecasts for the next period (July 1998 — July 1999) were 12 percent in cities and 11 percent in towns.

According to the LDS, monthly net earnings rose by 28.4 percent and real earnings by 18.5 percent in 1997. The forecasts delivered in survey II will be verified in the autumn of 1998. It should be noted that an increase in the reported values is unlikely bearing in mind the indicators of the first half of 1998. Yet, a single government decree to raise wages and salaries for any bigger group of budgetary employees** may result in a substantial change of the general rate of growth.

** For example, teachers' salaries will be raised by 15 percent as of September 1998 and by another 13 percent as of January 1999 by Government Decree No 983 of July 31, 1998.

Given its methodological rationale, the LFMI's survey is designed to judge market processes. It is difficult for LFMI's survey participants to assess,

**VIDUTINIS
NETO
DARBO
UŽMOKESTIS,
LT/MĖN**

*Darbo užmokesčio vidurkis, neįskaitant kaimo

Šaltiniai: LLRI tyrimas, Lietuvos statistikos departamentas,
Ūkio ministerija

Naudojantis pirmo ir antro ekspertų tyrimo etapo rezultatais paskaičiuotas darbo užmokesčio augimas per pirmąjį 1998 m. pusmetį sudaro 1.3 proc. didmiestyje ir minus 0.4 proc. mieste. LSD duomenimis³⁷ nominalaus neto darbo užmokesčio augimas per pirmus šešis 1998 m. mėnesius sudarė 4 proc., realaus (eliminavus infliaciją) – 1.6 proc. Taigi, darbo užmokesčio kitimo tempai, paskaičiuoti remiantis LLRI tyrimo dviejuose etapuose nurodytais įverčiais, yra mažesni, nei remiantis LSD duomenimis.

Tačiau LLRI tyrimo ekspertų prognozuojamas (t.y., apskaičiuotas, remiantis prognozuojamu darbo užmokesčio lygiu) darbo užmokesčio augimo tempas yra gerokai didesnis už jų vertinamąjį. Pirmajame etape buvo prognozuotas 17.2 proc. darbo užmokesčio didmiestyje ir 15.5 proc. mieste augimas per 1998 m. Antrajame tyrimo etape prognozuojamas darbo užmokesčio augimas sekančiam metų periodui (1998.07–1999.07) sudaro 12 proc. didmiestyje ir 11 proc. mieste.

Remiantis LSD duomenimis, neto darbo užmokesčio augimas per 1997 metus sudarė 28.4 proc., realus darbo užmokesčio augimas – 18.5 proc. Antrajame tyrimo etape pateiktas prognozes galima bus patikrinti 1998 rudenį. Nors vertinant pagal pusmečio darbo užmokesčio rodiklius, nurodyto dydžio perspektyvinis augimas vargiai tikėtinas. Tačiau užtektų vieno Vyriausybės nutarimo, kuriuo būtų pakeliamas gausesnės grupės biudžetinių įstaigų darbuotojų atlyginimas*, kad bendras augimo procentas smarkiai pakistų.

³⁷ Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 1998, nr. 7, p. 50.

* Pvz., nuo 1998 rugsėjo bus 15 proc., o nuo 1999.01.01 dar 13 proc., padidintas darbo užmokeskis mokytojams. (Vyriausybės nutarimas nr. 983, 1998.07.31).

especially in making short-term forecasts, the effects of government decisions (changes in legal regulations and enforcement procedures in taxation, tax administration, labour relationships, supervision of commercial banks, etc.) on economic indicators. Legislative changes and new government decrees are in most cases enforced without notice. The adoption of government decisions is a momentary act but it entails long-term consequences which are reflected in economic indicators depending on a period under analysis. In addition to economic knowledge, one should have great political and psychological insight to predict what decisions the authorities will adopt and when.

22 HOUSEHOLD INCOME

In the LFMI's survey, *household income* is defined as the average monthly income of a household at a given time. It comprises money income, including wages and salaries, pensions, scholarships, interest, dividends, rent, gifts, prizes, bribes, benefits, and other reported and unreported income. Earnings and income in kind are excluded.

There are two major differences between the concepts of household income as used by the LDS and LFMI. First, LFMI disregards earnings and income in kind, as this category of income is not reflected directly in household investments, savings and expenditures. The inclusion of income in kind in the analysis would distort the balance between income, savings, investments and expenditures in exploring these indicators separately. Therefore, the estimates obtained from the LFMI's survey are compared with the LDS-reported *disposable money income*. Second, contrary to the definition of household income used by the LDS, household income in the LFMI's survey does not include deposits withdrawn and loans repaid, since these represent income received at some earlier time.

The analysis of the survey findings is based on the assumption that the experts reported their opinions about average household income during the last month, June 1998. In comparing these estimates with the LDS data, we looked at the LDS-reported income per household member over the first half of 1998. In order to compare the LFMI's survey results with official statistics, the experts' indicators were converted into

LLRI tyrimas, pagal jo metodines prielaidas, yra pajėgus vertinti pačios rinkos procesus. Valdžios sprendimų (teisinio reglamentavimo bei įgyvendinimo tvarkos pakeitimai mokesčių, jų administravimo, darbo santykių reglamentavimo, komercinių bankų priežiūros ir pan. srityse) įtaką ekonominiams rodikliams tyrimo ekspertams vertinti yra sunkiau, ypač prognozuojant trumpam laikotarpiui. Juk išankstinis teisės aktų pakeitimų (naujų Vyriausybės nutarimų) paskelbimas tebėra išimtis iš taisyklės. Valdžios sprendimų priėmimas yra momentinis aktas, o padariniai – ilgalaikis procesas, atsispindintis ekonominiuose rodikliuose priklausomai nuo vertinamo laikotarpio. Valdžios sprendimus bei jų priėmimo momentą geriau prognozuoti gali asmenys, turintys ne tik ekonominę, bet ir politinę bei psichologinę išvalga.

22 NAMŲ ŪKIŲ PAJAMOS

Namų ūkio pajamos LLRI tyrime apibrėžiamos kaip visos nurodyto laikotarpio vidutinės mėnesinės piniginės įplaukos, kurias gavo namų ūkis. Jos apima pajamas pinigine išraiška: darbo užmokestį, pensijas, stipendijas, palūkanas, dividendus, rentą, dovanas, laimėjimus, kyšius, pašalpas ir kitas deklaruojamas bei nedeklaruojamas pajamas. Į namų ūkio pajamas neįskaitomas natūrine forma gaunamas užmokestis ar kitos pajamos natūrine forma.

Tarp LLRI tyrime ir LSD apklausose naudojamų namų ūkių pajamų apibrėžimo yra du pagrindiniai skirtumai. Pirma, LLRI tyrime į namų ūkių pajamas neįtraukiamas užmokestis ir įplaukos natūrine forma. Tokio pobūdžio įplaukos tiesiogiai neatsispindi namų ūkių investicijose, santaupose ar išlaidose, todėl, tyrime nagrinėjant pastaruosius rodiklius atskirai, natūrinių pajamų įtraukimas iškreiptų pajamų – santaupų – investicijų – išlaidų tarpusavio sąveiką (balansą). Todėl lyginant LLRI apklausos respondentų vertinimus su LSD duomenimis, imamos pastarojo pateikiamos namų ūkių disponuojamos *piniginės pajamos*. Antra, LLRI tyrime, priešingai LSD pajamų apibrėžimui, į namų ūkių pajamas neįskaitomi atsiimti indėliai bei gražintos paskolos, nes tai yra ankstesnių laikotarpių pajamos.

Analizuojant LLRI tyrimo duomenis remiamasi prielaida, jog respondentai pateikė savo nuomonę apie paskutinio mėnesio, t. y. 1998 m. birželio,

³⁸ Namų ūkių pajamos ir išlaidos 1997 metais, 1998, pp. 17.

estimates per household member. The following household sizes were used: 2.65 members in city households, 2.72 members in towns, 2.89 members in rural areas.³⁸

The experts believe that average household income in cities was 2,186 litas in the first half of 1998. The median of the estimates was 2,285 litas, and the modes were 2,000 and 2,500 litas. The average estimate of household income in towns was 1,635 litas, with a median of 1,600 litas and a mode of 1,500 litas. The average value for rural areas was 996 litas, with a median of 1,000 litas and a mode of 1,000 litas.

The estimates by experts' activity location differ insignificantly, but differences by sphere of activity are quite notable. Financiers estimated household income at an average of 2,343 litas in cities, 1,776 litas in towns, and 1,120 litas in rural areas. Industrialists reported 2,044 litas, 1,533 litas and 1,061 litas respectively. The respective figures indicated by the representatives of services were 2,139 litas, 1,575 litas and 863 litas. Commerce put them at 2,048 litas, 1,524 litas and 844 litas. As the figures show, financiers produced the highest estimates.

The LDS investigates household income by surveying a random sample of households. The research is conducted by means of a survey and free reporting. Although survey respondents receive a remuneration of 15 percent of the amount of the minimum living standard, this sum is probably too small for members of well-to-do households to record their income and expenditures on a daily basis. Moreover, the more people earn, the more they spend; therefore, recordable cash flows are much bigger than those reported by poorer households. This may be one of the reasons why rural dwellers are the most active respondents, while city dwellers in most cases refuse to participate in the survey. Naturally, this may affect the results of the survey. If city dwellers and well-off households constitute a relatively small portion of survey respondents, the general average of household income declines.

³⁹ Namų ūkių biudžetų tyrimo rezultatai. 1998 January – June, 1998, pp. 8.

According to the LDS,³⁹ in the first half of 1998, average monthly disposable money income per household member was 434.4 litas in cities, 344.3 litas in towns, and 197.6 litas in rural areas. Respective estimates converted into indicators per household member from the LFMI's survey are 824.9 litas, 601.1 litas, and 344.6 litas.

vidutinės namų ūkių pajamas. Lyginant su LSD duomenimis, naudojami pastarojo pateikti 1998 m. pirmojo pusmečio namų ūkių pajamų vienam asmeniui dydžiai. Siekiant palyginti su oficialiais statistiniais duomenimis, LLRI tyrimo dalyvių vertinimai perskaičiuoti vienam namų ūkio nariui, naudojant tokius namų ūkių dydžius: didmiestyje 2.65 nario, mieste – 2.72 nario, kaime – 2.89 nario³⁸.

³⁸ Namų ūkių pajamos ir išlaidos 1997 metais, 1998, p. 17.

Tyrime dalyvavusių ekspertų nuomone, namų ūkių pajamų vidurkis 1998 m. pirmojo pusmečio pabaigoje didmiestyje buvo lygus 2186 Lt, mediana – 2285 Lt, moda – 2000 ir 2500 Lt. To paties laikotarpio namų ūkių pajamų vidurkis mieste, ekspertų vertinimais, buvo vidutiniškai 1635 Lt, mediana – 1600 Lt, moda – 1500 Lt. Kaimo atveju respondentų vertinimų vidurkis yra 996 Lt, mediana – 1000 Lt, moda – 1000 Lt.

Atsakiusiųjų nuomonė pagal veiklos vietą skiriasi nežymiai. Nuomonių skirtumai pastebimi pagal ekspertų veiklos sritį. Finansų sektoriaus atstovų nuomonių vidurkis didmiesčio atveju lygus 2343 Lt, miesto – 1776 Lt, kaimo – 1120 Lt. Gamyboje dirbančių nuomone, šie rodikliai atitinkamai lygūs 2044 Lt, 1533 Lt ir 1061 Lt. Paslaugų sektoriaus atstovų nuomone, minėti rodikliai lygūs 2139 Lt, 1575 Lt ir 863 Lt. Prekyboje dirbančių nurodytų vidutinių mėnesio namų ūkių pajamų įverčių vidurkis didmiestyje lygus 2048 Lt, mieste – 1524 Lt, kaime – 844 Lt. Taigi, aukštesniais vertinimais išsiskiria finansų sektoriaus atstovai.

LSD namų ūkių pajamas Lietuvoje tiria apklausiant atsitiktinės imties metodu atrinktus namų ūkius. Tyrimas atliekamas apklausos bei savarankiškos registracijos būdu. Nors tyrime dalyvaujantiems mokama 15 procentų minimalaus gyvenimo lygio dydžio pinigų suma, tikėtina, jog pasiturinčių namų ūkių nariams ši suma nėra pakankama paskata kas dieną fiksuoti savo pajamas bei išlaidas. Juo labiau, kuo daugiau žmonės uždirba, tuo daugiau išleidžia, todėl fiksuotini pinigų srautai yra gerokai didesni nei nepasiturinčių namų ūkių. Tai gali būti vienas iš paaiškinimų, kodėl daugiausia atsakiusių dalyvauti LSD namų ūkio tyrimuose būna tarp didmiesčių gyventojų, o aktyviausiai juose dalyvauja kaimo gyventojai. Natūralu manyti, jog tai turi įtakos ir tyrimo rezultatams, t. y. apklausus sąlyginai mažiau didmiesčių gyventojų ir sąlyginai mažiau pasiturinčiųjų, namų ūkių pajamų bendras vidurkis sumažėja.

LSD duomenimis³⁹, 1998 m. pirmą pusmetį namų ūkių vidutinės mėnesinės disponuojamos piniginės pajamos vienam namų ūkio nariui didmiestyje buvo lygios 434.4, mieste – 344.3 Lt, kaime – 197.6 Lt. Perskaičius pajamas vienam namų ūkių nariui, LLRI tyrimo atitinkami rodikliai yra 824.9 Lt, 601.1 Lt ir 344.6 Lt.

³⁹ Namų ūkių biudžetų tyrimo rezultatai. 1998 m. sausis – birželis, 1998, p. 8.

FIGURE 5. **Monthly household income per household member (litas)**

Source/Year	1998 half I			July 1998 – July 1999 (forecast)		
	City	Town	Rural	City	Town	Rural
LFMI's survey	825	601	345	909	668	381
LDS	434	344	198	n/a	n/a	n/a

Sources: Lithuanian Department of Statistics, LFMI's survey

Similarly to survey I, there is a marked difference between the indicators of the LDS and LFMI. According to LFMI's respondents, average monthly household income per household member is nearly twice as big as that reported by the LDS. Again, the largest gap is between city indicators.

The main reasons why the LFMI's and LDS' estimates differ may be the following: (i) household members report incomplete information about their income to the LDS; (ii) wealthier and more active households refuse to participate in the LDS surveys, therefore the LDS research sample may become non-representative;* (ii) due to their specific types of activity, LFMI's respondents may be disposed to overestimate household income indicators.

* Assuming that the sample is properly constructed.

To summarise, household income in Lithuania is higher than reported by official institutions. This is consistent with other research findings, for example, the shares of unrecorded economy and earnings, and shows that the actual volume of economic activities in the country is much larger.

The forecasts of average monthly household income are limited to those reported by the experts polled by LFMI, as the LDS provides no such data.

FORECASTS

The forecasts of average monthly household income in cities estimated by LFMI's respondents for July 1998 – July 1999 averaged 2,409 litas, with a median of 2,400 litas and a mode of 2,500 litas. In towns, this indicator is expected to average 1,818 litas, the median and mode being 1,800 litas. The forecast for rural areas is 1,101 litas, with a median of 1,000 litas and a mode of 900 litas.

No marked differences were observed by experts' activity location. In terms of category of activity, the estimates from financiers are quite distinct again. They averaged 2,637 litas in cities, 2,002 litas in towns, and 1,266 litas in rural areas.

5 LENTELE. Namų ūkių pajamos vienam nariui (Lt/mėn)

Šaltinis/metai	1998 I pusmetis			1998.07– 1999.07 (progn.)		
	didmiestyje	mieste	kaime	didmiestyje	mieste	kaime
LLRI apklausa	825	601	345	909	668	381
LSD	434	344	198	n. d.	n. d.	n. d.

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas, LLRI tyrimas

Taigi, kaip ir pirmajame tyrimo etape, pastebimas akivaizdus LSD ir LLRI tyrimo rodiklių skirtumas – LLRI tyrimo dalyvių nuomone, vidutinis mėnesinis namų ūkių pajamų vienam nariui vidurkis yra vos ne dvigubai didesnis, nei nurodytas LSD. Kaip ir pirmajame tyrimo etape, šis skirtumas didžiausias didmiestyje.

Pagrindinės skirtumų tarp LLRI tyrimo ekspertų bei LSD vertinamų namų ūkių pajamų priežastys: (1) informacija, kurią Statistikos departamentui teikia namų ūkių nariai apie savo pajamas yra ne visa, (2) tikėtina, jog turtingesni ir ekonomiškai aktyvesni namų ūkiai atsisako dalyvauti LSD apklausose, todėl LSD tiriama imtis faktiškai gali tapti nereprezentatyvia*, (3) dėl LLRI tyrimo respondentų veiklos specifikos, jie gali būti linkę „padidinti“ namų ūkių pajamas.

* Čia daroma prielaida, kad pati imtis sukonstruota teisingai.

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvoje namų ūkių pajamos yra didesnės, nei nurodoma oficialių institucijų ataskaitose. Tai nuosekliai siejasi su kitais tyrimo rodikliais, pavyzdžiui, neapskaitoma ekonomikos dalimi ar darbo užmokesčiu ir rodo, jog ekonominės veiklos apimtys šalyje realiai yra didesnės.

Analizuojant vidutinių mėnesinių namų ūkių pajamų prognozes, jų lyginti nėra su kuo, kadangi LSD tokių prognozių nepateikia. Todėl apsiribojama LLRI tyrimo ekspertų prognozėmis.

PROGNOZĖS

LLRI tyrimo ekspertų nurodytų vidutinių mėnesio namų ūkių pajamų įverčių vidurkis 1998.07 – 1999.07 laikotarpiui didmiestyje lygus 2409 Lt, mediana – 2400 Lt, moda – 2500 Lt. Miesto atveju ekspertų įverčių vidurkis yra lygus 1818 Lt, mediana – 1800 Lt, moda – 1800 Lt. Kaimo atveju respondentų įverčių vidurkis lygus 1101 Lt, mediana – 1000 Lt, moda – 900 Lt.

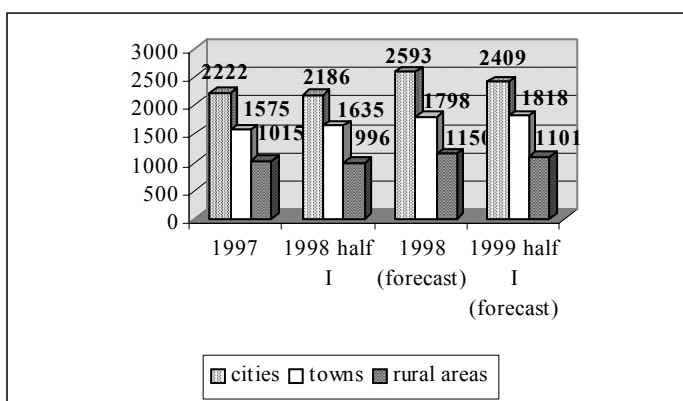
Atsakymai pagal veiklos vietą skiriasi nežymiai. Tuo tarpu vertinant pagal veiklos rūšį, kaip įprasta, išsiskiria finansų sektoriaus atstovai. Finansų

The respective figures from producers were 2,068 litas, 1,594 litas, and 1,102 litas. Services put them at 2,354 litas, 1,763 litas, and 946 litas. Commerce reported 2,322 litas, 1,732 litas, and 961 litas.

The forecasts of monthly income per household member averaged 909.1 litas in cities, 668.4 litas in towns, and 380.9 litas in rural areas.

The experts polled predict that from mid-1998 to mid-1999, average household income will increase by 10.2 percent in cities, 11.2 percent in towns, and 10.5 percent in rural areas. These indicators are lower than anticipated for 1998 in the first survey.

MONTHLY
HOUSEHOLD
INCOME,
LITAS PER
HOUSEHOLD

Sources: LFMI's survey

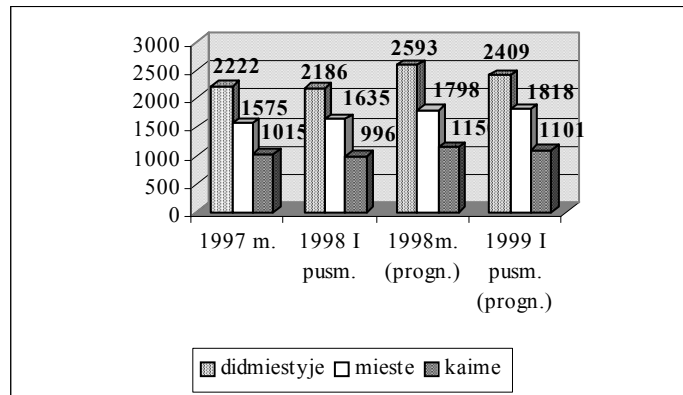
Changes in household income follow a similar pattern as in earnings: The annual growth of household income projected in late 1997 is higher than the forecasts reported in mid-1998 for the next period.

Withdrawn deposits, according to the LFMI's definition, are disregarded on the ground that they represent income received at some earlier time. Compensations of deposits lost to ruble depreciation cannot be viewed as a "natural" withdrawal of deposits, so they will become additional income for some households. If people were allowed to instantly use all of the 3.5 billion litas transferred to their restored accounts in the Lithuanian Savings Bank, average household income during that month would increase by 2,600 litas across the country.

sektoriaus atstovų nuomonių vidurkis didmiesčio atveju minėtu laikotarpiu lygus 2637 Lt, miesto – 2002 Lt, kaimo – 1266 Lt. Gamyboje dirbančių nuomone, šie rodikliai atitinkamai lygūs 2068 Lt, 1594 Lt ir 1102 Lt. Paslaugų sektoriaus atstovų nuomone, minėti rodikliai lygūs 2354 Lt, 1763 Lt ir 946 Lt. Prekyboje dirbančių nurodytų vidutinių mėnesio namų ūkių pajamų įverčių vidurkis didmiestyje lygus 2322 Lt, mieste – 1732 Lt, kaime – 961 Lt.

LLRI tyrime dalyvavusių ekspertų nurodytų vidutinių mėnesio namų ūkių pajamų vienam nariui prognozių vidurkis didmiestyje lygus 909.1 Lt, mieste – 668.4 Lt, kaime – 380.9 Lt.

LLRI ekspertai prognozuoja, kad nuo 1998 m. vidurio iki 1999 m. vidurio namų ūkių pajamos išaugs – didmiestyje 10.2 proc., mieste 11.2 proc. ir kaime 10.5 proc. Tai yra mažiau, nei prognozuota pirmame tyrimo etape 1998 metams.

NAMŲ
ŪKIŲ
PAJAMŲ
DINAMIKA,
LT/MĖN
VISAM
NAMŲ
ŪKIUI

Šaltinis: LLRI tyrimai

Namų ūkių pajamų dinamikoje stebimos panašios tendencijos, kaip ir darbo užmokesčio atveju: 1997 metų pabaigoje prognozuotas metinis pajamų augimas yra didesnis nei 1998 m. viduryje pateiktos sekančio metų laikotarpio prognozės.

Pagal LLRI tyrime naudojamą namų ūkių pajamų apibrėžimą, atsiimti indėliai joms nepriklauso, kadangi tai yra ankstesnių laikotarpių pajamos.

The experience of the years 1990-1992 may suggest that a certain segment of population may evolve who will take advantage of the crisis in Russia and their socialist interventions in the economy in the form of prohibitions and restrictions. This will result in the emergence of a new high-income group of people. On the other hand, some portion of Lithuanians may suffer losses due to Russia's hardships. As these processes are difficult to assess, their effects on average household income in Lithuania are far from explicit, too.

23 PERSONAL EARNINGS AS SHARE OF HOUSEHOLD INCOME

⁴⁰ Ibid. As the LDS reports,⁴⁰ income from hired labour accounted for 62 percent of household money income in the first half of 1998, with 66 percent in cities, 65 percent in towns, and 50 percent in rural areas.

The LDS-reported respective indicators for the third quarter of 1997, which was used as the reporting period in LFMI's first survey, were 61 percent (in general), 65 percent in towns, and 46 percent in rural areas.

The LFMI's respondents' estimates of a share of earnings in household income in cities in the first half of 1998 averaged 82 percent, with a median of 85 percent and a mode of 80 percent. The estimates by experts' sphere and location of activity differed insignificantly, with a discrepancy of 2 percentage points.

The estimates of earnings as a share of household income in towns averaged 77 percent, with a median and mode of 80 percent. Differences in the cross-section of categories and locations of activity were negligible.

The share of earnings in household income in rural areas was estimated at an average of 41 percent, with a median of 40 percent and a mode of 50 percent. In different cross-sections, differences did not exceed 4 percentage points.

According to the results of survey II, no changes are anticipated in the share of earnings in household income for the period from July 1998 to July 1999. The forecasts for cities averaged 84 percent, with a median and mode of 85 percent. Differences by different cross-sections were insignificant.

FORECASTS

Tačiau rublinių indėlių kompensavimas nėra „natūralus“ indėlio atsiėmimas ir faktiškai taps papildomomis kai kurių namų ūkių pajamomis. Jeigu, kai 3.5 mlrd. litų bus pervesta į gyventojų sąskaitas Taupomajame banke, sąskaitų savininkai galėtų laisvai tais pinigais disponuoti visi iš karto, šalies mastu vidutinės to mėnesio namų ūkių pajamos padidėtų maždaug 2 600 Lt.

Prisiminus 1990–1992 metus, galima būtų tikėtis, kad atsiras Lietuvoje sluoksnis žmonių, kurie sugebės pasinaudoti Rusijoje esančia suirute bei socialistinio pobūdžio valstybinėmis intervencijomis į ekonomiką (draudimais, ribojimais) ir iš to gerai uždirbs. Tokiu būdu gali atsirasti nauja grupė žmonių su didelėmis pajamomis. Iš kitos pusės, bus Lietuvoje ir žmonių, kurių pajamos dėl Rusijos krizės sumažės. Tačiau iki šiol esanti informacija byloja, kad jų nebus daug. Kadangi šie procesai yra neišmatuojami, konkrečią Rusijos įtaką Lietuvos žmonių vidutinėms namų ūkio pajamoms įvertinti sunku.

23 DARBO UŽMOKESČIO DALIS NAMŲ ŪKIŲ PAJAMOSE

LSD duomenimis,⁴⁰ samdomo darbo pajamų dalis piniginėse namų ūkio pajamose 1998 pirmąjį pusmetį buvo lygi 62 proc. Skirstant pagal gyvenamą vietą, samdomo darbo pajamos didmiestyje sudarė 66, mieste – 65, kaime – 50 proc. disponuojamų piniginių namų ūkio pajamų.

⁴⁰ Ibid.

Pirmajame LLRI tyrime fiksuoto 1997 III ketvirčio Statistikos departamento duomenys dėl darbo užmokesčio dalies namų ūkių pajamose buvo atitinkamai lygūs 61 proc. (bendrai), 65 proc. mieste ir 46 proc. kaime.

LLRI vykdytos apklausos darbo užmokesčio dalies namų ūkio pajamose 1998 m. pirmą pusmetį įverčių vidurkis didmiestyje lygus 82 proc., mediana – 85 proc., moda – 80 proc. Skirtingų veiklos sričių ir skirtinguose miestuose gyvenančių ekspertų darbo užmokesčio dalies vertinimai beveik nesiskiria (paklaida – plus minus 2 procentiniai punktai).

Darbo užmokesčio dalies namų ūkio pajamose įverčių vidurkis mieste lygus 77 proc., mediana ir moda – 80 proc. Nagrinėjant darbo užmokesčio dalies vertinimus skirtingais pjūviais (pagal veiklos sritis ir gyvenamą vietą) skirtumų praktiškai neaptinkama (nuokrypiai tokie patys).

The average share of earnings in household income in towns is estimated at 78 percent, with a median and mode of 80 percent. Financiers indicated 76 percent, producers reported 80 percent, and commerce and services – 78 percent.

The forecasts for rural areas averaged 42 percent, with a median of 40 percent and modes of 40 and 50 percent. Representatives of finance and commerce reported an average of 44 percent. Manufacturers and services indicated 38 percent. Experts from Vilnius and elsewhere reported 43 and 37 percent respectively.

FIGURE 6. Earnings as share of household income (percent)

Source/Year	1997*		1998 half I		1998 (forecast)		1999 half I (forecast)	
	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural
LDS	65	46	65	50	n/a	n/a	n/a	n/a
LFMI's survey	80	44	80	41	80	45	82	42

* For the LDS the reporting period was the third quarter of 1997, for LFMI it was from January to November inclusive.

Sources: LFMI's survey, Lithuanian Department of Statistics

The results of the LFMI's survey on the share of earnings in household income are notably stable: the average estimates fluctuate in the range of 1.3 percentage points for urban areas and 3.5 percentage points for rural areas. The difference between the shares of earnings in household income in urban and rural areas is relatively big both in the LDS calculations and the LFMI's survey. This disparity is attributed mainly to the different nature of work in urban and rural areas. Bigger deviations in the LFMI's survey as compared to the LDS indicators may be due to the fact that LFMI excludes income in kind, which is the most substantial in rural areas.

The experts' opinion that the share of earnings in household income is almost static reflects the inertness of people's approaches to income generation. Wages and salaries constitute the bulk of household income, while income from capital is still something of a novelty. This is also verified by the fact that a small number of people participate in the securities market.

Darbo užmokesčio dalies namų ūkio pajamose vidurkis kaime lygus 41 proc., mediana – 40, moda – 50 proc. Vertinant pjūviais, skirtumai neviršija +/- 4 procentinių punktų.

PROGNOZĖS

LLRI vykdytos ekspertų apklausos antro etapo metu nurodytos darbo užmokesčio dalies namų ūkio pajamose prognozės šio rodiklio pokyčių neindikuoja. Darbo užmokesčio dalies namų ūkio pajamose didmiestyje įverčių vidurkis periodui 1998.07–1999.07 lygus 84 proc., mediana ir moda 85 proc. Skirtumai, vertinant pagal pjūvius, labai nedideli.

Prognozuojamo darbo užmokesčio dalies namų ūkio pajamose mieste įverčių vidurkis lygus 78 proc., mediana ir moda 80 proc. Vertinant pagal pjūvius, šiek tiek išsiskiria finansų sektorius, nurodęs 76 proc., tuo tarpu gamybininkai nurodė 80 proc., prekyba ir paslaugos – 78 procentus.

Prognozuojamos darbo užmokesčio dalies namų ūkio pajamose kaime įverčių vidurkis lygus 42 proc., mediana 40, moda 40 ir 50 proc. Vertinant pagal pjūvius, šiek tiek išsiskiria finansų ir prekybos atstovai pateikę 44 proc. vidurkio įvertį, gamybos ir paslaugų – 38 procentų. Vilniečiai ekspertai nurodo 43 proc., ne vilniečiai – 37 proc. vidurkį.

6 LENTELE. Darbo užmokesčio dalis namų ūkių pajamose, %

Šaltinis/periodas	1997m.*		1998 I pusm.		1998 (progn.)		1999 I pusm. (progn.)	
	miestas	kaimas	miestas	kaimas	miestas	kaimas	miestas	kaimas
LSD	65	46	65	50	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.
LLRI tyrimas	80	44	80	41	80	45	82	42

Šaltinis: LLRI tyrimai, Lietuvos statistikos departamentas

LLRI ekspertų apklausos rezultatai dėl darbo užmokesčio dalies namų ūkių pajamose išsiskiriančiai stabilūs: miesto atveju įverčių vidurkiai kinta 1.3 procentinio punkto ribose, kaimo – 3.5 procentinių punktų ribose. Skirtumas tarp miesto ir kaimo darbo užmokesčio dalies bendrose pajamose gana didelis ir LSD skaičiavimuose, ir LLRI tyrime. Jis paaiškinamas iš esmės skirtingu darbo pobūdžiu mieste bei kaime. LLRI tyrime indikuotas didesnis rodiklių skirtumas nei LSD duomenyse gali būti dėl to, kad pajamos natūra (kurios didžiausios yra būtent kaime), LLRI tyrime neįskaitomos.

*LSD vertintas 1997 laikotarpis – III ketvirtis, LLRI tyrime – nuo sausio iki lapkričio mėnesio imtinai

LLRI tyrimo ekspertų nuomonė, kad darbo užmokesčio dalis namų ūkių pajamose beveik neauga, atspindi inertišką daugumos žmonių požiūrį į

2.4. HOUSEHOLD SAVINGS

In the LFMI's survey, *household savings* are defined as that part of household money which is deposited in banks, kept at home or lent to others. Household savings are money which remains after subtracting from net income expenditures on any type of purchases or investments.

The experts' estimates of the share of household income allocated for savings in cities averaged 313 litas, with a median of 210 litas and a mode of 200 litas. The average accounts for about 14.3 percent of monthly household income.

The estimates for towns averaged 204 litas, with a median of 143 litas and a mode of 150 litas. This constitutes some 12.5 percent of monthly household income.

The average estimate of the share of household income allocated for savings in rural areas was 110 litas, with a median of 74 litas and a mode of 100 litas. This comprises 11 percent of monthly household income.

This shows that city dwellers save most and rural dwellers save least in absolute and percentage terms alike.

The respondents' estimates differ markedly by type of activity. Financiers reported the highest values, with 475 litas in cities, 308 litas in towns, and 148 litas in rural areas. Industrialists put them at 223 litas, 127 litas, and 68 litas respectively. The average figures indicated by services were 198 litas, 127 litas, and 103 litas. Commerce reported 175 litas for cities, 142 litas for towns, and 67 litas for rural areas.

Marked differences were observed in comparing the estimates by experts' location of activity. Respondents from Vilnius reported an average of 332 litas for cities, 217 litas for towns, and 115 litas for rural areas. The estimates from other survey participants averaged 217 litas, 144 litas, and 84 litas respectively.

Apart from the household survey carried out by the Department of Statistics, there are no other sources of data on household finances. The LDS does not investigate separately what share of household income is allocated for savings. They look at household expenditures related to savings and accruals, i.e. all non-consumption expenditures. In addition, the LDS analyses savings per household member, not the whole household as in the

pajamų gavimo būdus. Pagrindinę dalį pajamų sudaro pajamos iš darbo, o pajamos iš kapitalo tebėra naujovė. Tai patvirtina ir gana menkas žmonių dalyvavimas vertybinių popierių rinkoje.

24 NAMŲ ŪKIŲ SANTAUPOS

LLRI tyrime *namų ūkio santaupomis* laikomos lėšos, kurias namų ūkiai laiko bankuose, namuose arba yra paskolinę. Tai – lėšos, likusios iš grynujų pajamų atėmus išlaidas bet kokio pobūdžio pirkiniams įsigyti bei investicijas.

Tyrimo dalyvių vertintos mėnesio namų ūkių pajamų dalies, skiriamos santaupoms, didmiestyje įverčių vidurkis yra 313 Lt, mediana – 210 Lt, moda – 200 Lt. Tai (vidurkis) sudaro maždaug 14.3 proc. mėnesio namų ūkių pajamų.

Respondentų nuomonių dėl namų ūkių pajamų dalies, skiriamos santaupoms, mieste vidurkis yra lygus 204 Lt, mediana – 143 Lt, moda – 150 Lt. Tai sudaro maždaug 12.5 proc. mėnesio namų ūkių pajamų.

Ekspertų nurodytų namų ūkių pajamų dalies, skiriamos santaupoms, kaime įverčių vidurkis yra 110 Lt, mediana – 74 Lt, moda – 100 Lt. Tai sudaro apie 11 proc. mėnesio namų ūkio pajamų.

Taigi, respondentų vertinimais daugiausia – tiek absoliučiai, tiek procentiškai – taupo didmiesčių gyventojai, mažiausiai – gyvenantys kaime.

Atsakiusiųjų vertinimai pastebimai skiriasi pagal veiklos sritį. Didžiausius mėnesio namų ūkių santaupų įverčius nurodė finansų sektoriaus atstovai: jų vertinimais santaupoms skiriama namų ūkių pajamų dalis didmiestyje lygi vidutiniškai 475 Lt, mieste – 308 Lt, kaime – 148 Lt. Gamybininkų nuomone, šis rodiklis didmiestyje lygus 223 Lt, mieste – 127 Lt, kaime – 68 Lt. Paslaugų sektoriaus vertinimų vidurkis didmiesčio atveju lygus 198 Lt, miesto – 127 Lt, kaimo – 103 Lt. Prekybininkų nurodytų mėnesio santaupų įverčių vidurkis didmiestyje lygus 175 Lt, mieste – 142 Lt, kaime – 67 Lt.

Nemažas vertinimų skirtumas pastebimas lyginant ekspertų nuomones pagal jų veiklos vietą. Vilniuje dirbančių ekspertų vertinimų vidurkis didmiesčio atveju lygus 332 Lt, miesto – 217 Lt, kaimo – 115 Lt. Ne vilniečių nuomone, santaupos didmiestyje lygios vidutiniškai 217 Lt, mieste – 144 Lt, kaime – 84 Lt.

LFMI's survey. We believe that this is an inadequate approach, as saving is a process which defines most explicitly household as a unit, and the share of savings per household member is of dubious practical (not statistical) value.

According to the LDS, monthly expenditures related to savings and accruals amounted to an average of 127.3 litas per household member in the first half of 1998.⁴¹ The indicators for urban and rural areas were 134.6 and 113.4 litas respectively.

⁴¹ Ibid, p. 11.

These data cannot be compared directly with the estimates obtained from the LFMI's survey due to different objects under analysis. It is obvious though that the LDS' notion of "means related to savings and accruals" is broader than household savings and investments (separately) as estimated by the experts polled by LFMI.

The values reported by LFMI's survey participants were converted into estimates per household member. As the results show, the share of household income allocated for savings in mid-1998 averaged 118 litas in cities, 75 litas in towns, and 38 litas in rural areas. The estimates for cities and towns were then converted into a single indicator of monthly household savings per household member in urban areas. The result was 100 litas, which is lower by a mere 34.6 litas than all non-consumption resources reported by the LDS. In the case of rural areas, the difference is bigger. It is 75.4 litas of monthly savings per household member. To summarise, 34.6 and 75.4 litas is what would be left for investments per household member in cities and rural areas respectively.

The experts polled by the LFMI predict that the share of household income allocated for savings in cities will average 326 litas from July 1998 to July 1999. The median of the values reported was 250 litas; the mode was 200 litas. The average value is equal to some 13.5 percent of the anticipated average household income during the same period.

FORECASTS

The average forecast for towns was 185 litas, with a median of 170 litas and a mode of 100 litas. This will constitute about 10.2 percent of average monthly household income.

The forecasts for rural areas averaged 85 litas, with a median of 88 litas and a mode of 100 litas. This will comprise 7.7 percent of the projected average monthly household income.

Be Statistikos departamento atliekamų Lietuvos namų ūkių tyrimų, jokių kitų viešų šaltinių apie namų ūkių lėšas nėra. Tačiau LSD neišskiria atskirai namų ūkių pajamų, skiriamų taupymui, dydžio. Tiriamos namų ūkių išlaidos, susijusios su taupymu ir kaupimu, tai yra visos išlaidos, nesusijusios su vartojimu. Be to, LSD tiria taupymo sumas vienam namų ūkio nariui, o ne visam namų ūkiui (kaip daroma LLRI tyrime). Mūsų nuomone, tokiu būdu fiksuoti taupymą netikslinga, nes šis procesas labiausiai apibrėžia namų ūkį kaip vienetą, o santaupų dydis vienam namų ūkio nariui vargu ar turi praktinę (ne statistinę) prasmę.

LSD duomenimis, 1998 m. I pusmetį išlaidos, susijusios su taupymu ir kaupimu, sudarė vidutiniškai 127.3 Lt vienam namų ūkio nariui per mėnesį⁴¹. Skirstant pagal gyvenamąją vietą, išlaidos, susijusios su taupymu ir kaupimu mieste sudarė 134.6 Lt, kaime – 113.4 Lt vienam namų ūkio nariui per mėnesį.

⁴¹ Ibid., p. 11.

Šie duomenys nėra tiesiogiai palyginami su LLRI tyrimo dalyvių vertinimais dėl skirtingų vertinamų objektų. Tačiau akivaizdu, kad LSD sąvoka „su taupymu ir kaupimu susijusios lėšos“ yra platesnė nei LLRI ekspertų vertinamos namų ūkių santaupos bei (atskirai) investicijos.

Perskaičiavę LLRI ekspertų vertinimus vienam namų ūkio nariui, gauname, kad vidutinė namų ūkių pajamų dalis, skiriama santaupoms, didmiestyje 1998 m. viduryje buvo 118 Lt, mieste – 75 Lt, kaime – 38 Lt. Perskaičiavę LLRI tyrimo didmiesčio ir miesto įverčius į bendrą visiems miestams rodiklį, gauname 100 litų vidutinės namų ūkių santaupas vienam namų ūkio nariui per mėnesį. Tai yra vos 34.6 lito mažiau, nei LSD nurodomos visos ne vartojimui skirtos lėšos. Kaimo atveju šis skirtumas gerokai didesnis ir lygus 75.4 litų santaupų vienam namų ūkio nariui per mėnesį. T. y., investicijoms liktų 34.6 litų vienam namų ūkio nariui mieste ir 75.4 litų kaime.

PROGNOZĖS

Respondentų prognozuojamos namų ūkių pajamos, skiriamos santaupoms, 1998.07 – 1999.07 laikotarpiui didmiesčio atveju vidutiniškai lygios 326 Lt, mediana – 250 Lt, moda – 200 Lt. Tai (vidurkis) yra lygu maždaug 13.5 proc. prognozuojamų vidutinių namų ūkių pajamų nurodytam laikotarpiui.

Prognozuojamam laikotarpiui miesto atveju įverčių vidurkis lygus 185 Lt, mediana – 170 Lt, moda – 100 Lt. Taigi, santaupos mieste turėtų sudaryti vidutiniškai 10.2 proc. prognozuojamų vidutinių mėnesinių namų ūkių pajamų.

Kaimo atveju įverčių vidurkis lygus 85 Lt, mediana – 88 Lt, moda – 100 Lt. Santaupos kaime nurodytam laikotarpiui turėtų sudaryti vidutiniškai 7.7 proc. prognozuojamų vidutinių mėnesinių namų ūkių pajamų.

It is instructive to note that the modes of the values of household income allocated for savings are not typical, i.e. although these values are the most common, differences between their frequency rates are so negligible that they cannot be regarded as typical.

The proportions of savings depending on the level of urbanisation remain the same, the biggest in cities and the smallest in rural areas. Yet, in each case the respondents anticipate a reduction in the share of household income allocated for savings. This scenario may have important implications for banks that people are disposed to hold less money in banks. This may be due either to a lack of confidence or to low interest rates and better opportunities to use the money elsewhere. In the next phases of the survey we will be able to verify whether these preferences will have materialised and whether banks will have adjusted their residents' deposit policies.

The forecasts in the cross-section of experts' spheres and locations of activity did not show any particular patterns.

25 HOUSEHOLD INVESTMENTS

LFMI uses the concept *household investments* to define the amount of money used for purchasing or leasing consumer durables, for repaying loans which were taken to acquire these durables, and for purchasing securities.

In the LFMI's survey, the share of monthly household income allocated for investments in cities was estimated at an average of 264 litas, with a median of 228 litas and a mode of 300 litas. This accounts for about 12.1 percent of average monthly household income.

The estimates for towns averaged 164 litas, with a median of 150 litas and a mode of 200 litas. This comprises some 10 percent of average monthly household income.

The average estimate for rural areas was 80 litas, with a median of 73 litas and a mode of 100 litas. This is about 8 percent of average monthly household income.

No marked differences were recorded in the cross-section of respondents' category of activity. The highest estimates of household income allocated for in-

Pastebėtina, kad pajamų dalies, skiriamos santaupoms, prognozėse įverčių modos yra necharakteringos, t.y. nors tai ir yra dažniausiai sutinkamas įvertis, tačiau dažnių skirtumas nėra toks didelis, kad šį įvertį tikrai galėtume laikyti „tipišku“.

Nors santaupų proporcijos priklausomai nuo urbanizacijos lygio – didmiestyje didžiausia dalis, kaime – mažiausia – išlieka, tačiau visais atvejais respondentai prognozuoja santaupoms skiriamos namų ūkių pajamų dalies mažėjimą. Toks galimas scenarijus yra ženklas bankams, kad arba dėl nepasitikėjimo, arba dėl žemų palūkanų bei patrauklesnių lėšų panaudojimo galimybių kitur gyventojai linksta mažiau pinigų laikyti bankų sąskaitose. Kitų tyrimo etapų metu galima bus patikrinti, ar tokios namų ūkių preferencijos išsipildė ir ar bankai keitė savo politiką gyventojų indėlių srityje.

Vertinant prognozes pagal atsakiusiųjų veiklos sritį bei pagal veiklos vietą dėsningumų nepastebėta.

25 NAMŲ ŪKIŲ INVESTICIJOS

Namų ūkių investicijomis LLRI tyrime laikomos lėšos, naudojamos įsigyti ilgalaikiam turtui ir ilgalaikio vartojimo stambiams pirkiniams, perkamiems iš karto ar išsimokėtinai, jiems pirkti panaudotų paskolų gražinimui bei vertybiniais popieriais įsigyti.

Tyrimo dalyvių vertintos mėnesio namų ūkių pajamų dalies, skiriamos investicijoms, didmiestyje įverčių vidurkis yra 264 Lt, mediana – 228 Lt, moda – 300 Lt. Tai (vidurkis) sudaro maždaug 12.1 proc. vidutinių mėnesio namų ūkių pajamų.

Respondentų nuomonių dėl namų ūkių pajamų dalies, skiriamos investicijoms, mieste vidurkis yra lygus 164 Lt, mediana – 150 Lt, moda – 200 Lt. Tai lygu maždaug 10 proc. vidutinių mėnesio namų ūkių pajamų.

Ekspertų nurodytų namų ūkių pajamų dalies, skiriamos investicijoms, kaime įverčių vidurkis yra 80 Lt, mediana – 73 Lt, moda – 100 Lt. Tai sudaro apie 8 proc. vidutinių mėnesio namų ūkio pajamų.

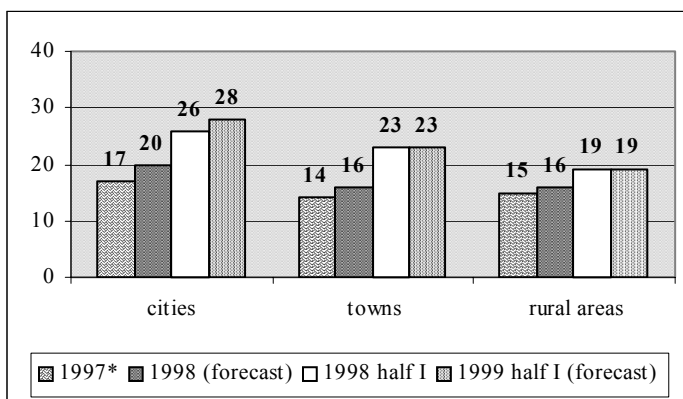
Atsakymai priklausomai nuo respondentų veiklos pobūdžio skiriasi nežymiai. Didžiausias namų ūkių pajamų dalies, skiriamos investicijoms, įverčių vidurkis

investments in cities and towns were reported by experts from services. Producers indicated the highest values for rural areas. Experts from Vilnius reported slightly higher estimates for cities and towns. Other respondents were more optimistic with regard to rural areas.

The experts polled believe that the share of household income allocated for investments is the biggest in cities and the smallest in rural areas both in absolute and in percentage terms. It should be noted that the share of income allocated for savings is in all cases somewhat higher (by about 3 percentage points) than the share allocated for investments.

In survey I, the respondents estimated the average share of household income allocated for investments and savings jointly. Comparison of survey I estimates and forecasts with survey II estimates of the sum of household income allocated for savings and investment shows that the latter values are much higher.

SAVINGS AND
INVESTMENT
AS SHARE OF
HOUSEHOLD
INCOME (%)

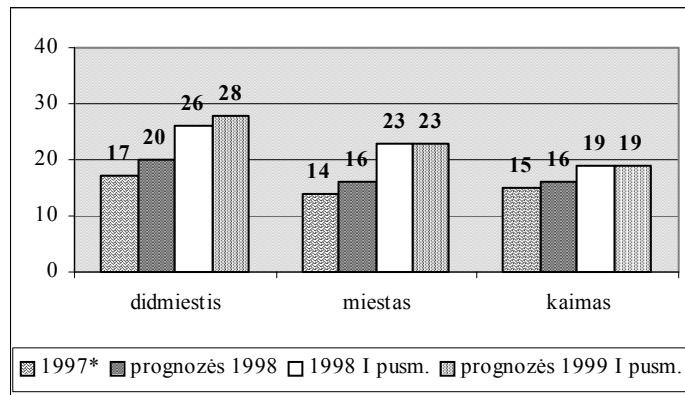
Source: LFMI's survey

In order to compare the LDS data with the estimates provided by LFMI's survey participants, we converted the latter into indicators per household member. As the results show, the average share of household income allocated for investments in mid-1998 was 100 litas in cities, 60 litas in towns, and 28 litas in rural areas. The estimates for cities and towns were then converted into a combined indicator of monthly household investments per household member in urban areas. The result was 83 litas.

didmiesčio ir miesto atvejais yra būdingas paslaugų sektoriaus atstovams. Kaimo atveju didžiausius įverčių vidurkius pateikia gamybininkai. Vilniečių vertinimai didmiesčio ir miesto atvejais yra šiek tiek didesni už ne vilniečių, kaimo atveju – atvirkščiai.

Respondentų nuomone namų ūkių pajamų dalis, skiriama investicijoms, tiek absoliučiai, tiek santykinai yra didžiausia didmiestyje, mažiausia – kaime. Pastebėtina, jog santaupoms skiriama pajamų dalis yra visais atvejais truputį (maždaug 3 procentiniais punktais) didesnė už investicijoms skiriamą dalį.

Pirmame LLRI tyrimo etape respondentai vertino vidutinę namų ūkių pajamų dalį, skiriamą bendrai investicijoms ir santaupoms, neišskiriant šių dviejų komponentų. Lyginant pirmojo etapo vertinimus ir prognozes su dabar vertintų investicijoms ir santaupoms skiriamų namų ūkių pajamų suma akivaizdu, jog antrojo etapo įverčiai yra žymiai didesni už pirmojo.

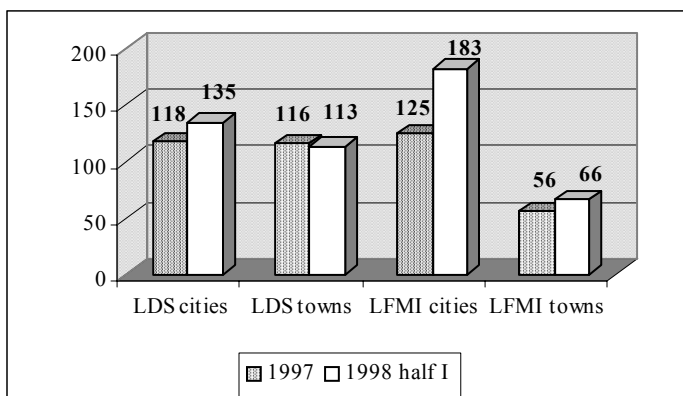
Šaltinis: LLRI tyrimai

**NAMŲ
ŪKIŲ
PAJAMŲ
DALIS,
SKIRIAMA
SANTAUPOMS
BEI INVESTI-
CIJOMS,
(%)**

* Pirmajame tyrimų etape (kurio rezultatai apima 1997 m. ir 1998 m. prognozes) buvo klausama apie namų ūkių santaupas bei investicijas kartu, antrajame tyrimo etape šie rodikliai buvo išskirti į atskirus klausimus

Palyginimui su LSD duomenimis perskaičiavę LLRI ekspertų vertinimus vienam namų ūkio nariui, gauname, kad vidutinė namų ūkių pajamų dalis, skiriama investicijoms, didmiestyje 1998 m. viduryje buvo 100 Lt, mieste – 60 Lt, kaime – 28 Lt. Perskaičiavę LLRI tyrimo didmiesčio ir miesto įverčius į bendrą visiems miestams rodiklį gauname 83 litų vidutinės namų ūkių investicijas vienam namų ūkio nariui per mėnesį.

HOUSEHOLD
SAVINGS
AND
INVESTMENT
PER
HOUSEHOLD
MEMBER,
LITAS

⁴² Namų ūkių pajamos ir išlaidos 1997 metais, 1998, pp. 47; Namų ūkių biudžetų tyrimo rezultatai, 1998, pp. 8.

Source: LFMI survey, Lithuanian Department of Statistics⁴²

It is likely that the splitting of one indicator (savings and investments) into two effected a much higher estimate of non-consumption household expenditures obtained in survey II. Still, this difference may also have been prompted by a decrease in the relative share of consumption expenditures.

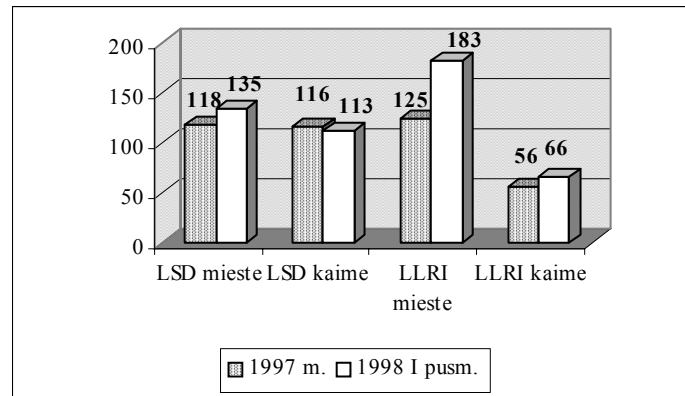
In comparing the LFMI's data with the LDS indicator of "expenditures related to savings and accruals," the estimates of town households for the first half of 1998 showed the biggest distinctions.

LFMI's survey participants forecast that the share of household income allocated for investments in cities will average 340 litas from July 1998 to July 1999. The median of the estimates was 268 litas; the mode was 300 litas. This comprises some 14.1 percent of the average household income expected during the said period.

FORECASTS

The average forecast for towns was 228 litas, with a median and mode of 160 litas. This will constitute some 12.5 percent of the expected average monthly household income.

The forecasts for rural areas averaged 122 litas, with a median of 85 litas and a mode of 100 litas. This will comprise about 11.1 percent of the expected average monthly household income.

NAMŲ
ŪKIŲ
SANTAUPOS
BEI
INVESTICIJOS
VIENAM
ŪKIO
NARIUI,
LITAIŠ

Šaltiniai: LLRI tyrimai, Lietuvos statistikos departamentas.⁴²

⁴² Namų ūkių pajamos ir išlaidos 1997 metais, 1998, p. 47; Namų ūkių biudžetų tyrimo rezultatai, 1998, p. 8.

Labai tikėtina, jog gerokai didesnę ne vartojimui skirtų namų ūkio lėšų dalies vertinimą II LLRI tyrimo etape įtakojo vieno rodiklio (santaupos ir investicijos) išskaidymas į du. Tačiau šiuos skirtumus galėjo įtakoti ir santykinės vartojimui skiriamos pajamų dalies sumažėjimas. Lyginant su LSD „išlaidų, susijusių su taupymu ir kaupimu“ rodikliu, žymiausi skirtumai pastebimi 1998 m. I pusmečio miesto namų ūkių vertinimuose.

PROGNOZĖS

Respondentų prognozuojamos namų ūkių pajamos, skiriamos investicijoms, 1998.07 – 1999.07 laikotarpiui didmiesčio atveju lygios vidutiniškai 340 Lt, mediana – 268 Lt, moda – 300 Lt. Tai (vidurkis) yra lygu maždaug 14.1 proc. prognozuojamų vidutinių namų ūkių pajamų nurodytam laikotarpiui.

Prognozuojamam laikotarpiui miesto atveju įverčių vidurkis lygus 228 Lt, mediana ir moda – 160 Lt. Taigi, investicijos mieste turėtų sudaryti vidutiniškai 12.5 proc. prognozuojamų vidutinių mėnesinių namų ūkių pajamų.

Kaimo atveju įverčių vidurkis lygus 122 Lt, mediana – 85 Lt, moda – 100 Lt. Investicijos kaime prognozuojamam laikotarpiui turėtų sudaryti vidutiniškai 11.1 proc. prognozuojamų vidutinių mėnesinių namų ūkių pajamų.

Verta pažymėti, kad vertinant namų ūkių santaupas bei investicijas, įverčių medianos yra mažesnės už vidurkius. Tai reiškia, kad daugiau nei pusė ekspertų nurodė žemesnes nei vidurkis reikšmes. Todėl yra galimybė, kad ekspertų vertinamas namų ūkių taupymas bei investicijos, išreikšti vidurkiais,

It should be noted that the medians of the estimates of household savings and investments are lower than the means. This indicates that a better half of the experts reported lower values than the average. In case the experts overestimated household savings and investments, expressed as means, it would be expedient in scrutinising these indicators to look at the modes.

Thus, the proportions of the share of household income allocated for savings depending on the level of urbanisation will remain the same, the biggest in cities and the smallest in rural areas. Yet, in each case the experts anticipate an increase in the share of household income allocated for investments, both in terms of time and in comparison with the share allocated for savings. The respondents think that the share of household income allocated for investments will increase evenly across the country and exceed the share allocated for savings. The total amount of household income allocated for savings and investments will remain more or less the same in cities, towns and rural areas from mid-1998 until mid-1999. The portion allotted to consumption will not change, while investments will increase at the expense of saving.

Not surprisingly, the share of household resources that goes towards purchasing fixed assets and consumer durables is increasing. The living standard of most Lithuanians is still fairly low. Many still need apartments, cars, washing machines, furniture, etc. A few years ago only a negligible portion of well-off people could afford such purchases. At present, middle-income individuals have supplemented this group, making the scale and value of purchasing much more impressive. The Department of Statistics considers the purchase of consumer durables as consumption, even though for some people it may be a life-time investment. We reckon that this approach is incorrect and may have serious consequences. If the government starts to restrict consumption, it will be restricting the opportunities to improve the standard of living.

yra pervertinti, todėl, nagrinėjant šiuos rodiklius detaliau, tikslinga atsižvelgti ir į modų reikšmes.

Taigi, investicijoms skiriamos namų ūkių pajamų dalies proporcijos priklausomai nuo urbanizacijos lygio – didmiestyje didžiausia dalis, kaime – mažiausia – išlieka, tačiau visais atvejais respondentai prognozuoja investicijoms skiriamos namų ūkių pajamų dalies didėjimą tiek laiko atžvilgiu, tiek lyginant su santaupoms skiriama dalimi. Atsakiusiųjų nuomone investicijoms skiriama namų ūkių pajamų dalis prognozuojamu laikotarpiu tolygiai didės visoje Lietuvoje ir viršys santaupoms skiriamą dalį. Bendra santaupoms ir investicijoms skiriama dalis nuo 1998 m. vidurio iki 1999 m. vidurio beveik nesikeis tiek didmiestyje, tiek mieste, tiek kaime. Vartojimui skirta lėšų dalis nekis, o investicijos didės taupymo sąskaita.

Tai, kad didėja namų ūkių lėšų dalis, skiriama ilgalaikiam turtui bei ilgalaikio vartojimo pirkiniams įsigyti, nėra netikėta. Daugumos Lietuvos žmonių gyvenimo kokybė tebėra neaukšta: žmonėms reikia būsto, automobilio, skalbimo mašinos, baldų ir pan. Dar prieš kelis metus tokius pirkinius galėjo sau leisti tik nedidelė grupė pasiturinčių žmonių. Šiuo metu – tai vidutines pajamas turinčių šeimų pirkiniai, taigi pirkimo mastai didesni ir sumos išpūdingesnės. Statistikos departamentas namų ūkių ilgalaikio vartojimo stambius pirkinius priskiria prie vartojimo, nors žmogui tai gali būti investicija visam gyvenimui. Manome, kad toks požiūris yra neteisingas, juo labiau, kad gali turėti gana rimtas pasekmes. Jeigu iš tiesų bus vykdoma vyriausybės nuostata dėl vartojimo ribojimo, bus apribotos žmonių galimybės gerinti savo gyvenimo kokybę.

CHAPTER 3. ENTERPRISES

3.1. PROFIT MARGIN

Profit margin is the ratio of net profit earned by an enterprise over a given period of time to sales during the same period expressed either as a fraction or as a percentage.

⁴³ Įmonių finansiniai rodikliai. 1998 quarter I, 1998, pp. 5.

The Department of Statistics releases quarterly indicators⁴³ of profit margin of non-financial enterprises for separate types of economic activity. The data is derived from statistical reports provided by enterprises. The enterprises which completed such reports for the first quarter of 1998 constituted 25 percent of all companies in operation during that period.

⁴⁴ Vertybinių popierių rinka. 1998 quarter I, 1998, pp. 20.

Profit margin of joint-stock companies quoted on the Stock Exchange can be estimated based on the financial indicators of these companies published in the National Stock Exchange of Lithuania's (NSEL) periodical.⁴⁴ In the first half of 1998, the profit margin of enterprises* on the Official and Current Lists (42 enterprises) averaged 9.7 percent. Inclusive of enterprises operating at a loss (54 enterprises), the average was 5.6 percent. The highest profit margin indicators belong to almost the same enterprises as in the third quarter of 1997: the Naftos Terminalas oil company (51 percent), the Naftotiekis company (43 percent), the Švyturys brewery (34 percent), and the Kalnapilis brewery (28 percent).

*The average is estimated exclusive of enterprises operating at a loss.

In the LFMI's survey, profit margin was estimated at an average of 9.8 percent, with a median of 8 percent and a mode of 10 percent. The highest profit margin was reported by experts from services (10.7 percent) and finance (10.1 percent). Industrialists and commerce put it at 9.5 percent and 8.3 percent respectively. Vilnius experts reported 9.6 percent. The estimates from other respondents averaged 10.6 percent. The highest profit margin indicated was 30 percent; the lowest was 1.5 percent.

**This database contains main publicly released indicators of enterprises (profit, turnover, share capital, number of employees, average earnings, etc.).

The LFMI's database,** which contains the main financial indicators of Lithuanian enterprises in 1996 through 1998, showed the following profit margin indicators: a revised 8.9 percent in 1997 (the average of 111 enterprises), and 9.4 percent in the first half of 1998 (the average of 73 enter-

3.SKYRIUS. ĮMONĖS

3.1. ĮMONIŲ PELNINGUMAS

Įmonės pelningumas – tai įmonės per tam tikrą laikotarpį gauto grynojo pelno ir to paties laikotarpio apyvartos santykis, išreikštas dalimis arba procentais.

LSD skelbia⁴³ nefinansinių įmonių pelningumo rodiklius atskiroms ekonominės veiklos rūšims kas ketvirtį. Duomenys imami iš įmonių pildomų statistinių ataskaitų. Įmonės, pateikusios savo duomenis 1998 m. I ketvirčio tyrimams sudarė 25 proc. visų tuo laikotarpiu veikusių įmonių.

⁴³ Įmonių finansiniai rodikliai. 1998 m. I ketvirtis, 1998, p. 5.

Akcinių bendrovių, kurių akcijos kotiruojamos biržoje, pelningumo rodiklius galima suskaičiuoti naudojantis periodiniame Nacionalinės vertybinių popierių biržos leidinyje⁴⁴ pateikiamais šių įmonių finansiniais rodikliais. 1998 m. pirmojo pusmečio vidutinis* įmonių, priklausančių oficialiajam ir einamajam sąrašams (42 įmonės), pelningumas buvo lygus 9.7 proc. Skaičiuojant vidurkį kartu su nuostolingomis įmonėmis (54 įmonės) gaunamas 5.6 proc. pelningumas.

⁴⁴ Vertybinių popierių rinka. 1998 II ketvirtis, 1998, p. 20.

* Skaičiuojant pelningumo rodiklius, turinčios nuostolius įmonės neįtraukiamos

Aukščiausi pelningumo rodikliai priklauso beveik toms pačioms įmonėms, kaip ir 1997 metų III-ą ketvirtį, tai: AB Naftos terminalas (51 proc.), AB Naftotiekis (43 proc.), AB Švyturys (34 proc.) ir AB Kalnapilis (28 proc.).

** Į šią bazę įtraukiami visų rūšių įmonių viešai skelbiami pagrindiniai rodikliai (pelnas, apyvarta, akcinis kapitalas, darbuotojų skaičius, vidutinė alga ir pan.)

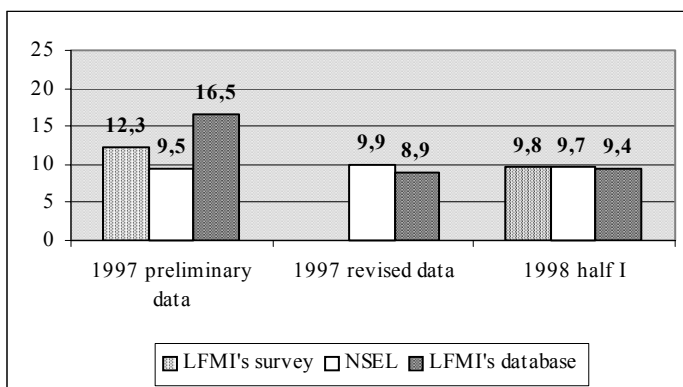
LLRI vykdytos ekspertų apklausos įmonių pelningumo įverčių vidurkis lygus 9.8 proc., mediana – 8 proc., moda – 10 proc.

Didžiausių įmonių pelningumą nurodo paslaugų (10.7 proc.) ir finansų (10.1 proc.) sektoriaus atstovai. Gamybininkų pateiktų įverčių vidurkis lygus 9.5 proc., prekybininkų – 8.3 proc. Vilniečiai ekspertai vertina įmonių pelningumą 9.6 proc., ne vilniečiai – 10.6 proc. Didžiausia nurodyta įmonių pelningumo reikšmė – 30 proc., mažiausia – 1.5 proc.

Naudojantis Laisvosios rinkos instituto duomenų baze** apie svarbiausius Lietuvoje veikiančių įmonių finansinius rodiklius 1996–1998 metais, gauti tokie įmonių pelningumo rezultatai: 1997 m. patikslintais duomenimis –

prises). Inclusive of enterprises operating at a loss, the profit margin was 5.8 percent in 1997 (a total of 134 enterprises) and 4.3 percent in the first half of 1998 (92 enterprises).

PROFIT
MARGIN
(%)

Source: National Stock Exchange of Lithuania (data of quarters I-III of 1997), LFMI survey, LFMI's database

The diagram shows that the indicators of Lithuanian enterprises' profit margin in the first half of 1998, obtained from various sources and different lists of enterprises (the experts polled by LFMI relied on their own experience and information), almost coincide and fall in the range of 9.4 to 9.8 percent.

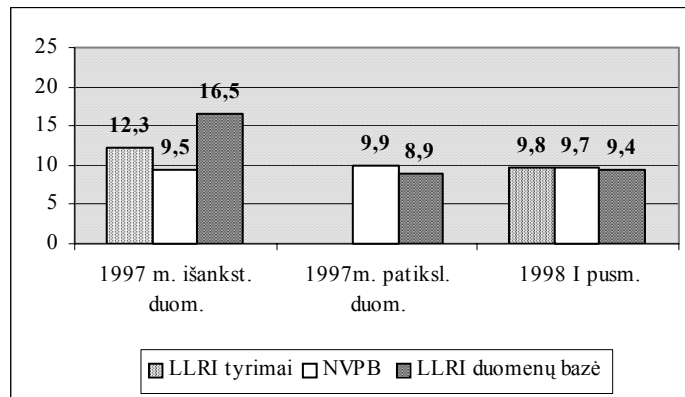
Another interesting point is that the profit margin calculated at the end of 1997 on the basis of enterprises' preliminary data on their performance (LFMI's database) was nearly twice as high as the actual profit margin estimated based on enterprises' revised data. This suggests that either the plans of many companies failed to materialise or the preliminary calculations were very inaccurate. At the same time, the profit margin of enterprises quoted on the Official and Current Lists of the Stock Exchange, the fourth quarter inclusive, showed even a slight increase.

⁴⁵ Įmonių finansiniai rodikliai. 1997 quarter IV, 1998, pp. 18-19.

Įmonių finansiniai rodikliai. 1998 quarter I, 1998, pp. 24-25.

According to the LDS,⁴⁵ the net profit margin of Lithuanian non-financial enterprises (including enterprises operating at a loss) was 2.7 percent in the first quarter of 1998 and 3.0 percent in the fourth quarter of 1997. In the first quarter of 1998, the most profitable branches were the following: post and communications (16.5 percent), electricity, gas and warm water

8.9 proc. (111 įmonių vidurkis), 1998 I pusmečio – 9.4 proc. (73 įmonių vidurkis). Skaičiuojant vidurkį kartu su nuostolingomis įmonėmis gaunamas 5.8 proc. pelningumas 1997 m. (viso 134 įmonės) ir 4.3 proc. pelningumas (92 įmonių) 1998 metų I pusmetį.

ĮMONIŲ
PELNINGUMAS,
(%)

Šaltinis: Nacionalinė vertybinių popierių birža
(1997 m. I–III ketvirčių duomenys),
LLRI tyrimai, LLRI duomenų bazė

Iš grafiko matyti, kad 1998 I pusmečio Lietuvos įmonių pelningumo vertinimai, gauti iš įvairių šaltinių bei remiantis skirtingais įmonių sąrašais (LLRI ekspertų tyrime kiekvienas ekspertas remiasi savo patirtimi bei disponuojama informacija) beveik sutampa ir patenka į intervalą nuo 9.4 iki 9.8 procentų.

Antras pastebėtinas dalykas, kad įmonių pelningumas, skaičiuotas 1997 metų pabaigoje remiantis įmonių skelbiamais išankstiniais savo veiklos rezultatais (LLRI duomenų bazė), yra vos ne dvigubai didesnis už faktinį pelningumą, gautą naudojant šių įmonių vėliau paskelbtus, patikslintus duomenis. Tai byloja apie tai, kad arba daugelio įmonių planai nepasiteisino, arba preliminarūs skaičiavimai buvo labai apytiksliai. Tuo tarpu biržos oficialiajame bei einamajame sąrašė esančių akcinių bendrovių pelningumas, įtraukus IV ketvirtį, netgi šiek tiek padidėjo.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis⁴⁵ nefinansinių Lietuvos įmonių (įskaitant ir nuostolingas) grynasis pelningumas 1998 m. I ketvirtį buvo lygus 2.7 proc., 1997 m. IV ketvirtį – 3.0 proc. 1998 m. I ketvirtį pelningiausios šakos buvo: paštas ir ryšiai (16.5 proc.), elektros, dujų ir karšto vandens tiekimas (12.0 proc.), vandens transportas (11.4 proc.), miškininkystė (11.2 proc.); nuostolingiausios šakos: raštinės mašinų ir

⁴⁵ Įmonių finansiniai rodikliai. 1997 m. IV ketvirtis, 1998, p. 18–19; Įmonių finansiniai rodikliai. 1998 m. I ketvirtis, 1998, p. 24–25.

supply (12.0 percent), water transport (11.4 percent), and forestry (11.2 percent). The most unprofitable industries were: office equipment and computers (-20.5 percent) and main metals (-21.6 percent). In the fourth quarter of 1997, the most profitable branches were the following: water transport (20.7 percent), main metals (14.5 percent), publishing (10.7 percent), and rubber and plastics (10.7 percent). The most unprofitable were: the car and trailer industry (-34.8 percent), the office equipment and computer industry (-30.5 percent), and fishing industry (-21.8 percent).

⁴⁶ Įmonių finansiniai rodikliai. 1997 quarter IV, 1998, pp. 22.

In 1997 the profit margin, calculated based on the LDS-reported data of four quarters of 1997,⁴⁶ was 2.4 percent.

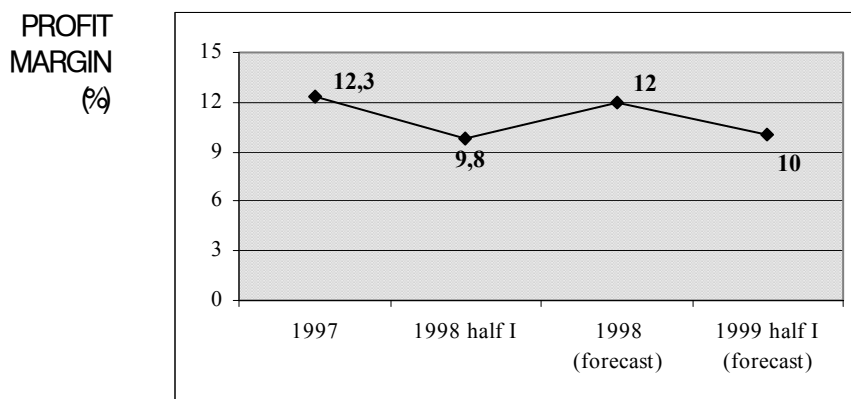
FIGURE 7. **Profit margin, including enterprises operating at a loss (percent)**

Source/period	1997	1998 half I
LDS	2.4	n/a
NSEL	7.4	5.6
LFMI's database	5.8	4.3

Sources: Lithuanian Department of Statistics, National Stock Exchange of Lithuania, LFMI survey

In the LFMI's survey, the forecasts of profit margin for the period from July 1998 to July 1999 averaged 10 percent, with a mode of 10 percent and a median of 8.5 percent. Similarly to the estimates for the first quarter of 1998, the highest profit margin was forecast by services (11 percent) and financiers (10 percent), while the lowest by commerce (9.2 percent) and industrialists (9.0 percent).

FORECASTS

Sources: LFMI survey

kompiuterių pramonė (-20.5 proc.), pagrindinių metalų pramonė (-21.6 proc.). 1997 m. IV ketvirtį pelningiausios šakos buvo: vandens transportas (20.7 proc.), pagrindinių metalų pramonė (14.5 proc.), leidyba ir spausdinimas (10.7 proc.), guminių ir plastmasinių dirbinių pramonė (10.7 proc.); nuostolingiausios šakos buvo: automobilių, priekabų bei puspriekabių pramonė (-34.8 proc.), raštinės mašinų ir kompiuterių pramonė (-30.5 proc.), žuvininkystė (-21.8 proc.).

Remiantis LSD skelbiamais 1997 m. keturių ketvirčių duomenimis⁴⁶ suskaičiuotas 1997 m. įmonių pelningumas lygus 2.4 procento.

⁴⁶ Įmonių finansiniai rodikliai. 1997 m. IV ketvirtis, 1998, p. 22.

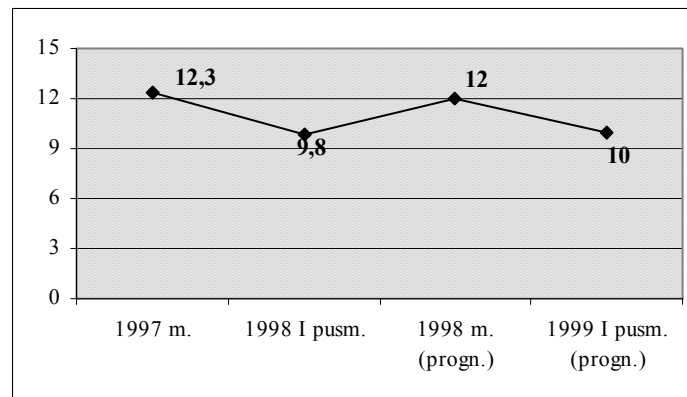
7 LENTELE. Įmonių pelningumas, įtraukiant ir nuostolingas įmones, %

Šaltinis/ laikotarpis	1997 m.	1998 I pusr.
LSD	2.4	n.d.
NVPB	7.4	5.6
LLRI duomenų bazė	5.8	4.3

Šaltinis: LLRI, Lietuvos statistikos departamentas, Nacionalinė vertybinių popierių birža

PROGNOZĖS

LLRI tyrimo ekspertų prognozuojamų įmonių pelningumo 1998. 07 – 1999. 07 laikotarpiui įverčių vidurkis ir moda lygūs 10 proc., mediana lygi 8.5 proc. Kaip ir 1998 m. I pusmečio vertinimuose, didžiausius pelningumo rodiklius prognozuoja paslaugų (11 proc.) ir finansų (10 proc.) sferų atstovai, mažesnius – prekybos (9.2 proc.) ir gamybos (9.0 proc.).

ĮMONIŲ
PELNINGUMAS,
(%)

Šaltinis: LLRI tyrimai

In the autumn of 1997, the estimated profit margin was higher by 2.5 percentage points than in mid- 1998. In the autumn of 1997 it was expected that the profit margin would reach 12 percent in a year's time. In mid-1998 one-year forecasts averaged 10 percent. Thus, the changes, though insignificant, show downward trends.

The reason why the profit margin declines may be manifold: increased competition, an increased macroeconomic stability (declining risks), growing operating expenses effected by government-imposed liabilities (e.g., minimum guaranteed wages, adjustment of jobs to standards, taxes, complex accounting, etc.). Given the effects of Russia's crisis, the general downward trends are likely to persist, even though individual companies may stand to gain from all this.

32 RETURN ON EQUITY

Return on equity is the ratio of net profit of an enterprise earned during a given period of time to equity of the same period expressed as a fraction or in percentage terms.

Return on equity of Lithuanian enterprises, calculated based on the LDS-released⁴⁷ indicators of net profit and equity, was 1.2 percent in the first quarter of 1998. Return on equity is not presented as a separate indicator.

⁴⁷ Įmonių finansiniai rodikliai. 1998 quarter I, 1998, pp. 10, 18.

⁴⁸ Vertybinių popierių rinka. 1998 quarter II, 1998, pp. 20.

*The indicators of return on equity are estimated exclusive of enterprises operating at a loss.

Return on equity (just as profit margin) of joint-stock companies quoted on the Stock Exchange may be calculated based on their financial indicators published in the NSEL's periodical.⁴⁸ Return on equity of the enterprises* on the Official and Current Lists (48 enterprises and banks) averaged 13.8 percent in the first half of 1998. Inclusive of enterprises operating at a loss (58 enterprises and banks), the average return on equity was 9.2 percent. The highest indicators belong to the Švyturys brewery (90 percent), the Kalnapilis brewery (54 percent), and the Lietuvos Draudimas company (51 percent).

In the LFMI's survey, return on equity was estimated at an average of 15 percent, with a median of 15 percent and modes of 15 and 20 percent. The highest return on equity was reported by financiers (16 percent) and producers (15.9 percent). Services put it at 15, while commerce at 11.6

1997 m. rudenį įmonių pelningumas buvo vertinamas 2.5 procentinio punkto aukščiau nei 1998 metų viduryje. 1997 m. rudenį buvo prognozuojama, kad už metų bus 12 procentų pelningumas, o 1998 viduryje tikimasi, kad už metų įmonių pelningumas bus tik 10 proc. Taigi, pokyčiai nežymūs, tačiau kryptis – mažėjimo.

Įmonių pelningumas gali mažėti dėl daugelio priežasčių: dėl stiprėjančios konkurencijos, didėjančio makroekonominio stabilumo (sumažėjusios rizikos), augančių papildomų veiklos kaštų, susijusių su valdžios uždedamomis prievolėmis (pvz., privaloma minimali alga, standartus atitinkančios darbo vietos, mokesčiai, sudėtingesnė atskaitomybė ir pan.). Turint omenyje Rusijos krizės įtaką Lietuvos įmonėms, tikėtina, kad išsilaikys bendro įmonių pelningumo mažėjimo tendencija, nors atskiroms įmonėms ir pavyktų gerai užsidirbti.

32 NUOSAVYBĖS GRĄŽA

Įmonės nuosavybės grąža – tai įmonės per tam tikrą laikotarpį gauto grynojo pelno ir to laikotarpio įmonės nuosavo kapitalo santykis, išreikštas dalimis arba procentais.

Remiantis LSD skelbiamais 1998 m. pirmojo ketvirčio grynojo pelno ir nuosavo kapitalo rodikliais⁴⁷ suskaičiuota 1998 I ketvirčio Lietuvos įmonių nuosavybės grąža lygi 1.2 proc. Nuosavybės grąža, kaip atskiras rodiklis, pateikiamas nėra.

⁴⁷ Įmonių finansiniai rodikliai. 1998 m. I ketvirtis, 1998, p. 10, 18.

Akcinių bendrovių, kurių akcijos kotiruojamos biržoje, nuosavybės grąžos (kaip ir pelningumo) rodiklius galima suskaičiuoti naudojantis periodiniame Nacionalinės vertybinių popierių biržos leidinyje⁴⁸ pateikiamais šių įmonių finansiniais rodikliais. 1998 pirmojo pusmečio vidutinė* įmonių, priklausančių oficialiajam ir einamajam sąrašams (48 įmonės bei bankai), nuosavybės grąža buvo lygi 13.8 proc. Skaiciuojant vidurkį kartu su nuostolingomis įmonėmis (58 įmonės bei bankai) gaunama 9.2 proc. nuosavybės grąža.

⁴⁸ Vertybinių popierių rinka. 1998 II ketvirtis, 1998, p. 20.

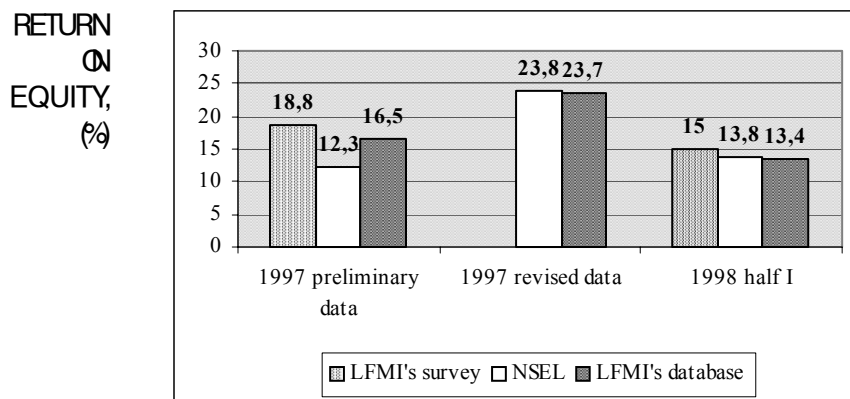
* Skaiciuojant nuosavybės grąžos rodiklius, turinčios nuostolius įmonės neįtraukiamos

Aukščiausi nuosavybės grąžos rodikliai priklauso AB Švyturys (90 proc.), AB Kalnapilis (54 proc.), AB Lietuvos draudimas (51 proc.).

LLRI vykdytos ekspertų apklausos įmonių nuosavybės grąžos įverčių vidurkis ir mediana lygūs 15 proc., moda – 15 proc. ir 20 proc.

percent. Experts from Vilnius reported 15.5 percent. The estimates from other respondents averaged 12.9 percent.

The LFMI's database shows that return on equity was 23.7 percent in 1997 (a revised average of 74 enterprises) and 13.4 percent in the first half of 1998 (the average of 60 enterprises). Inclusive of enterprises operating at a loss, return on equity was estimated at 16.4 percent in 1997 (the average of 89 enterprises) and 8.6 percent in the first half of 1998 (the average of 77 enterprises).

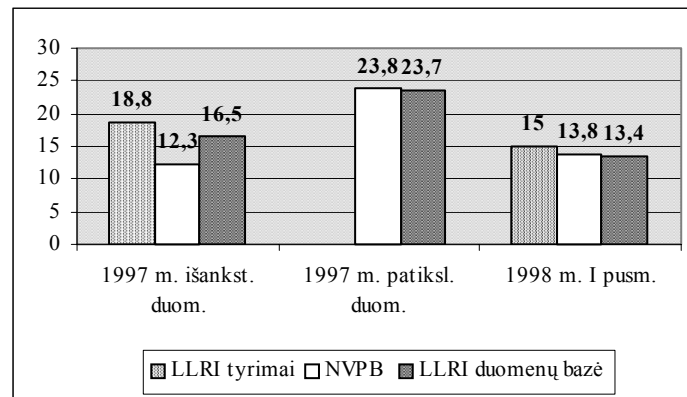
Source: National Stock Exchange of Lithuania (data of quarters I-III of 1997), LFMI's survey, LFMI's database

The estimates of return on equity of Lithuanian companies in the first half of 1998 obtained from various sources and company lists differed by a maximum of 1.2 percentage points.

The average return on equity calculated in late 1997 on the basis of preliminary results for the year in 1997 (LFMI's database) was much lower than the indicator calculated based on revised data. The return on equity of joint-stock companies on the NSEL's Official and Current Lists, inclusive of the data of the fourth quarter of 1997, almost doubled.

Didžiausią įmonių nuosavybės grąžą nurodo finansų (16 proc.) ir gamybos (15.9 proc.) sektorių atstovai. Paslaugų sferos atstovų pateiktų įverčių vidurkis lygus 15 proc., prekybininkų gerokai mažesnis – 11.6 proc. Vilniečiai ekspertai vertina įmonių nuosavybės grąžą 15.5 proc., ne vilniečiai – 12.9 proc.

Naudojantis Laisvosios rinkos instituto duomenų baze, gauti tokie įmonių nuosavybės grąžos rezultatai: 1997 metų patikslintais duomenimis – 23.7 proc. (74 įmonių vidurkis), 1998 I pusmečio – 13.4 proc. (60 įmonių vidurkis). Skaičiuojant vidurkį kartu su nuostolingomis įmonėmis gaunama 16.4 proc. nuosavybės grąža 1997 m. (89 įmonių vidurkis) ir 8.6 proc. nuosavybės grąža 1998 metų I pusmetį (77 įmonių vidurkis).

ĮMONIŲ
NUOSAVYBĖS
GRĄŽA,
%

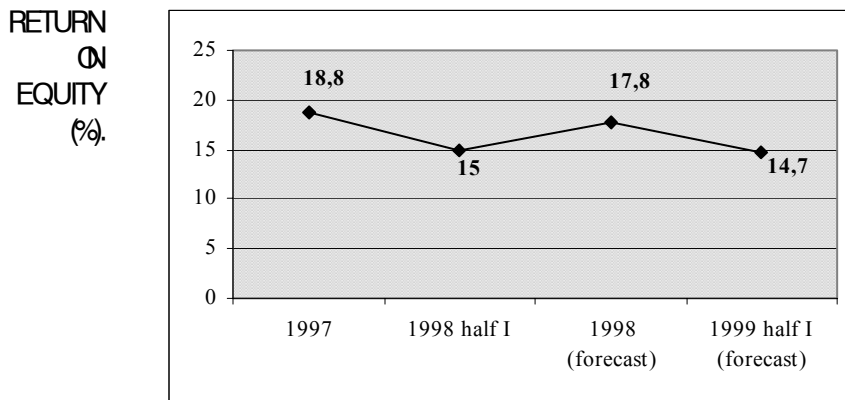
Šaltinis: Nacionalinė vertybinių popierių birža (1997 m. I–III ketvirčių duomenys), LLRI tyrimai, LLRI duomenų bazė

1998 I pusmečio Lietuvos įmonių nuosavybės grąžos vertinimą, gautą iš įvairių šaltinių bei remiantis skirtingais įmonių sąrašais, skirtumai neviršija 1.2 procentinio punkto.

Vidutinė įmonių nuosavybės grąža, skaičiuota 1997 metų pabaigoje, remiantis įmonių skelbiamais išankstiniais 1997 m. veiklos rezultatais (LLRI duomenų bazė), yra gerokai mažesnė už tą patį rodiklį, gautą naudojantis patikslintais metų duomenimis. Biržos oficialiajame bei einamajame sąrašė esančių akcinių bendrovių nuosavybės grąža, įtraukus 1997 m. IV ketvirčio duomenis, padidėjo beveik dvigubai.

The forecasts of return on equity for the period from July 1998 to July 1999, as provided by the LFMI's polled experts, averaged 14.7 percent, with a median and mode of 15 percent. The highest values were forecast by financiers (15.5 percent) and producers (15.3 percent). Commerce provided the lowest values (11.9 percent). The estimates from Vilnius experts exceed by 2.8 percentage points those from other respondents.

FORECASTS

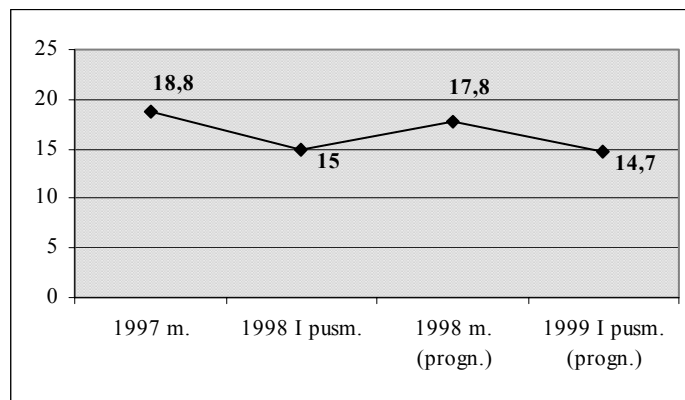
Source: LFMI's survey

The estimates produced in the autumn of 1997 were higher by 3.8 percentage points than those reported in mid-1998. It was anticipated in the autumn of 1997 that return on equity would reach 17.8 percent in a year's time. In mid-1998 the one-year forecast was 14.7 percent. The patterns of the estimates of return on equity of different periods are similar to those of profit margin: the estimates reported in survey II are lower than survey I estimates and forecasts, whereas the forecasts obtained from survey II are more moderate than those provided in the first survey. In general, profit margin and return on equity indicators reflect downward trends.

This reduction may be due to the growing tendency for companies to increase equity capital. This, in turn, may be prompted by capital adequacy requirements imposed by suppliers of capital (banks and the Stock Exchange) and increasingly expensive borrowing at whose expense companies earned profits (even with interest paid, this was relatively beneficial).

PROGNOZĖS

LLRI tyrimo ekspertų prognozuojamų įmonių nuosavybės grąžos 1998. 07 – 1999. 07 periodui įverčių vidurkis lygus 14.7 proc., mediana ir moda – 15 proc. Didžiausius nuosavybės grąžos rodiklius prognozuoja finansininkai (15.5 proc.) ir gamybininkai (15.3 proc.), mažiausius – prekybininkai (11.9 proc.). Vilniečių ekspertų įverčiai 2.8 procentinio punkto viršija ne vilniečių vertinimus.

ĮMONIŲ
NUOSAVYBĖS
GRAŽA,
%

Šaltinis: LLRI tyrimai

1997 m. rudenį įmonių nuosavybės grąža buvo vertinama 3.8 procentinio punkto aukščiau nei 1998 metų viduryje. 1997 m. rudenį buvo prognozuojama, kad už metų bus 17.8 procentų nuosavybės grąža, o 1998 viduryje tikimasi, kad už metų įmonių nuosavybės grąža bus tik 14.7 proc. Skirtingų laikotarpių vertinimo proporcijos yra labai panašios kaip ir įmonių pelningumo atveju: antrojo etapo vertinimai žemesni nei pirmojo vertinimai bei prognozės, o antrojo etapo prognozės nuosaikesnės nei pirmojo. Bendra tendencija įmonių pelningumo ir nuosavybės grąžos dinamikoje – mažėjimas.

Šis mažėjimas gali būti sąlygotas nuosavo kapitalo didinimo tendencijos. Pastarojo priežastys gali būti šios: kapitalo tiekėjų (bankų bei vertybinių popierių biržos) keliami reikalavimai nuosavo kapitalo pakankamumui bei brangstantis skolinimasis, kurio sąskaita anksčiau buvo uždirbamas pelnas (net mokant palūkanas tai santykinai labiau apsimokėjo).

33 INVESTED PROFITS

Invested profits is defined as a share of profits invested in the same or another company, i.e. used to further business activities rather than pay dividends.

In the LFMI's survey, invested profits were estimated at an average of 55 percent, with a median of 54 percent and a mode of 50 percent. In the cross-section of categories of activity, services and commerce provided the most distinct estimates, 64 and 42 percent respectively. Financiers reported an average of 53 percent. Producers put it at 58 percent. The estimates from Vilnius and other experts differ by a mere 1.3 percentage point.

FORECASTS

The experts polled predict that the share of invested profits will average 56 percent from July 1998 to July 1999. The median was 60 percent; the mode was 50 percent. Similarly to the estimates for the first half of 1998, the highest value was forecast by services (65 percent) and producers (59 percent). Representatives of commerce provided the lowest forecasts (41 percent). Financiers think that invested profits will constitute on average 55 percent.

While the mean of 55-56 percent is not very informative about the distribution of the estimates obtained, the mode of 50 percent suggests that the most common value was 50. A mere 28 percent of the respondents indicated values lower than the mode. Thus, the bulk of the estimates were in the range of 50 to 60 percent and this, not the dispersal of the estimates, determined such a "mean" average. This indicator reveals differences in the experts' opinions depending on what activities they are involved in. Experts from services and production reported the highest values and the highest average both in estimating the first half of 1998 and forecasting for the next year. Such indicators suggest that these sectors have good opportunities for growth. Representatives of commerce anticipate much lower investments.

* Average estimates of invested profits obtained from survey I were 53.5 percent for 1997 and 55.3 percent for 1998.

The average values (both estimates and forecasts) obtained in the present survey do not differ much from those received in the previous one.* However, survey I estimates were more dispersed than the present ones. It is likely that a more explicit definition of the indicator provided in the present survey helped the respondents to understand it in the same way.

33 INVESTUOJAMAS ĮMONIŲ PELNAS

Investuojamas įmonės pelnas – tai pelno dalis, įmonės investuojama į tą pačią ar bet kurią kitą įmonę, t.y. naudojama tolesnei verslo plėtrai, o ne dividendams išmokėti.

LLRI vykdytos ekspertų apklausos įmonių investuojamos pelno dalies įverčių vidurkis lygus 55 proc., mediana – 54 proc., moda – 50 proc.

PROGNOZĖS

Pjūvyje pagal veiklos sritis išsiskiria paslaugų sferos atstovų – 64 proc. – ir prekybininkų – 42 proc. – vertinimai. Finansininkų nurodomų investuojamos įmonių pelno dalies įverčių vidurkis lygus 53 proc., gamybininkų – 58 proc. Vilniečių ir ne vilniečių vertinimai skiriasi vos 1.3 procentinio punkto.

LLRI tyrimo ekspertų prognozuojamų įmonių investuojamos pelno dalies periodui nuo 1998 m. vidurio iki 1999 m. vidurio įverčių vidurkis lygus 56 proc., mediana – 60 proc., moda 50 proc. Kaip ir 1998 m. I-o pusmečio vertinimuose, didžiausius investuojamos pelno dalies rodiklius prognozuoja paslaugų – 65 proc. – ir gamybos – 59 proc. – sektorių atstovai. Mažiausias yra prekybininkų nurodytų įverčių vidurkis – 41 proc. Finansininkų nuomone įmonių investuojama pelno dalis vidutiniškai sudarys 55 proc.

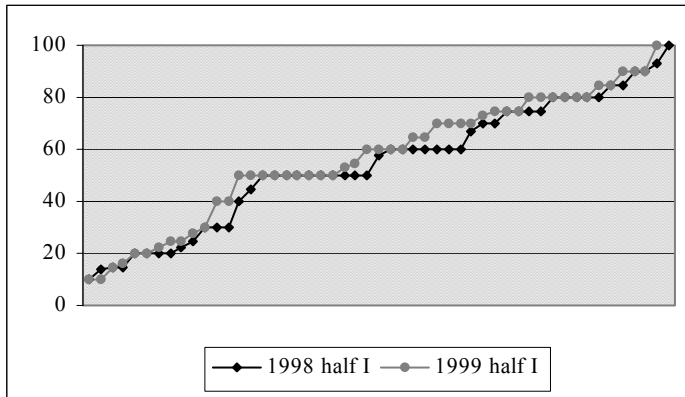
Nors 55–56 procentų vidurkis mažai sako apie vertinimų pasiskirstymą, tačiau moda – lygi 50 – byloja, kad tipiškas vertinimas ir yra 50. Tik apie 28 proc. apklaustųjų nurodė reikšmes, mažesnes už modą. Taigi, toks „vidutiniškas“ vidurkis yra nulemtas didžiosios dalies vertinimų susikaupimo ties 50–60, o ne didelio reikšmių išsibarstymo. Vertinant šį rodiklį išryškėja nuomonių skirtumai, priklausomai nuo to, kokia veikla užsiima ekspertas. Tiek 1998 m. pirmojo pusmečio vertinimuose, tiek prognozėse sekantiems metams atskiras didžiausias rodiklio reikšmes bei didžiausią vidurkį nurodė paslaugų bei gamybos sektoriaus atstovai. Tokie investicijų vertinimai rodo potencialias šių sektorių augimo galimybes. Gerokai mažesnes investicijas indikuoja prekybininkai.

Dabartiniame tyrimų etape gauti investuojamos pelno dalies vidurkiai (ir esamos padėties vertinimai, ir prognozės) labai mažai skiriasi nuo praitame tyrimų etape gautųjų *. Tačiau pirmojo tyrimų etapo įverčiai buvo daug labiau išsibarstę, nei dabartiniai. Tikėtina, kad patikslintas rodiklio apibrėžimas leido visiems respondentams suprasti jį vienodai.

* Pirmojo tyrimų etapo įmonių investuojamos pelno dalies įverčių vidurkiai buvo: 1997 m. – 53,5 proc., prognozės 1998 m. – 55,3 proc.

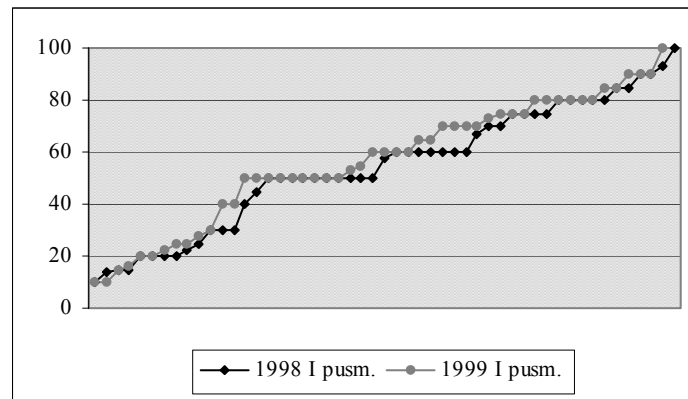
Bearing in mind the current and planned rules of exempting invested profits from corporation tax, it may be anticipated that the share of invested profits will not drop in the near future.

INVESTED PROFITS, (%)
DISTRIBUTION CURVE

Source: LFMI's survey

Turint omenyje taikomas ir planuojamas pajamų mokesčių nuostatas, nustatančias įmonių investuojamos pelno dalies neapmokestinimą pelno (pajamų) mokesčiu, galima tikėtis, kad investuojama įmonių pelno dalis artimiausioje ateityje nemažės.

INVESTUO-
JAMA
PELNO
DALIS,
%
PASISKIRS-
TYMO
KREIVĖ

Šaltinis: LLRI tyrimai

CHAPTER 4. THE PRICE OF MONEY

4.1. INTEREST ON LOANS

Research into interest on loans focused on 6 to 12-month loans. They accounted on average for 52 percent of all loans in litas and 40 percent of loans in foreign currency extended by commercial banks throughout the first half of 1998.⁴⁹

⁴⁹ The Bank of Lithuania. Monthly bulletin, 1998, no. 7, pp. 35.

⁵⁰ Ibid., p. 43.

According to the Bank of Lithuania,⁵⁰ average annual interest rates on 6 to 12-month loans denominated in litas have dropped from 14.36 percent in January 1998 to the present level of 12.28 percent, thus resuming the level of December 1997 (see Diagram below). The average annual interest rate for the first six months calculated as a non-weighted average of the mean annual interest rate during the same months was 12.8 percent.

LFMI's survey participants believe that the average value of annual interest rates on 6 to 12-month loans in litas was 13.2 percent. The median and mode of the estimates were 13 percent. Representatives of services and commerce reported the highest values, with average estimates of 13.4 and 13.3 percent respectively. Financiers indicated an average of 13.1 percent, while industrialists reported 13.0 percent. The average estimates reported by Vilnius experts is lower by 0.7 percentage point than those quoted by other respondents.

The experts polled expect that annual interest rates will amount to 12.6 percent during the time period from mid-1998 to mid-1999. The median and mode of the forecasts were 12.0 percent. The forecasts by experts' sphere of activity gave a discrepancy of about 0.3 percentage point. According to Vilnius experts, annual interest rates on 6 to 12-month loans denominated in litas will be 12.5 percent. Other survey participants forecast 13 percent.

FORECASTS

4.SKYRIUS. PINIGŲ KAINA

4.1.PASKOLŲ PALŪKANOS

Paskolų palūkanų tyrimui pasirinktos 6–12 mėn. trukmės paskolos. Jų lyginamasis svoris visoje komercinių bankų išduodamų paskolų sumoje 1998 m. pirmąjį pusmetį vidutiniškai sudarė 52 proc. litais ir 40 proc. užsienio valiutomis⁴⁹.

Lietuvos banko duomenimis⁵⁰ 6–12 mėn. trukmės paskolų litais vidutinės metinės palūkanų normos, lyginant su 1998 sausiu, sumažėjo nuo 14.36 proc. iki 12.28 proc., tačiau, lyginant su 1997 metų gruodžiu, sugrįžo į tą patį lygį (žr. grafiką žemiau). Vidutinė metinė palūkanų norma per pirmuosius šešis mėnesius, paskaičiuota kaip nesvertinis šiais mėnesiais buvusių vidutinių metinių palūkanų vidurkis, sudaro 12.8 proc.

⁴⁹ Lietuvos banko mėnesinis biuletėnis, 1998, nr. 7, p. 35.

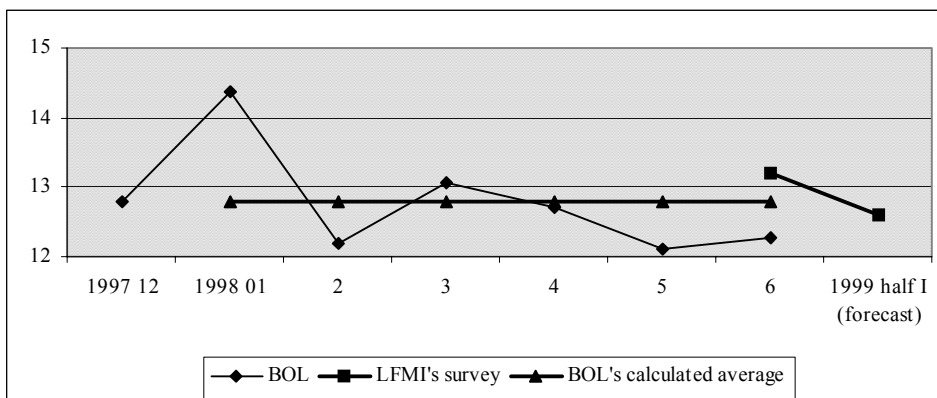
⁵⁰ Ibid., p. 43.

LLRI tyrimo ekspertų pateiktų 6–12 mėn. trukmės paskolų litais metinių palūkanų normų įverčių vidurkis lygus 13.2 proc., mediana bei moda – 13 proc. Didžiausias palūkanų normas nurodė paslaugų ir prekybos sektorių atstovai: vidurkiai atitinkamai lygūs 13.4 ir 13.3 proc. Finansininkai nurodė 13.1, gamybininkai 13.0 proc. vidurkius. Ne vilniečių ekspertų pateiktų įverčių vidurkis 0.7 procentinio punkto viršija vilniečių.

PROGNOZĖS

Ekspertų prognozuojamų metinių palūkanų normų laikotarpiui nuo 1998 m. vidurio iki 1999 m. vidurio įverčių vidurkis lygus 12.6 proc., mediana ir moda – 12.0 proc. Pjūvyje pagal veiklos sferą prognozės skiriasi plius minus 0.3 procentinio punkto. Vilniečių ekspertų nuomone, 6–12 mėn. paskolų litais metinės palūkanų normos vidutiniškai bus lygios 12.5 proc., ne vilniečių nuomone – 13 proc.

INTEREST
ON 6 TO
12-MONTH
LOANS
IN LITAS,
(%)

Source: Bank of Lithuania, LFMI's survey

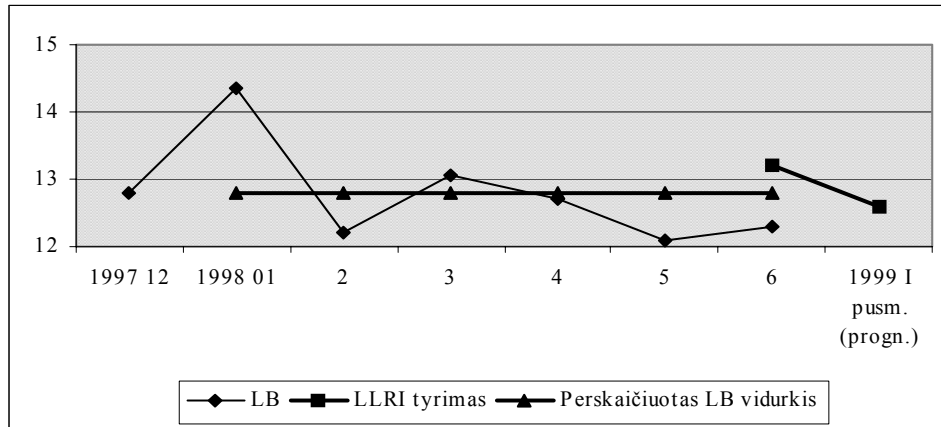
⁵¹ Ibid., p. 43.

According to the Bank of Lithuania,⁵¹ average annual interest rates on 6 to 12-month loans in foreign currency have fallen from 11.25 percent in January 1998 to the current level of 10.25 percent. Compared to December 1997, they have dropped by a mere 0.36 percentage point (see Diagram below). The average annual interest rate for the first six months calculated as a non-weighted average of mean annual interest rates during the same months was 10.7 percent.

The experts polled by LFMI put the mean value of annual interest rates on 6 to 12-month loans in US dollars at 11.1 percent, with a median and mode of 11 percent. Commerce and services reported the highest values, the mean estimates being 11.6 and 11.4 percent respectively. Producers indicated an average of 10.9 percent, while financiers reported 10.7 percent. The average estimates indicated by Vilnius experts are lower by 0.6 percentage point than those reported by other experts.

The experts polled predict that average annual interest rates on loans in US dollars will be 10.4 percent from July 1998 to July 1999. The median and mode of the forecasts were 10.0 percent. Representatives of commerce produced the highest estimate of 11.3 percent. Industrialists and services predict an average of 10.4 percent. Financiers put it at 10 percent. The estimates of annual interest rates from Vilnius experts are lower by 0.6 percentage point than those reported by other respondents.

FORECASTS

Šaltinis: Lietuvos bankas, LLRI tyrimas

Lietuvos banko duomenimis⁵¹ 6–12 mėn. trukmės paskolų užsienio valiutomis vidutinės metinės palūkanų normos, lyginant su 1998 sausiu, sumažėjo nuo 11.25 proc. iki 10.25 proc., o lyginant su 1997 metų gruodžiu, sumažėjo vos 0.36 procentinio punkto (žr. grafiką žemiau). Vidutinė metinė palūkanų norma per pirmuosius šešis mėnesius, paskaičiuota kaip nesvertinis šiais mėnesiais buvusių vidutinių metinių palūkanų vidurkis, sudaro – 10.7 proc.

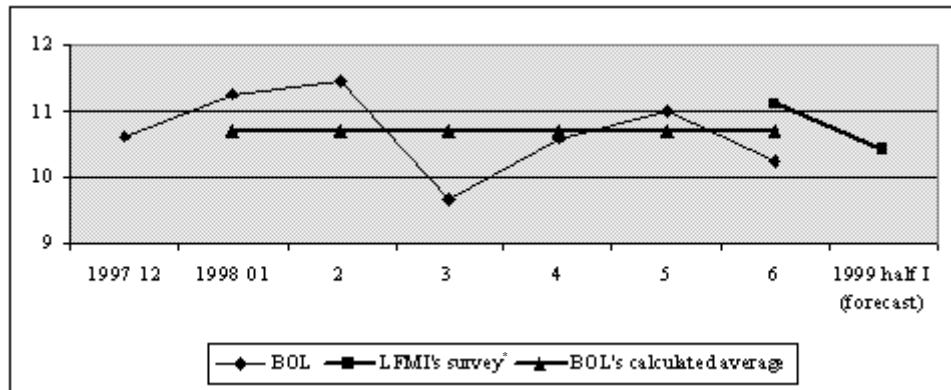
⁵¹ Ibid., p. 43.

LLRI tyrimo ekspertų pateiktų 6–12 mėn. trukmės paskolų JAV doleriais palūkanų normų įverčių vidurkis lygus 11.1 proc., mediana bei moda – 11 proc. Didžiausias palūkanų normas nurodė prekybos ir paslaugų sektorių atstovai: vidurkiai atitinkamai lygūs 11.6 ir 11.4 proc. Gamybininkai nurodė 10.9 proc., finansininkai – 10.7 proc. vidurkius. Ne vilniečių ekspertų pateiktų įverčių vidurkis 0.6 procentinio punkto viršija vilniečių.

PROGNOZĖS

Ekspertų prognozuojamų 6–12 mėn. trukmės paskolų JAV doleriais vidutinių metinių palūkanų normų laikotarpiui nuo 1998 m. liepos iki 1999 m. liepos vidurkis lygus 10.4 proc., mediana ir moda – 10 proc. Pjūvyje pagal veiklos sferą išsiskiria prekybininkų prognozės – 11.3 proc. Gamybos ir paslaugų sektoriaus atstovai nurodė 10.4 proc. vidurkį, finansininkai – 10 proc. Vilniečių ekspertų prognozuojamų palūkanų vertinimai 0.6 procentinio punkto žemesni nei ne vilniečių.

INTEREST ON 6 TO 12-MONTH LOANS IN FOREIGN CURRENCY, %

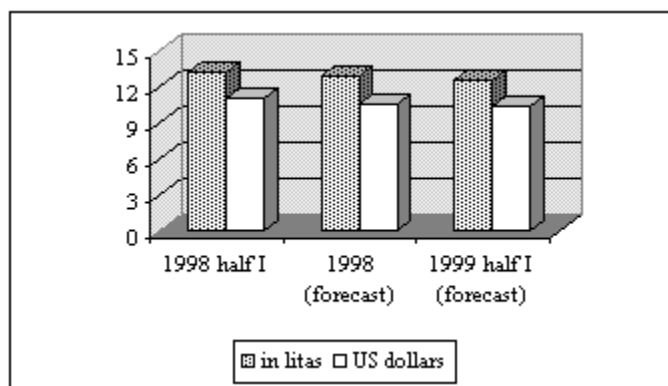

* In the LFMI's survey "foreign" currency is limited to US dollar.

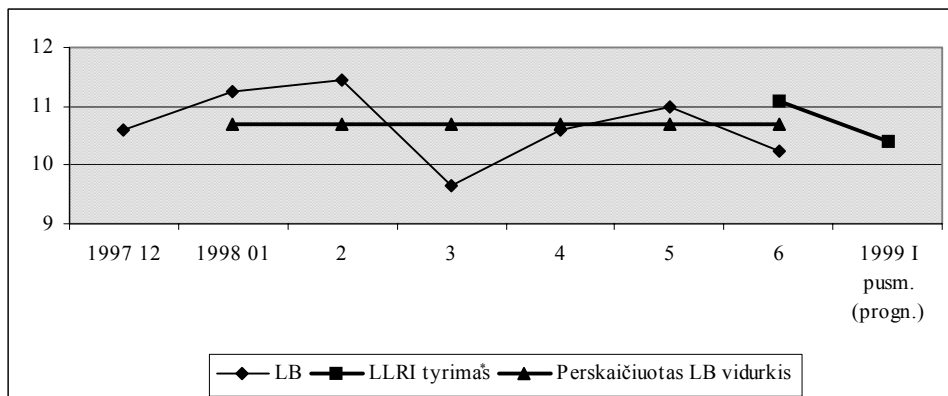
Source: Bank of Lithuania, LFMI's survey

The results of LFMI's surveys I and II (see Diagram below) suggest that the experts polled are consistent in their opinions about annual interest rates on 6 to 12-month loans. Their reported values exceed those quoted by the Bank of Lithuania by an average of 0.4 percent. The forecasts made by the experts for the late 1998 (reported during survey I) are very similar to the BOL's quoted average interest rates on loans in litas and foreign currency in the first half of 1998. The actual difference will be assessed only in January 1999. The experts forecast a negligible drop in interest rates for the mid-1999.

INTEREST ON 6 TO 12-MONTH LOANS, %

Source: LFMI's survey

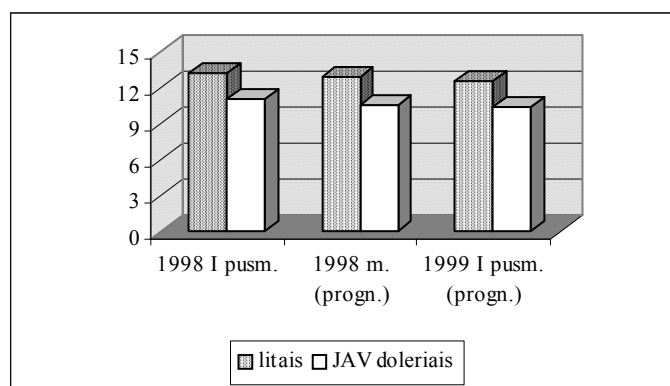

6-12 MĖN.
PASKOLŲ
UŽSIENIO
VALIUTOMIS
PALŪKANŲ
NORMOS,
(%)

* LLRI tyrime užsienio valiutos sąvoka susiaurinta iki JAV dolerio.

Šaltinis: Lietuvos bankas, LLRI tyrimas

Lyginant LLRI pirmojo ir antrojo tyrimo etapų rezultatus (žr. grafiką žemiau), pastebime, kad ekspertų nuomonė dėl 6–12 mėn. trukmės paskolų vidutinių metinių palūkanų normų nuosekli ir vidutiniškai 0.4 procentinio punkto viršija Lietuvos banko skelbiamas palūkanų normas. Ekspertų prognozės 1998-ųjų pabaigai (nurodytos pirmajame tyrimo etape) labai artimos 1998 pirmojo pusmečio Lietuvos banko skelbiamų palūkanų normų vidurkiui, tiek litais, tiek užsienio valiutomis. Tačiau tikrąjį skirtumą galima bus įvertinti tik 1999 metų sausį. 1999 metų viduriui ekspertai prognozuoja nedidelį palūkanų normų sumažėjimą.

6-12 MĖN.
PASKOLŲ
PALŪKANŲ
NORMOS,
(%)

Šaltinis: LLRI tyrimas

42 INTEREST ON DEPOSITS

In examining interest rates on deposits, we focused on 1 to 3-month deposits. In the first half of 1998 they accounted for an average of 57 percent of time deposits in litas and 61 percent of time deposits in foreign currency held by commercial banks.⁵²

⁵² Ibid, pp. 25.

According to the Bank of Lithuania,⁵³ average interest rates on 1 to 3-month deposits denominated in litas have dropped from 6.82 percent in January 1998 to the present level of 6.25 percent. At the same time they have increased as compared to the December 1997 level of 6.12 percent (see Diagram below). The average annual interest rate for the first six months calculated as a non-weighted average of mean annual interest rates during the same months was 6.32 percent.

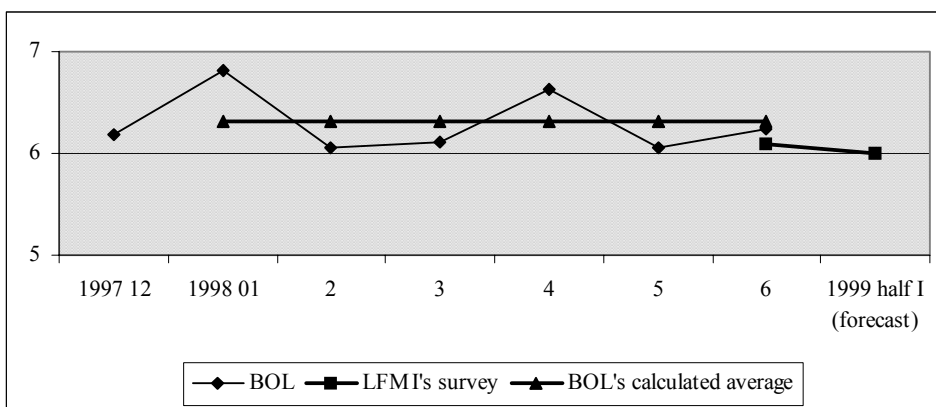
⁵³ Ibid., p. 42.

The estimates of interest rates on 1 to 3-month deposits denominated in litas as reported by the experts polled averaged 6.1 percent, with a median and mode of 6.0 percent. Financiers reported the highest estimate of 6.4 percent. Services indicated 6.2 percent. The estimate from commerce was 5.9 percent. Industrialists put it at 5.7 percent.

The experts polled predict that interest rates on 1 to 3-month deposits will average 6.0 percent from mid-1998 to mid-1999. The median and mode of the forecasts were 6.0 percent, too. By category of activity, the forecasts from financiers (6.3 percent) exceed the general average, while those from industrialists (5.6 percent) are below it.

FORECASTS

INTEREST
ON 1 TO
3-MONTH
DEPOSITS
IN LITAS,
%

Source: Bank of Lithuania, LFMI's survey

42 INDELIŲ PALŪKANOS

Indėlių vidutinių metinių palūkanų tyrimui pasirinkti 1–3 mėn. trukmės indėliai. Jų lyginamasis svoris visoje komerciniuose bankuose esančių terminuotųjų indėlių masėje 1998 m. pirmąjį pusmetį vidutiniškai sudarė 57 proc. litais ir 61 proc. užsienio valiutomis⁵².

⁵² Ibid., p. 25.

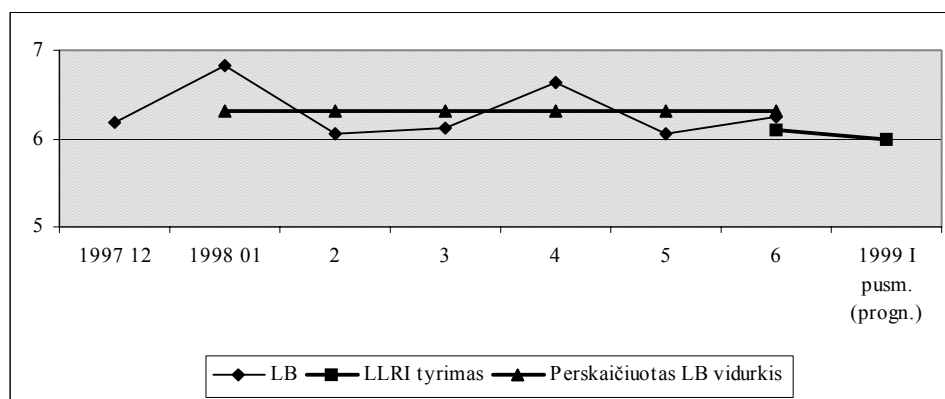
Lietuvos banko duomenimis⁵³ 1–3 mėn. trukmės indėlių litais vidutinės metinės palūkanų normos birželio mėn., lyginant su 1998 sausiu, sumažėjo nuo 6.82 proc. iki 6.25 proc., tačiau, lyginant su 1997 metų gruodžiu, išaugo nuo 6.18 iki 6.25 proc. (žr. grafiką žemiau). Vidutinė metinė palūkanų norma per pirmuosius šešis mėnesius, paskaičiuota kaip nesvertinis šiais mėnesiais buvusių vidutinių metinių palūkanų vidurkis, sudaro 6.32 proc.

⁵³ Ibid., p. 42.

LLRI tyrimo ekspertų pateiktų 1–3 mėn. trukmės indėlių litais palūkanų normų įverčių vidurkis lygus 6.1 proc., mediana bei moda – 6.0 proc. Didžiausias palūkanų normas nurodė finansininkai – 6.4 proc. ir paslaugų sferos atstovai – 6.2 proc. Prekybininkų pateiktų įverčių vidurkis lygus 5.9 proc., gamybininkų – 5.7 proc.

PROGNOZĖS

Ekspertų prognozuojamų 1–3 mėn. indėlių metinių palūkanų normų laikotarpiui nuo 1998 m. vidurio iki 1999 m. vidurio vidurkis, mediana ir moda lygūs 6.0 proc. Pjūvyje pagal veiklos sferą bendrą vidurkį viršija finansininkų vertinimai (6.3 proc.), nesiekia – gamybininkų vertinimai (5.6 proc.).

Šaltinis: Lietuvos bankas, LLRI tyrimas

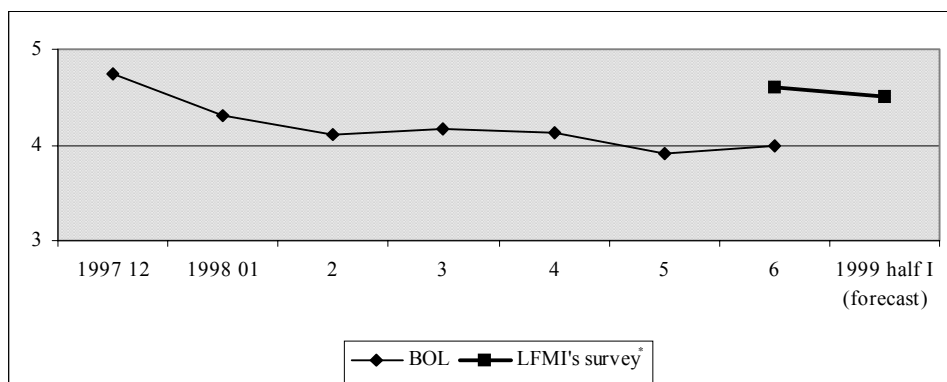
⁵⁴ Ibid, p. 42.

According to the Bank of Lithuania,⁵⁴ average interest rates on 1 to 3-month time deposits denominated in foreign currencies have dropped to 4.00 percent as compared to 4.30 percent in January 1998 and 4.74 percent in December 1997 (see Diagram below).. The average annual interest rate for the first six months calculated as a non-weighted average of the mean annual interest rate during the same months was 4.1 percent.

The estimates of 1 to 3-month deposits in US dollars reported by the experts polled by LFMI averaged 4.6 percent, with a median of 4.5 percent and a mode of 4.0 percent. Commerce and services produced the highest value of 4.9 percent, while financiers reported the lowest, 4.3 percent.

The experts polled predict that interest rates on 1 to 3-month deposits in US dollars will average 4.5 percent from July 1998 to July 1999. The median and the mode of the forecasts were 4.2 and 4.0 percent respectively. The highest interest rates were forecast by commerce (5.0 percent) and services (4.7 percent).

INTEREST
ON 1 TO
3-MONTH
DEPOSITS
IN FOREIGN
CURRENCY,
(%)

* In the LFMI's survey "foreign" currency is limited to US dollar.

Source: Bank of Lithuania, LFMI's survey

The results of LFMI's surveys I and II (see Diagram below) show that survey I forecasts of average annual interest rates on deposits in late 1998 are higher than those obtained during survey II (estimates for the first half of 1998 and forecasts for mid-1999).

Normally, interest rates on deposits fall when banks have sufficient funds and/or when inflation declines. Although inflation in Lithuania has continued its downward trend for the last years, real interest rates have remained

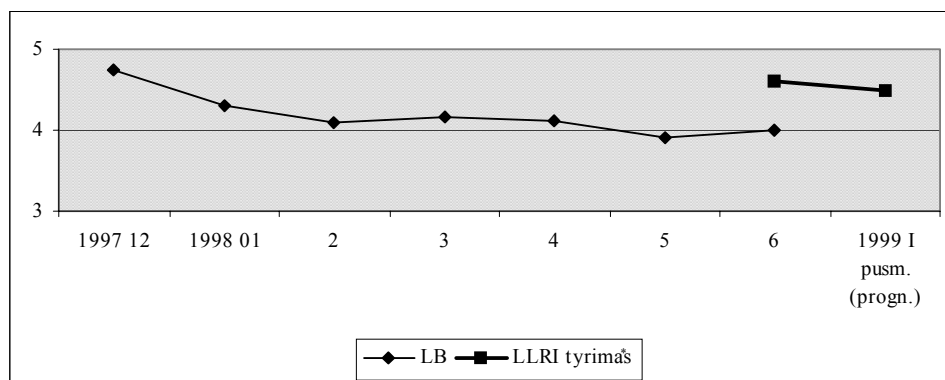
Lietuvos banko duomenimis⁵⁴ 1–3 mėn. trukmės terminuotų indėlių užsienio valiutomis vidutinės metinės palūkanų normos, lyginant su 1998 sausiu, sumažėjo nuo 4.30 proc. iki 4.00 proc., o lyginant su 1997 metų gruodžiu, sumažėjo nuo 4.74 (žr. grafiką žemiau). Vidutinė metinė palūkanų norma per pirmuosius šešis mėnesius, paskaičiuota kaip nesvertinis šiais mėnesiais buvusių vidutinių metinių palūkanų vidurkis, sudaro 4.1 proc.

⁵⁴ Ibid., p. 42.

LLRI tyrimo ekspertų pateiktų 1–3 mėn. trukmės indėlių JAV doleriais vidutinių metinių palūkanų normų įverčių vidurkis lygus 4.6 proc., mediana 4.5 proc., moda – 4.0 proc. Didžiausias palūkanų normas nurodė prekybos ir paslaugų sektorių atstovai – 4.9 proc., mažiausias – finansininkai – 4.3 proc.

PROGNOZĖS

Ekspertų prognozuojamų 1–3 mėn. indėlių JAV doleriais vidutinių metinių palūkanų normų laikotarpiui nuo 1998 m. liepos iki 1999 m. liepos vidurkis lygus 4.5 proc., mediana – 4.2, moda – 4.0 proc. Aukščiausias indėlių palūkanų normas prognozuoja prekybos (5.0 proc.) ir paslaugų (4.7 proc.) atstovai.

1-3 MĖN.
INDĖLIŲ
UŽSIENIO
VALIUTOMIS
PALŪKANŲ
NORMOS,
(%)

* LLRI tyrime užsienio valiutos sąvoka susiaurinta iki JAV dolerio.

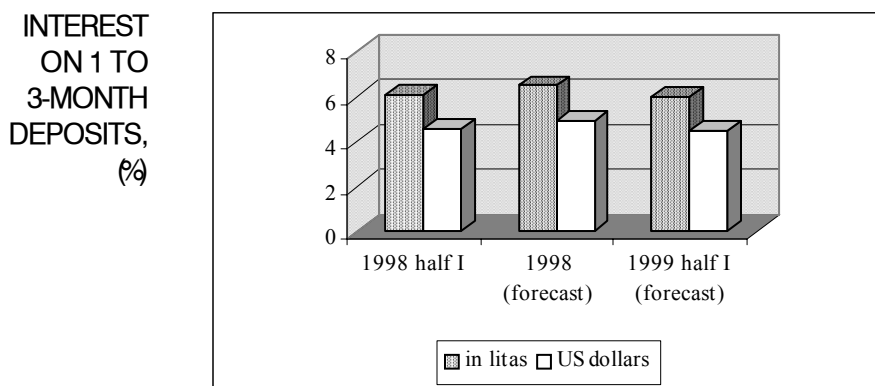
Šaltinis: Lietuvos bankas, LLRI tyrimas

Lyginant LLRI pirmojo ir antrojo tyrimo etapų rezultatus (žr. grafiką žemiau), matyti, kad I etapo metu pateiktos prognozės dėl indėlių vidutinių metinių palūkanų normų 1998 m. pabaigoje yra didesnės nei II etapo rezultatai (1998 metų pusmečio vertinimai bei prognozės 1999 metų viduriui).

Indėlių palūkanų normos mažėja, kai bankams pakanka lėšų arba (ir) mažėja infliacija. Nors infliacija Lietuvoje pastaraisiais metais nuolat mažėja, realios indėlių palūkanos tebėra neigiamos, todėl jų mažėjimas nėra

negative. Therefore, a decrease in interest rates is unlikely. On the other hand, the declining company profitability suggests that banks lack profitable crediting projects which could compel them to attract funds by raising interest rates on deposits.

Open market operations carried out by the central bank are another factor that influences interest rates charged by commercial banks. Such operations are used to intervene in the market by offering commercial banks an opportunity to use their money more safely and profitably as compared with crediting of businesses.

Source: LFMI's survey

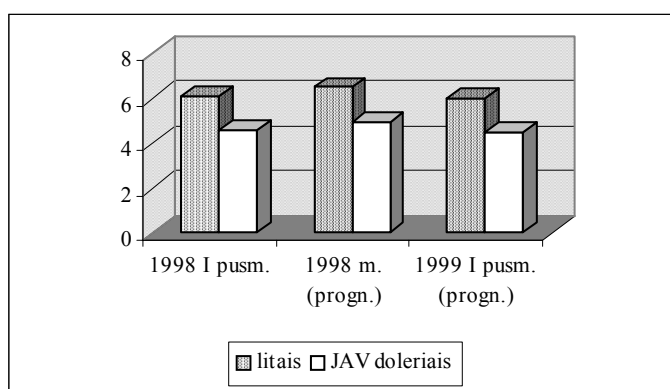
The differences between the experts' estimates and the data reported by the Bank of Lithuania are very negligible.

An upsurge in the exchange offices triggered by the economic collapse in Russia in the autumn of 1998 has led to a decrease in the amount of litas in Lithuania. Instability of the global market has resulted in a reduced availability of cheap foreign credits for commercial banks. This has spurred opposite trends to those previously predicted by the experts, an increase in interest rates. Many banks raised interest rates back in September. Mandatory risk management procedures have prevented banks from pursuing a more flexible crediting policy, therefore interest rates on loans are very likely to rise. Relatively higher interest rates may also be due to the fact that banks are required, unreasonably to our mind, to hold mandatory reserves against foreign bank loans.

As LFMI's survey participants make long-term forecasts (up to mid-1999), it is too early to judge whether these forecasts will prove correct. If the Lithuanian economy fares well during the crisis in Russia, interest rates will be unlikely to rise.

tikėtinas. Kita vertus, mažėjantis įmonių pelningumas byloja, kad bankai neturi pertekliaus pelningų kreditavimo projektų, kuris skatintų juos pritraukti lėšas keliant palūkanas už indėlius.

Dar vienas veiksnys įtakojantis komercinių bankų palūkanas yra Centrinio banko vykdomos atviros rinkos operacijos, kai įsiterpiama į rinką, suteikiant komerciniams bankams galimybę panaudoti turimas lėšas saugiau ir pelningiau negu kredituojant įmones.

1-3 MĖN.
INDĖLIŲ
PALŪKANŲ
NORMOS,
(%)

Šaltinis: LLRI tyrimas

Skirtumai tarp ekspertų vertinimų ir Lietuvos banko skelbiamų duomenų yra labai nedideli, todėl neturėtų būti traktuojami kaip reikšmingi.

1998 m. rudenį dėl Rusijos krizės sukeltos litų keitimo į dolerius bangos Lietuvoje sumažėjo litų kiekis. Dėl pasaulinių rinkų nestabilumo bankams pasidarė sunkiau gauti pigių užsienio kreditų. Todėl pasireiškė priešingos nei prognozavo ekspertai – palūkanų kilimo – tendencijos. Daugelis bankų indėlių palūkanas pakėlė jau rugsėjo mėnesį. Esant direktyviniams riziką ribojantiems normatyvams, komerciniai bankai negali vykdyti lankstesnės kreditavimo politikos, todėl labai tikėtina, kad paskolų palūkanos irgi didės. Sąlyginai didesnes palūkanas sąlygoja ir privalomųjų atsargų skaičiavimo taisyklės, nustatančios, kad nuo bankų gautų paskolų iš užsienio turi būti laikomos privalomosios atsargos (tokia nuostata nėra logiška).

Kadangi ekspertai prognozuoja ilgam laikotarpiui (iki 1999 m. vidurio), dar anksti teigti, ar jų prognozės pasitvirtins. Jei Rusijos krizės įtaka Lietuvos ekonomikai nebus didelė, palūkanos neturėtų kilti.

CONCLUDING REMARKS

BAIGIAMOSIOS

PASTABOS

When the first study on the survey of macroeconomic variables in Lithuania appeared, we heard questions and remarks about the credibility of the results of this kind of research. For that reason, we would like to revert to the basics, the methodology.

The reliability of any kind of indicators is, in its broadest sense, a philosophical issue. This was elucidated in Concluding Remarks of the first study. The main conclusion we arrived at was that macroeconomic variables, regardless of the method by which they are estimated and due to their abstract nature, cannot reflect the reality precisely and accurately. If one recognises that such accuracy is impossible, the aim should be to seek it by using as many different methods as possible. Traditionally, macroeconomic variables are “calculated” by statistical methods. The LFMI’s research is based on a method which is still uncommon in Lithuania: Macroeconomic variables are estimated by means of an expert survey.

In analysing indicators obtained through a statistical survey, credibility is perceived in a narrow, statistical, sense. Analysis then extends to embrace the size and structure of the sample as well as discrepancies between the results obtained. The reliability of statistics as an instrument remains beyond the discourse. In contemplating the reliability of expert estimates, one usually looks at reliability in its broadest sense. In other words, one determines how credible the methodology itself is. If the methodology is in principle unacceptable (in most cases, due to viewpoints and convictions), all other arguments become senseless. If, on the other hand, the methodology is acknowledged, credibility depends on the choice of experts. The criteria concerning the size and representativeness of the sample as well as statistical criteria regarding distribution of values are not applicable to expert surveys. Ours is no exception.

Expert surveys usually have a relatively small number of respondents. Respondents in our survey were identified based on their professional success, nature of work, and personal qualities. For this reason, our sample does not meet structural criteria (types of economic activity, geography, etc.). The questions were formulated so that the respondents could provide generalised estimates. We did not ask them “How much do you earn?” nor “What is the average salary in your company?” Rather, the question was “What is the average salary in Lithuania?” If this method is applied, it is more important to choose the right respondents than to have as many of them as possible. Theoretically, even one respondent can provide the right estimates. But as we do not know which of our experts has the most information and knows how to use it best, we survey a group of people and generalise their estimates in terms of means, modes, and medians. That’s about all statistics this survey contains. All the rest

Pasirodžius „Lietuvos makroekonominių rodiklių tyrimo“ pirmajai daliai, susilaukėme klausimų bei samprotavimų apie tokio pobūdžio tyrimų rezultatų patikimumą. Todėl norisi dar kartą grįžti į pradžią – prie metodologijos.

Klausimas apie bet kokių rodiklių patikimumą plačiąja prasme yra filosofinis. Apie tai nemažai buvo rašyta pirmojo tyrimų etapo studijos baigiamosiose pastabose. Pagrindinė ten padaryta išvada – makroekonominiai rodikliai, nepriklausomai nuo jų nustatymo būdo, dėl savo abstrakčios prigimties negali visiškai tiksliai atspindėti realybės. Todėl, suvokdami visiško tikslumo negalimybę, turėtume prie jo artėti, naudodami kuo įvairesnius metodus. Tradiciškai makroekonominiai rodikliai „skaičiuojami“ pasitelkus statistinius metodus. LLRI vykdomame tyrime remiamasi Lietuvoje dar netradicine metodika, kai makroekonominių rodiklių įverčiai nustatomi ekspertinės apklausos būdu.

Nagrinėjant statistinės apklausos būdu gautus rodiklius, patikimumas suprantamas siaurąja – statistine – prasme. Tuomet vertinamas imties dydis, jos struktūra bei gautų rezultatų nuokrypiai. Statistikos – kaip įrankio – patikimumas lieka už diskurso ribų. Nagrinėdami ekspertinių įverčių patikimumą, visų pirma kalbame apie patikimumą plačiąja prasme – metodologijos priimtinumą. Jeigu vertinimo metodika iš principo yra nepriimtina (dažniausiai dėl pasaulėžiūrinių dalykų), visi kiti argumentai apie patikimumą netenka prasmės. Jei metodika priimtina, patikimumo kriterijai sietini su ekspertų parinkimu. Ekspertinėm apklausom (taigi, ir šiam tyrimui) negalioja nei imties dydžio, nei reprezentatyvumo nei statistiniai reikšmių išsibarstymo kriterijai. Ekspertinės apklausos paprastai turi daug mažiau respondentų. LLRI Makroekonominių tyrimų apklausoje respondentai buvo atrinkti pagal jų profesinę sėkmę, darbo pobūdį bei asmenines savybes, todėl jų sudėtis netenkina struktūrinių kriterijų (ekonominės veiklos rūšis, geografija ir pan.). Klausimai formuluojami taip, kad atsakantysis pateiktų apibendrintą rezultatą. Klausama, ne „kiek Jūs uždirbate“, ar „kokia yra vidutinė alga Jūsų įmonėje“, bet „kokia yra vidutinė alga Lietuvoje“. Tokiu būdu klausiant svarbu yra teisingai pasirinkti respondentus, o ne apklausti jų kuo daugiau. Teoriškai galima situacija, kai užtektų apklausti vieną ekspertą, ir gautume teisingiausių rodiklius. Kadangi nežinome, kuris iš mūsų ekspertų grupės turi daugiausiai informacijos bei moka geriausiai ją panaudoti, klausiamo grupės žmonių ir jų nuomones apibendriname vidurkais, modomis, bei medianomis. Tik tiek šiame tyrime statistikos. Visa kita – makroekonominių rodiklių vertinimas ekonomikoje veikiančių profesionalų akimis. Manantiems, kad tai nepatikima, siūlau pažvelgti iš kitos pusės. Kokios galėtų būti priežastys, dėl kurių tarpusavyje tiesiogiai nesusiję bei skirtingomis veiklomis užsiimantys, skirtingoms kartoms priklausantys

involves valuations of macroeconomic variables by professionals engaged in the economy.

Those who deem this method inappropriate may look at it from a different angle. What are the reasons why people who have nothing in common with one another and who are engaged in different activities and belong to different age groups evaluate economic processes in a similar way? If their judgements are wrong, what are the reasons for these errors?

Let us look at inflation. It was noted in part 1.5 that apart from the CPI method, which is used in Lithuania, there is another method to calculate inflation. This method is based on the concept of GDP deflator. In estimating inflation by this method, GDP at current prices of the reporting period is compared with GDP at current prices of the base period, eliminating the growth of GDP. This method reflects a rise in prices of all, not just consumer, goods and services. The 1997 GDP deflator shows that the general increase in prices was 14.5 percent in 1997. The official rate of inflation calculated by the CPI method was 8.4 percent. In 1997, the rise in producer prices was smaller than that in consumer prices. Also, the buying up prices of agricultural production fell. Only construction price indexes were slightly higher than the increase in consumer prices. This raises the following question: The prices of what goods rose so much that the general price increase was 1.7 times bigger than the consumer price index? The most plausible answer is this: the prices of those consumer goods which are not included in the basket. In the first survey conducted by LFMI, the experts estimated the 1997 rate of inflation at an average of 11 percent. This shows that survey I estimates of inflation, defined as the general rise in prices, were very similar to our calculated GDP deflator for 1997.

When in the autumn of 1998 the Department of Statistics recorded deflation the third time this year, the fall in prices became a matter of considerable concern. The expert estimates of changes in consumer prices in the first half of 1998 showed no signs of deflation. The estimates of inflation averaged 4.6 percent. Drawing on the 1997 patterns, we may anticipate that in the first half of 1998, the general rise in prices, calculated based on the GDP deflator, might have been even bigger.

Lithuanian statisticians track changes in the prices of a basket of consumer goods and services. Meanwhile, the most important in practical (not statistical) terms are changes in all prices, not just in a certain collection of them. So rather than casting doubt on the competence of one or another source of information, it's more than likely that the discrepancies between the official data and the

asmenys vertina ekonomikos reiškinius panašiai? Jeigu vertinama neteisingai, tai kokios gi tų paklydimų priežastys?

Panagrinėkime infliacijos rodiklį. Nagrinėjant infliaciją (poskyris 1.5) buvo minėta, kad be Lietuvoje naudojamo VKI skaičiavimo būdo yra ir kitas infliacijos skaičiavimo būdas, naudojantis BVP defliatoriaus sąvoką. Skaičiuojant infliaciją šiuo metodu, lyginami ataskaitinio ir bazinio laikotarpio BVP veikiančiomis kainomis, eliminuojant BVP augimą. Taip apskaičiuota infliacija atspindi visų (ne tik vartojimo) prekių bei paslaugų kainų augimą. Suskaičiavę 1997 metų BVP defliatorių, gauname, kad bendras kainų augimas 1997 metais sudarė 14.5 proc. Tų metų VKI metodu suskaičiuota oficiali infliacija sudarė 8.4 proc. Gamintojų kainos 1997 metais augo mažiau nei vartotojų, žemės ūkio produkcijos supirkimo kainos mažėjo. Vieninteliai statybos kainų indeksai vos viršijo vartojimo kainų augimą. Kyla klausimas, kokios prekės brango taip smarkiai, kad bendras kainų augimas viršijo vartojimo kainų augimą 1.7 karto? Labiausiai tikėtina, kad tos vartojimo prekės, kurios neįeina į krepšelį. LLRI tyrimo pirmajame etape ekspertų nurodytų infliacijos 1997 metais įverčių vidurkis buvo 11 proc. Taigi, apibrėžę infliaciją kaip bendrą kainų augimą, gauname, kad pirmajame LLRI tyrimų etape nurodyti ekspertų vertinimai labai artimi suskaičiuotajam 1997 metų BVP defliatoriui.

1998 metų rudenį, Statistikos departamentui trečią kartą šiais metais užfiksavus mėnesio defliaciją, atsirado susirūpinimas dėl kainų kritimo. Ekspertų 1998 metų pirmo pusmečio vartojimo kainų vertinimais, defliacijos nė nematyti – pusmečio infliacijos įverčių vidurkis lygus 4.6 procento. Remiantis 1997 metų pavyzdžiu, galime tikėtis, kad BVP defliatoriaus būdu paskaičiuotas bendras kainų augimas 1998-ųjų pirmą pusmetį būtų dar didesnis.

Lietuvos statistikoje skaičiuojamas vartojimo prekių bei paslaugų krepšelio kainų kitimas. Tuo tarpu praktiniu (ne statistiniu) požiūriu aktuali yra būtent visų kainų, o ne tam tikro jų rinkinio, dinamika. Taigi, oficialiųjų duomenų ir ekspertų vertinimų neatitikimai yra greičiau natūralūs, nei keliantys abejonių apie vienų ar kitų šaltinių kompetenciją. Skaičiuojami rodikliai visuomet skirsis nuo vertinamųjų, kadangi toli gražu ne viskas gali būti suskaičiuota.

Šiomet itin įdomus rodiklis yra BVP augimas. Oficialūs šaltiniai jį prognozavo, tikslino bei koregavo tiek kartų, kad net kilo abejonių, kurią „oficialią versiją“ pateikti leidinyje. Birželio mėnesį patvirtintose ekonominėse prognozėse užfiksuotas 6.8 proc. laukiamas metinis BVP augimas. Vertindamas 1998 m. pirmojo pusmečio rezultatus, Statistikos departamentas prognozavo 6.0 proc. metinį augimą, o 1998 pirmojo pusmečio BVP augimą įvertino 9 proc. Rugsėjo mėnesį dėl Rusijos

expert estimates are natural. Calculated indicators invariably differ from estimated ones, as calculations are far from being possible everywhere.

This year a particularly interesting indicator is the growth of GDP. Official sources forecasted, adjusted and modified this indicator so many times that it is not clear which of the “official versions” should be presented in the study. According to the economic forecasts released in June this year, GDP is expected to grow by 6.8 percent in 1998. In estimating the results of the first half of 1998, the Department of Statistics anticipated a 6.0-percent growth and estimated the GDP growth at 9 percent during the first half of 1998. Due to the crisis in Russia, in September the government of Lithuania adjusted the annual forecasts by minus 1-2 percentage points, down to 4-5 percent. In early October,* the Department of Statistics announced that the semi-annual GDP growth was not 9 but 7 percent. It also reported that GDP grew not by 5.8 but by 6.1 percent in 1997. What new data did the LDS obtain about 1997 business results in the autumn of 1998? (Companies had to submit annual 1997 reports by February 1, 1998). The 1998 budget was also compiled based on the “outdated” indicators of GDP growth (5.8 percent). The Statistical Yearbook of Lithuania 1998, which came out in September this year, also failed to reflect the GDP growth of the last year. It is interesting to note that gross domestic product is little affected by “revaluation” in absolute terms. The only plausible explanation is that the figures are “balanced” with the help of inflation. The more so as inflation forecasts vary considerably, too.**

* VŽ, BVP išaugo..., 1998, p. 2.

**For example, the rate of inflation in 1998 will be 3-4 percent according to the Bank of Lithuania’s forecasts released in mid-October.

If the LFMI’s survey had been conducted not in June but in August, the experts’ valuations would very likely have been different. But even without the adjustments prompted by the crisis in Russia, the experts’ provided forecasts of the GDP growth (5.7 percent) for mid-1998 to mid-1999 are lower than official. Despite the optimistic attitudes of Lithuanian authorities at the beginning of this year and favourable assessments from abroad, the experts estimated the GDP growth in the first half of 1998 at a “moderate” 5 percent. After presenting the results of survey I, we heard many comments about the experts’ “pessimistic” attitudes and Lithuanians’ distrustful character. But today’s developments have verified that this “pessimism” was far from unfounded: Russia’s economy has always been unstable, so the crisis could have broken out much earlier.

Unemployment was another “pessimistically” estimated indicator in the first survey. The general average of 13 percent seemed to be very high until the Department of Statistics announced a 14.3-percent rate of unemployment obtained through an opinion poll. The concept of “real unemployment” began to be used. Although we failed to find out its definition, we think that it means the

krizės Vyriausybė koregavo metines prognozes minus 1–2 procentinio punkto, t.y. iki 4–5 proc. augimo. Spalio pradžioje* Statistikos departamentas paskelbė, kad pusmečio BVP augimas buvo ne 9, o 7 proc., o praėjusiais 1997 metais BVP išaugo ne 5.8, bet 6.1 proc. Kokių naujų duomenų LSD gavo 1998 metų rudenį apie 1997 metų įmonių rezultatus? (Metinę 1997 m. atskaitomybę įmonės privalėjo pateikti iki 1998 metų vasario pirmos dienos). Sudarant 1998 m. biudžetą, taip pat tebenaudojami „senieji“ BVP augimo skaičiai (5.8 proc.), 1998-ųjų rugsėjį pasirodęs „Lietuvos statistikos metraštis 1998“ taip pat nespėjo atspindėti praeitų metų BVP augimo. Įdomu ir tai, kad šalies bendrasis produktas absoliučia išraiška „perkainavimo“ paveikiamas mažai. Belieka įtarti, kad skaičiai „balansuojami“ infliacijos pagalba. Juo labiau, kad ir infliacijos prognozės gana įvairios**.

* VŽ, BVP išaugo..., 1998, p. 2.

Tikėtina, kad, jei makroekonominių rodiklių tyrimo apklausa būtų vykusį ne birželio, o rugpjūčio mėnesį, ekspertų nuomonė irgi būtų kitokia. Tačiau ir be „Rusijos krizės koregavimo“ ekspertų pateiktos BVP prognozės (5.7 proc.) periodui nuo 1998 vidurio iki 1999 vidurio neviršija oficialiųjų. Nepaisant labai optimistinio valdžios institucijų nusiteikimo metų pradžioje bei palankių vertinimų iš užsienio, 1998 pirmojo pusmečio augimą ekspertai įvertino taip pat nuosaikiai – „tik“ 5 procentais. Paskelbę pirmojo tyrimo etapo rezultatus, susilaukėme nemažai klausimų dėl „pesimistiškai nusiteikusių“ ekspertų bei samprotavimų apie nepatiklų lietuvių būdą. Tačiau šiandieniniai įvykiai patvirtina, kad pagrindo būta: juk ekonomika Rusijoje visą laiką buvo nestabili ir krizė galėjo prasidėti daug anksčiau.

** Pvz., spalio viduryje pateiktose Lietuvos banko prognozėse numatoma, kad infliacija šiemet sieks 3–4 proc.

Dar vienas ekspertų „labai pesimistiškai“ pirmajame etape įvertintas rodiklis buvo nedarbo lygis. Ekspertų nurodytas 13 proc. bendras vidurkis atrodė labai didelis, kol nepasirodė Statistikos departamento apklausos būdu gautas 14.3 proc. įvertis. Pradėta netgi vartoti sąvoką „realus nedarbas“, kurios apibrėžimo nepavyko rasti, tačiau galima įtarti, kad turimas omenyje egzistuojantis nedarbo lygis, o ne Darbo biržos užregistruotas. Akivaizdu, kad Darbo birža negali atlikti informacijos apie nedarbą rinkimo funkcijos sėkmingai, kadangi ji vykdo socialines funkcijas – skirsto bedarbio pašalpas, užsiima įdarbinimu ir pan. Į darbo biržą kreipiasi žmonės, kurie turi interesų ir galimybių pasinaudoti jos teikiamomis paslaugomis, o kurie neturi – nesikreipia. Taigi, „bedarbiais“ užregistruojami nebūtinai bedarbiai, o dalis bedarbių lieka neužregistruota.

Kol kas nėra nė vieno rodiklio, gauto ekspertinės apklausos būdu, kuris akivaizdžiai nepasitvirtino. Priešingai, labiausiai kritikuoti BVP augimas ir nedarbo lygis buvo pakoreguoti oficialiosios statistikos į ekspertų vertinimo pusę. Žinoma, du tyrimai yra per mažai daryti išvadoms, kad metodologija yra teisinga, tačiau to pakanka pancigti prielaidai, kad ji yra iš esmės netinkama.

existing level of unemployment as opposed to the one reported by the Labour Exchange. Obviously, the Labour Exchange, which performs social functions, such as paying unemployment benefits and finding employment for people out of work, cannot properly fulfil the function of information gathering. The Labour Exchange is a centre for people who are interested and able to use the services provided by it. Those who cannot do so do not go there altogether. As a result, it is not necessarily jobless individuals who are registered as “unemployed,” while part of the unemployed is not registered at all.

So far, not a single indicator obtained through an expert survey has failed to justify itself. Quite the opposite. Official statisticians have adjusted the most criticised indicators—the GDP growth and the rate of unemployment—so that they are now similar to the experts’ estimates. Of course, two surveys do not suffice to make conclusions about the correctness of the methodology. Yet, they do suffice to refute the assumption that the methodology is in principle inappropriate.

In this phase of the survey we eliminated evaluations of some indicators in rural areas. It should be admitted that economic analysts are in most cases strangers to this domain. In the case of LFMI’s survey, the problems with rural valuations were twofold. One of them was with defining the concept of hired labour in rural areas. The other problem was finding experts who are familiar with economic processes in rural areas. Both questions remained unanswered. The main reason for this is that market relationships in rural areas are underdeveloped, as “state farming” practices and autarkic farming traditions prevail. It seems that before estimating earnings and unemployment in rural areas we will have to wait for changes in Lithuania’s agricultural policies.

Analysis of the experts’ estimates in terms of time shows that the trend is toward more moderate forecast for the future. The forecasts provided in the first survey (which was conducted in the autumn of 1997) were much more optimistic than the estimates obtained in survey II (in June 1998). It was expected, for example, that monthly household income in cities would reach an average of 2,593 litas in 1998, while the mean estimate for the first half of 1998 was 2,186 litas. Average monthly earnings in 1998 were estimated at 1,061 litas, while the estimates for the first half of 1998 averaged 916 litas. Profit margin was expected to reach 12 percent, and return on equity – 17.8 percent in 1998. The estimates for the first half of 1998 were 9.8 and 15 percent respectively. Since the forecasts obtained in survey II are proportionally more moderate, we have no reason to think that the said discrepancies will “even out” during the second half. This suggests that people in Lithuania expected more favourable conditions for economic development in the autumn of 1997.

Šiame tyrimo etape atsisakėme kai kurių rodiklių vertinimo kaime. Tenka pripažinti, kad kaimas yra gana tolimas krantas ekonomikos tyrinėtojams. LLRI tyrimo atveju, problema įvertinti kaimą susivedė į du klausimus. Pirma, kaip apibrėžti samdomo darbo kaime sąvoką. Antra, kur rasti ekonominius reiškinius, vykstančius kaime, išmanančių ekspertų. Abu klausimai liko neatsakyti. Pagrindine to priežastimi, manytume, yra tai, kad rinkos santykių kaime yra reta: vyrauja valstybinio ūkininkavimo praktika bei natūrinio ūkio tradicijos. Matyt teks palaukti reformų žemės ūkio politikoje, prieš pradėdant aiškintis darbo užmokesčio ar nedarbo lygio dydžius Lietuvos kaime.

Nagrinėjant ekspertų pateiktus įverčius laiko skalėje, pastebima nuosaikesnio perspektyvų vertinimo tendencija. Pirmosios apklausos metu (kuri vyko 1997 metų rudenį) buvo prognozuojami didesni teigiami rodiklių pokyčiai, negu įvertinta antrojo tyrimo etapo metu (1998 birželio mėnesį). Pvz., buvo tikimasi, kad 1998 metais namų ūkių pajamos didmiestyje išaugs iki 2593 litų/mėn vidurkio, o 1998 m. pirmo pusmečio vertinimas – 2186 Lt/mėn. 1998 m. prognozuotas darbo užmokesčio vidurkis 1061 Lt/mėn, 1998 pirmo pusmečio vertinimas – 916. Prognozuotas 1998 m. įmonių pelningumas 12 proc., nuosavybės grąža – 17,8, o 1998 pirmo pusmečio atitinkami vertinimai 9,8 ir 15 procentų. Kadangi ir prognozės, pateiktos antrajame tyrimų etape, yra proporcingai nuosaikesnės, nėra pagrindo manyti, jog minėti skirtumai „išsilygins“ per antrąjį pusmetį. Tai byloja, jog 1997 metų rudenį buvo tikimasi palankesnių ekonominės plėtros galimybių.

LITERATŪROS SĄRAŠAS/ BIBLIOGRAPHY

KNYGOS

- Steponavičienė G., Vilpišauskas R., Lietuvos makroekonominių rodiklių tyrimas 1997/1998. – Vilnius: Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 1998.
- Vilks A., Karnite R., Tenevaja ekonomika v Latvii. – Rīga: Institut ekonomiki akademii nauk, 1998.
- Lietuvos Respublikos ūkio ekonominės ir socialinės plėtros 1998-2000 prognozė. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija, 1998.
- Vertybinių popierių rinka. 1998 II ketvirtis. – Vilnius: Nacionalinė vertybinių popierių birža, 1998.
- Mėnesinis biuletėnis. – Vilnius: Lietuvos bankas, 1998. – Nr.7. / Monthly bulletin. – Vilnius: The Bank of Lithuania, 1998. – No. 7.
- Lietuva: ataskaita apie nacionalines sąskaitas. – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 1998 gegužė.
- Lietuvos ekonominė ir socialinė raida. (Mėnesinis biuletėnis). – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 1998.
- Neapskaitoma ekonomika: sampratos, tyrimai, problemos. – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 1997.
- Lietuva skaičiais 1998. – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 1998.
- Namų ūkių pajamos ir išlaidos 1997 metais. – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 1998.
- Namų ūkių biudžetų tyrimo rezultatai. 1998m. sausis – birželis. – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 1998.
- Įmonių finansiniai rodikliai. 1998 m. I ketvirtis. – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 1998.
- Įmonių finansiniai rodikliai. 1997 m. IV ketvirtis. – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 1998.

PERIODIKA

- VŽ, Pagaliau praregėjo. – Verslo žinios, 1998.09.07.
- Vyriausybė planuoja ekonomikos augimą. – Veidas, 1998.06.18.
- ELTA, BVP – 11 mlrd. Lt. - Verslo žinios, 1998.08.03.
- BNS, Lietuvos BVP šįmet padidės 6.8 procento. – Lietuvos rytas, 1998.06.17.
- Pozityvi augimo prognozė šalims kandidatėms. – Europos dialogas, 1998. - Nr.4.
- Reuters-ELTA, Rytų ir vidurio Europai reikia susirūpinti didėjančia vartojimo paklausa. – Verslo žinios, 1998.04.20.
- ELTA, Atsargi prognozė. – Verslo žinios, 1998.09.02.

- Smith M., EU moves against black economy. – Financial times, April 18, 1998.
Kaminskienė B., Misiūnas A., Žvilgsnis į ūkio ateitį. – Verslo žinios, 1998.01.05.
Gudas V., Tikrasis nedarbas – daugiau kaip dvigubai didesnis už oficialųjį. – Respublika, 1998.08.12.
Lietuvos gyventojų užimtumas per pirmąjį šių metų ketvirtį (proc.). – Veidas, 1998. - Nr.31.
ELTA, Vidutinė priskaičiuota alga – 1025 litai. – Respublika, 1998.07.24.
Papievis J., Nusigriebia grietinėlę. – Verslo žinios, 1998.08.24.
Papievis J., Planuoja darbo užmokesčio augimą. – Verslo žinios, 1998.08.03.
VŽ, Deficitas didėja, – Verslo žinios, 1998.08.21.

APKLAUSOJE DALYVAVĘ EKSPERTAI/ SURVEY PARTICIPANTS

Aleksandras Abišala (Abišala ir partneriai), Laimonas Belickas (bankas Hermis), Rimantas Bukauskas (Rubikon), Valdas Cicėnas (Draudos gyvybės draudimas), Petras Čėsna (Vilniaus baldų kombinatas), Remigijus Čibiras (Elsis), Rita Dapkutė (Ritos virtuvė), Arūnas Degutis (Herz rent a car), Aidas Galubickas, Viktorija Babičienė, Daiva Rakauskaitė, Paulius Dumšė, Aistė Bakšytė, Marija Mockutė, Silvestras Tamutis (FMĮ Suprema), Giedrius Dusevičius (Hanza lizingas), Ivo Georguiev (bankas Hermis), Jonas Girijotas (Ogmina), Arvydas Grigas (Lietuvos Investicijos fondas), Sigitas Groblis (KPMG Lietuva), Rytis Jakaitis (Prime Investment), Benjamina Jakavičienė (Dirbtinis pluoštas), Andrius Jovaiša (LNK), Edmundas Kačkus (Vilniaus bankas), Žilvinas Kalinauskas, Raimundas Kuodis (Lietuvos bankas), Antanas Kaminskas (Volmeta), Arūnas Karaliūnas (Lietuvos rytas), Jonas Karčiauskas (Audėjas), Artūras Keleras (Centrinis vertybinių popierių depozitoriumas), Jonas Krutinis (VB Vilfima), Kęstutis Kvainauskas (VB Vilfima), Evaldas Margis (3M atstovybė), Aušra Meškauskienė (IBM Lietuva), Rimantas Miknius (Centrum viešbutis), Valentinas Milaknis (Alna), Vidmantas Mončiunskas (Lukoil Baltija), Petras Narbutas (Narbutas ir Ko), Kęstutis Naujokaitis (Info-Tec), Darius Nedzinskas (Hanzabank projektas), Šarūnas Nedzinskas (bankas Hermis), Kęstutis Nėnius (Būsto kreditavimo fondas), Rene Nowicki (Rockwool A/S atstovybė), Virgilijus Poderys (Vertybinių popierių komisija), Algirdas Poškus (LŽŪB draudimas), Virgilijus Radvilas (Ingman Vega), Alfredas Rimidis (Samsonas), Klemensas Rimšelis (AB Urmas), Augustas Staniulis (FMĮ Hansabank Markets), Rimantas Stankevičius (Draudos autocentras), Olga Stravinskienė (Lietuvos Vystymo bankas), Adakras Šeštakauskas (Lietuvos statybininkų asociacija), Vaclovas Šleinota (Vilniaus Vingis), Petras Šlekys (Alternatva Invest), Danas Tvarijonavičius (Lifosa), Gintas Umbrasas (Ekonominės konsultacijos), Vytautas Vakrina (Naujoji komunikacija), Gintaras Valančius (Klaipėdos maistas), Liutauras Varanavičius (Ūkio bankas), Rimvydas Vaštakas (Baltijos automobilių technika), Evaldas Venckus (Klaipėdos baldai), Vytautas Vitkauskas (Inta), Antanas Zabulis (Lietuva Statoil), Artūras Zuokas (BNA Market).

Variable		Estimates 1998 half I		Forecast July, 1998– July, 1999
		LFMI survey	LDS*	LFMI survey
GDP growth, %		5	9	5.7
Shadow economy as share of GDP, %		27.4	23.4**	25.5
Unrecorded import, %		22.4	-	20.1
Unrecorded export, %		16.3	-	14.5
Inflation, %		4.6	2.6	8.5
PPI		103.0	95.3	106.2
Rate of unemployment, %	city	8.6	-	8.9
	town	12.5	-	12.7
	total average	10.2***	6.9	10.5***
Lt: \$		-	-	4.2
Monthly earnings after tax, litas	city	1,030	-	1,154
	town	759	-	843
	total average	916***	747	1,023***
Monthly household income, litas	city	2,186	1,151	2,409
	town	1,635	936	1,818
	rural	996	571	1,101
Earnings as share of household income, %	city	82	66	84
	town	77	65	78
	rural	41	50	42
Savings as share of household income, %	city	14.3	-	13.5
	town	12.5	-	10.2
	rural	11	-	7.7
Investment as share of household income, %	city	12.1	-	14.1
	town	10	-	12.5
	rural	8	-	11.1

* Lithuanian Department of Statistics

** The survey of the shadow economy was carried out by the Department of Statistics in 1995.

*** The average excluding rural areas.

Rodiklis		1998 I pusmečio vertinimas		Prognozės laikotarpiui 1998.07-1999.07
		LLRI tyrimas	LSD*	LLRI tyrimas
BVP augimas, %		5	9	5.7
Šešėlinės ekonomikos dalis BVP, %		27.4	23.4**	25.5
Neapskaitomas importas, %		22.4	-	20.1
Neapskaitomas eksportas, %		16.3	-	14.5
Infliacija, %		4.6	2.6	8.5
GKI		103.0	95.3	106.2
Nedarbo lygis, %	didmiestyje	8.6	-	8.9
	mieste	12.5	-	12.7
	bendras vidurkis	10.2***	6.9	10.5***
Lt: \$		-	-	4.2
Pomokestinis darbo užmokestis, Lt/mėn	didmiestyje	1030	-	1154
	mieste	759	-	843
	bendras vidurkis	916***	747	1023***
Namų ūkių pajamos visam namų ūkiui, Lt/mėn	didmiestyje	2186	1151	2409
	mieste	1635	936	1818
	kaime	996	571	1101
Darbo užmokestis namų ūkių pajamose, %	didmiestyje	82	66	84
	mieste	77	65	78
	kaime	41	50	42
Santupos namų ūkių pajamose, %	didmiestyje	14.3	-	13.5
	mieste	12.5	-	10.2
	kaime	11	-	7.7
Investicijos namų ūkių pajamose, %	didmiestyje	12.1	-	14.1
	mieste	10	-	12.5
	kaime	8	-	11.1

*Lietuvos statistikos departamentas

**Statistikos departamentas šešėlinės ekonomikos tyrimą atliko 1995 m.

***Vidurkis be kaimo

Variable		Estimates 1998 I half			Forecast July, 1998 – July, 1999
		LFMI survey	NSEL*	BOL**	LFMI survey
Enter- prises, %	profit margin	9.8	9.7	-	10.0
	return on equity	15.0	13.8	-	14.7
	invested profit	55.0	-	-	56.0
Interest rates, %	on loans (6 to 12 months) in litas	13.2	-	12.8	12.6
	on loans (6 to 12 months) in foreign currency***	11.1	-	10.7	10.4
	on deposits (1 to 3 months) in litas	6.1	-	6.3	6.0
	on deposits (1 to 3 months) in foreign currency	4.6	-	4.1	4.5

* National Stock Exchange of Lithuania

** Bank of Lithuania. Non-weighted average of mean annual interest rates) in January through June, 1998.

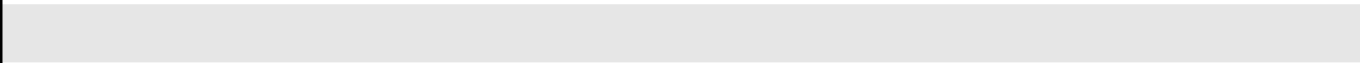
*** In the LFMI's survey, "foreign" currency is limited to US dollar.

Rodiklis		1998 I pusmečio vertinimas			Prognozės laikotarpiui 1998.07-1999.07
		LLRI tyrimas	NVPB*	LB**	
Įmonių	pelningumas, %	9.8	9.7	-	10.0
	nuosavybės grąža, %	15.0	13.8	-	14.7
	investuojamas pelnas, %	55.0	-	-	56.0
Palūkanų normos, %	6-12 mėn. paskolų litais	13.2	-	12.8	12.6
	6-12 mėn. paskolų užsienio valiuta***	11.1	-	10.7	10.4
	1-3 mėn. indėlių litais	6.1	-	6.3	6.0
	1-3 mėn. indėlių užsienio valiuta	4.6	-	4.1	4.5

* Nacionalinė vertybinių popierių birža

** Lietuvos bankas. Nesvertinis 1998 m. sausio-birželio mėnesiais buvusių vidutinių metinių palūkanų normų vidurkis

*** LLRI tyrime užsienio valiutos sąvoka susiaurinta iki JAV dolerio

Užsakymas 325. 1998 10 27
Išleido ir spausdino IĮ „Petro Ofsetas“
2600 Vilnius, Žalgirio g. 90